Літературно-Науковий

Вістник.

Книжка VI. За червень 1901 року.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

РІЧНИК IV. ТОМ XIV.

ЗМІСТ

шестої книжки за червень 1901 року.

Стор.

Наш альбом:
Передсмертні мельодиї А. Кримського, I—XVIII 237—241
Із поезий Ілька Гаврилюка, I—V . . . 242—243
Скалки душі, Ів. Федорченка, I—IV . . 244
Маєві елеґії, Ів. Франка, I—III . . . 244—246
Холєра, оповіданє Сергія Єфремова . . . 247—266
На вакациях, оповіданє Яц. Іл. Ред. . . . 267—274
Із оповідань Олександра Катренка: II. Каганців сон . . . . . 275—285
Мінятюри:
XVIII. Віщуванє, Ярославича . . . 286—288
XIX. Тарабанщик-доглядач, Гр. Коваленка-Коломацького . . . . . 288—291
XX. В лісі, Степана Ганущака . . . 292—297
XXI. Учадів, С. Волоха . . . . 297—302
По Европі, гумористичні образки Джерома К. Джерома . . . . . 303—327
Із дрібних нарисів Еріха Гартлєбена:
II. Телячий котлєт . . . . . 328—335
Із оповідань Авґуста Стріндберґа:
I. Над хмарами . . . . . 336—343
Із славянських поетів 344

Маруся Богуславка в українській літературі. Історич.-літературний нарис, С. Томашівського 117—133
Август Стріндберґ, Наталії Кобринської . . 134—156
Новини нашої літератури:
I. Ще одна драма, П. Дмитренка . . . 157—164
II. Збирныкъ творивъ М. С Жернова, Г. Хоткевича . . . . . 165—167
Ювілей Ганни Барвінок (О. М. Кулішевої), Б. Грінченка . . . . . 168—173
Загальні збори Наук. Тов. ім. Шевченка . . 174—180
Хроніка і бібліоґрафія . . . . . 37—56

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Наш Альбом.

Передсмертні мельодиї.

(З листу до Вс. М.).

Дивувалась зима,
Чом се тають снїги,
Чом леди присли всї
На широкій ріцї.

Ів. Франко.

I.

Дивувала зима, дивувала ся:
Деж то сила її подївала ся?
Ще не втишились вітри студенії,
А луки розквітають зеленії!

Дивувала й земля, дивувала ся,
Звідки сили такої набрала ся:
Вільно дихає грудьми розкритими,
І поля одягають ся квітами.

Тільки я нї-на-що не дивую ся,
Бо для мене зима не минула ся:
Я вдихаю не радість весняную,
А холодную смерть невблаганую.

II.

(По бурі).

Теплий грім... Цьвітуча вишня
Пє медовую росу...
Я підняв листок посохлий
І задумавшись гризу.

Все сьвіжіє!... З грому-бурі
Обновила ся земля...
Чиж на віки помертвіла
Тільки *ти*, душе моя?

III.

Стою я в весняному гаї...
Фіялки, фіялки навкруг...

Бою ся ступати, щоб їх не топтати,
А втїха захоплює дух.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:57 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І вірить ся: я оживаю,
У грудях нова течія...
Та марнії мрії! порожні надії!
Уже перетлїло життя.

І я — мов торішнєє листє,
Що грієть ся сонцем ярким:
На сонцї печеть ся, до сонця сьміється.
Аж доки зітлїє зовсїм.

IV.

По піску по золотому
Ллєть ся срібная вода:
Плеще, граєть ся на ньому
І грудима припада.

Нижче-нижче гнеть ся гилле
У плакучої верби:
„Там — справляєть ся весїлле,
Я — зсихаюсь од журби...“

V.

Я й не жалую, що кину сьвіт отсей:
Бо не кину дорогих менї людей, —
Розіллюсь по всїй природї:
В любій, сонячній погодї,
В срібних водах, у лїсках,
У квітках.

Невидимо я полину по землї
Тихим вітром по запашному зіллї;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю, —
Горду голову твою
Оповю.

VI.

(До Сириї).

Мене заколисав чудовий шум весняний;
Дрімота набіга і сон якийсь коханий.
Надходить полусмерть... О, сьвіте! прощавай!
Прощай і Сириє, мій милий, гарний край!...

Сьвята моя землє, мій краю чарівливий,
Ти — вічний спогад мій, в тобі я був щасливий...
Тебе я бачу знов у передсмертнім снї,
І бедуїнськії я чую знов піснї.

Інтерлюдия.

З Єрусалимських околиць.*)

(Пастораль).

VII. *Прольоґ.*

Гарячий день повечорів.
Ідуть до дому люди.

Іде задуманий Араб,
Гукає на верблюди:

*) В чч. X, XII і XIII єсть одгуки сучасних арабських пісень зпід Вифлеєму; чч. IX, XI, XIV і XVI взято із староарабської збірки пісень »Хамаса« (= чч. 518, 508, 499, 5 і 157, коли тримати ся нумерациї Ріккертової).

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він.

„Гей-гей, верблюдоньки! мерщій!
Гей-гей до Силоаму!
Там може ще побачу раз
Я дівчину ту саму“.

VIII. *Вона.*

Силоамське джерело,
Водонько сцілюща!
Ні, не лік із тебе йде,
А журба болюща.
Я черпала воду в міх, —
Гнав юнак верблюди.
Як на мене подивив ся —
Затиснулись груди.
Цілий день він ув очах,
І забуть не сила.
Ох, купеле-Силоам!
Ти мене згубила.

IX. *Він.*

Я спинив ся на спочинок
У роскішному гаю.
Сад росистий... Срібні квіти...
І затишно, як в раю.
Сотні мрій мене обсіли
Од такої красоти,
І бажань усяких безліч...
Та в усіх була лиш ти.

X. *Вона.*

Не злюбили мене сестри,
Що така я гарна:
Білолиця, бистроока
І струнка, як сарна.
Кажуть: „Тра її послати
На тяжку роботу:
В самий південь кози пасти
І тягати воду“.
Не згоріла-ж я од спеки, —
Стала румянійша.
Міх важкий мене не згорбив, —
Стала ще стрункійша.
І вовняная верівка
Плеч не обшмульгала.
Брала воду з Силоаму —
Хлопця зчарувала.

XI. *Він.*

Ви може-б мені заказали
Коханую Лейлу видати?
Нехай! Та ніхто не закаже
Тужливії співи складати!
Ви може-б мені заказали
Із Лейлою мати розмову?
Вві сні вона прийде до мене,
Зустріну я Лейлоньку знову!
В переддосьвітню годину
Бачу Лейлу уві сні.
„Мила!! хочеш дати щастє
Заборонене мені??“
Каже: „Ні, мене вже кидай,
Набирай ся забуття“.
„Не покину й не забуду:
Ти-ж усе моє життя“.

XII. *Вифлеємська серенада.*

Сонце промінем останнім
Золотить Сіон;
Йосафатову долину
Обгортає сон.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Квилить жалібно сопілка:
Дівко! не барись!
У долину під маслину
По скалах спустись.

А не прийдеш — вверх до тебе
Я полину сам,
Прокраду ся попід муром,
Тихо вість подам.

Одгорну я од віконця
Листє-виноград
І шепну: „Біленька кізко!
Вийди, вийди в сад!“

XIII. *Вона.*

Мати з хати вийти не пускає...
Спати не могóтонька.
Мéртве море не таке гіркеє,
Як моя скорбóтонька.

Милий, милий! ти не жди на мене:
Вже не дочекати ся!
Тра самóму по долах і згірях,
Ланью перемчати ся.

Догадав ся серцем мій голубчик,
Догадавсь любесенький:
То не сайга скаче там по скелях,—
Поспіша милесенький.

XIV. *В полонї.*

Душа летить у рідний край
За табором Єменців,
Та тілом я на чужинї,
В полонї у Мекканців.
І от, на диво, у ночі
Прийшла до мене мила.
Вязницю замкнену мою
Тихенько одчинила.
Сказала кілька втїшних слів
Та скоро й попрощалась, —
Душа моя за нею в слїд
Із тїла видиралась.

Дївча! не думай, мов би я
У сїм ворожім краї
Зробив ся вже хитким-плохим
І мов би смерть лякає.
О, нї! й погрозами мене
Не застрашать Меккани:
Я й досї їм не покоривсь,
Хоч на ногах кайдани.
А ти... Тобі я покоривсь:
Тебе кохаю сильно,
Так само як кохав тодї,
Як був людина вільна...

Душа летить у рідний край
За табором Єменців,
Та тілом я на чужинї
В полонї у Мекканців.

XV. *Finita la commedia!*

Бачу я сни із чудового Сходу,
На-віч я бачу ту райську природу...
Сириє! в твій зачарований сьвіт
Най понесеть ся од мене привіт.
Корчать ся, мучать ся груди слабії...
Сон перервав ся... Ізчезнули мрії..
Вітер весняний голубить мене, —
Темная смерть у могилу жене.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XVI.

Нагадую собі я передсмертний спів
Героя-Шáнфари в руках у ворогів:
„Не ховайте! бо не суджено
Похорон для мене.
Вийде в мене здобич ласая
В дикої гієни.
„Здіймуть голову, — юнацькую
Найважнійшу силу.
Зволочýть її на роздорож...
Викинуть і тіло.
„Там не буде вже сподіванки
На життє і радість.
Зверху ляже темна ніченька
І людська ненависть“.

XVII.

Вовчая натура! дикий заповіт!...
Але чути в ньому любую принаду...
Я очима вовка не дивлюсь на сьвіт,
В дикую-ж могилу покладу ся радо.
Не люблю гучних я цвинтарів
І не хочу там лежать.
Поміж нивами безвісними
Накажу себе сховать,
На лану, в густому колосї,
Без могили, без хреста,
Без усяких буде написів
Моховитая плитá.
Може в зиму налягати-ме
Грубий килим сніговий? —
Ет! на серцї і теперечки
Мертвий холод зимовий!...
А розтане сніг на прóвеснї —
От, тодї менї гаразд!
На мохý на оксамітному
Розцьвітеть ся срібний раст;
Навкруги зазеленїєть ся
Ізумруд-озимина...
Лїтом — пишно янтаріти-ме
Колосистая стїна.
Зайченятко беззахистнеє
Тут притулить ся на ніч
І радїти-ме, сердечнеє,
Що не злапав лютий сич.
Ніч очима бархатистими
Блискотїти-ме на нас;
Нива пахощі солодкії
Видихати-ме в той час.
І в диханню ночі теплої
Оживати-му я знов:
Цїла нива з мене пити-ме
Соки серця, нерви, кров.

XVIII. *Refrain.*

Невидимо я полину по землї
Тихим вітром по запáшному зїллї;
Ароматом, повним чару,
Обійму тебе, мій царю, —
Горду голову твою
Оповю.

Станиця Кавказька понад Кубанню, 30 марця 1900.

А. Кримський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІЗ ПОЕЗИЙ ІЛЬКА ГАВРИЛЮКА.

I.

Люблю я ніч, як непомітно
Солодкий сон втишить мене,
Вколише мягко і привітно
Із серця тугу прожене.
Як біль житя, той славнозвісний,
В уяві щастєм поплине;
Як сум важкий, той ненаїсний
За радість скривши ся засне.
Як в споминах душа порине,
Осьвітить ясно образ твій,
Той чар очий, моя богине,
Той ідеал, той мій, той мій.
Як слів гучних, солодкоплинних
Рій в душу бальзамом плине,
Як усьміх уст твоїх невинних
Надмірно радує мене.
Люблю я ніч, і сон той люблю,
За нього дам і сьвіт і день,
Лиш образ твій нехай голублю,
Лиш най горить сьвятий огень.

II.

Люблю тебе, люблю, єдина,
Люблю, як зелень любить сьвіт.
Люблю, як сонная пташина
Нового ранку сьміх-привіт.

Люблю тебе, люблю, єдина,
Любов моя мов сонця жар,
Мов все цвитучая ростина,
Полудня дар, полудня чар.

Люблю тебе, люблю без краю,
Люблю, як сонце, весну, цьвіт.
Любить тебе — здаєть ся — з раю,
З небес здаєть ся заповіт.

III.

(Костеви Б.).

Мій лїсе, дужі дуби, буки,
Витаю вас!
Витаю вас широковіті,
Витаю нагі, неодїті,
В холо́дний час.

Прийміте, други нерозлучні,
Прийміть, я-ж гість!
Промовте голосїннєм бурі,
Промовте грімко, ви понурі —
Біль серце їсть.

Прийміть мене, прийміть сумнії,
Бо й я сумний!
Нехай замовкнуть сьвіт і люди,
Нехай замовкне туга в груди
І жаль страшний.

Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

IV.

Там чарка повнїська напою
Давно вже на вихил чекала,
Там вія томлéна журбою
Жемчугом-сльозою сияла.
Душа там у болю стогнала,
Як пташка у кіхтях ворожих,
Душа там гіренько ридала,
Ридала в днях юних, днях гожих.
Душа там в сльозах потапала,
В сльозах так горячих, крівавих,
Душа, що прощати бажала
Зза долї удáрів лукавих.
І чарка повнїська напою
Давно вже на вихил чекала,
Душа там томлена журбою
У муках пекельних конала.

V.

Мороз так лютує невтомно,
Лютує неначе скажений;
Вдова там плете ся так сонно,
Як труп невимовно збіджений.
Вдова там питає зарібку,
Питає небога з сльозами,
Хоч сили вже має лиш дрібку,
Хоч ледви поводить руками.
А в хатї слезава дитина
Квилить від неїжі та зимна,
Квилить, бо-ж студена година,
Так зимна, так зимна, так зимна!
Вдова там питає зарібку,
А люде здвигають плечима,
І видно: нїхто на сирітку
Не кине ласкаво очима.
А там у тій теплій кімнатї
Іскрять ся сріблистії вина,
А там всї щасливі, богаті,
А там так безжурна година.
А ген у студеній хатинї
Дитина облита сльозами,
А ген у протертій свитинї
Дрожить від морозу стать мами.

Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Скалки душі.

I.

Ще поки в нас волос чорний,
Огнем сяють очі,
Поки стан міцний не згнув ся,
В серцю кров клекоче,
Будем стежку добру править,
Ськати ідеала,
Шукать Бога, шукать правди,
Коли не пропала!

Бо як в вічі смерть загляне,
Снїгом вкриє чóло,
Згаснуть сили, стухнуть очі,
В серцї стане голо —
Тодї годї шукать Бога
І сїяти правду.
От таку то я химерну,
Браття, дам пораду.

II.

Поховались мої думи,
У нетра та стуми, —
Розлетїлись поза хмари,
Поникли їх чари.

Всї чудові гарні мрії,
Роскішні надії,
Що життя сумне скрашали —
Пропали, пропали...

III.

Гей, вернїть ся, озирнїть ся,
Блискучі надії;
Гей! воскреснїть молодечі
Сни всї золотії!

Я ще може із'орю раз
Мого життя ниву,
З'орю щиро, та й голову
Схилю тодї сиву.

IV.

Нема огню — у грудях лїд...
Слова мої — дзвеняща мідь.
Що я скажу, коли нема
У мене слів, — в душі пітьма.
Гей-но, шинкарь, налий вина,
Я випю ківш увесь до дна;

Може огонь найду в винї,
Сховалась пісня там на днї?...
Се ківш — не той... Шкода, шкода...
На днї його сидить біда!
Огонь, що був, і той потух,
І морок вкрив слабий мій дух.

Ів. Федорченко

Маєві елеґії.

I.

Весно, ти мучиш мене! Розсипаєш ся сонця промінєм,
Леготом теплим пестиш, в синї простори маниш!
Хмари вовнисті немов ті клубочки шпурляєш по небі,
І мов шовкові нитки дощ із них теплий снуєш.
Сїрую грудку з землї ти підкинеш під небо блакитне,
І в жайворонкову трель грудка розсиплеть ся в мить.

Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Ти журавлиним ключем навертаєш нестерпную тугу,
Мрії про вольний простір, щастє далеке моє.
Ти лебединим крилом кришталевії хвилї скородиш —
Чую їх плеск аж у снї на лазуревій ріцї.
Бачу, як чайкою ти колихаєш ся над глибиною,
Як над широким Днїстром гнеш ся лозою к водї.
Весно, ти мучиш мене! Мілїонами кольорів, тонів,
Лїнїй і творів кричиш: воля і рух і житє!
І мов безсильне стебло в бистрину ту ти рвеш мою душу,
В серцї завялім, черствім будиш нові почутя.
Будиш бажаня, яким не сповнитись; осьвітлюєш пустку;
Нїжно гойда́єш в гильках осамотїле гнїздо;
Пильно схиливши лице роздуваєш погасле огнище;
Свистом від гаю зовеш, наче мій друг молодий.
Нї, не менї вже гулять по тім гаю, мій друже-соколе!
Нї, не менї вже зайце́м в зелень пахучу нирять!
Серце тріпочеть ся ще і у груди кров бєть ся живійше,
Та напосїли лїта, давить житя тягота.
Мрії безумні немов той табун вигравають по полю,
Гриви на вітер, і ржуть, дзвінко копитами бють.
Ах, та се мрії, чутя легкокрилі, барвистії дїти, —
Але тверда їх рука в поводах цупко держить.
Хвилька — і ляск батога — і жорстоке, понуре „нїколи“ — —
Праця! І чар весь мине. Весно, ти мучиш мене!

II.

Бачив рисунок я десь — і забув уже, де його бачив,
Чий то рисуночок був, Бекліна чи Мейсонє.
Мушля перлова — то віз, а метеликів чвірка — то супряг,
Два аморети малі, то два погоничі їм.
Пурпуром, золотом та ізмараґдом, сафіром набитий
Стелить ся геть у безмір круто весе́лчаний шлях.
Поле в низу, непривітна стерня, тогорічне бодячє,
Пара худих шкапенят тягне зігнувши ся плуг.
За́-плугом згорблений теж і спотїлий орач поступає,
Тисне чепіги грудьми, истиком скибу труча'.
Та вже спинили його аморети, вже тягнуть за поли,
Просять і тягнуть, манять в поїзд перловий сїдать.
З острахом бідний орач позира на незорану ниву,
На коненята свої, на мозолї на руках.
Але нога вже сама піднялась і не слуха' розсудку,
Так і здаєть ся — тремтить в поїзд перловий ступить.
Весно, те твій екіпа́ж! І твоя се вина, коли серце
Ще раз розсудок злама', ще раз зо шляху збіжить.
Так усьміхаєсь йому проміністий той полет Ікарів, —
Навіть Ікара судьба не налякає його.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

III.

Ні, аморети, мені за погоничів ви вже нездалі:
Надто ви, хлопці, палкі, надто в їзді нетривкі.
Надто бурливі у вас поривання: раз блисків, пожежі,
А за хвилину вам бурь, громів і трусу давай.
Надто, голубчики, ви патетичні, засліплені трохи
В свойому власному „я“. Се не до ладу мені.
Я вже старий мореплав, — як смакують ті громи і бурі,
Знаю докладно! Нехай робить собі їх Зевес!
Досьвідчий нурок із мене: що в власному „я“ там таїть ся
На болотистому дні — знаю, голубчики, й се!
Черепи стовчених мрій, кістяки неоправданих плянів,
Зломки дрібних пожадань, трупи обманних надій.
Ах, а крім того гидкі слимаки самолюбства, медузи
Зависти, хроби гризот, кефалоподи підлот.
Ні, аморети, не вас за погоничів брать я бажаю:
Сонце, погоду люблю, ясність і радісний сьміх.
Хай уже лучше дідусь, сьміхотворець отой бородатий
Супряг летючий жене, золотосяйний гумóр.
Нам ні по щó поспішать — не втече від нас чорна могила;
Нам ні-когó проклинать, нам ні-комý докорять.
Пристрасти в нас уляглись, скороспілки іллюзий обпали,
З ран, що житє завдало, ще хиба шрами болять.
Та з житєвої борні ми не вийшли калїками; серце
Не відучилось любить, іскри не згасли в очах.
Нумо-ж, дідусю! Хапай за ті поводи з проміню ткані:
На романтичнім візку в край реалїзму майнем!
Сонцем маєвим нехай наше слово заблисне, заграє,
Жаль наш маєвим дощем хай на лани капотить.
Наша любов, мов маєва погода, хай гріє-голубить,
Гнів наш хай буде мов грім, що лиш міязми вбива.
Але ненависть гонім і зневіру далеко від себе!
Біль наш і сумнїв на сьміх слїзми облитий змінїм.

Ів. Франко.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

СЕРГІЙ ЄФРЕМОВ.

ХОЛЄРА.

ОПОВІДАННЄ.

I.

Сонце давно вже встало і добре таки пригрівало землю, посилаючи проміннє своє всюди, куди тільки можна було йому зазирнути. Один промінь зазирнув і до сьвітлиці, де спав Іван Микитович Крехович і осьвітив звичайні обставини небагатих сьвященницьких хат: стіл, кілька стільців, по яких розкидана без ладу лежала одежа, в кутку ліжко, по якому Іван Микитович спав здоровим, молодим сном. Промінь крізь щілину в віконниці убрав ся до сьвітлиці і спершу довгою, вузенькою смугою положив ся на підлозі; разом із тим, як підіймало ся й повертало ся сонце, і промінь той наближав ся до ліжка, ніби закрадав ся до Івана Микитовича тихою, легкою ходою, щоб сполошити хлопця зненацька несподіваним поцілунком. Промінь таки доскочив свого: закрадав ся, закрадав ся і нарешті поцілував таки Івана Микитовича в саме лице. Видко, поцілунок сей не дуже до смаку припав молодому хлопцеви, бо він поворушив ся і переклав голову на друге місце; та причепливий промінь і там його знайшов і незабаром знову лив гарячий сьвіт свій на голову Іванови Микитовичу. Від сих поцілунків Іван Микитович на-пів проснув ся, глянув навкруги по хаті мутними, заспаними очима і перемостивши на друге місце подушку, ліг знову. Та не судило ся йому вже заснути: розбуджені сьвітлом тепер до його запо-

Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

взяли ся мухи, — сї найперші вороги неробочого люду, що любить поспати тихими лїтнїми ранками. Робочій людинї сей ворог не шкодить, бо, звісно, робоча людина на селї лягає рано і встає теж у таку пору, коли ще й мухи не прокидають ся; їй нїколи вилежувати в-ранцї боки на мяких перинах, бо треба і до череди скотину вигнати, і на поле поспішати, та й хатньої роботи не обереш ся. Иньша річ — усяким паничам та паннам, що або до півночи блукають десь по садках, слухаючи співів пташиних та поринаючи в роскішних мріях про „неї“, чи про „його“; або коли належать до тверезої частини сучасного суспільства, то збившись тїсною купою круг зеленого стола „козиряють“, „пасують“ і вимовляють иньші такі слова, милі для кожної тверезої сучасної людини. Їм би то саме й поспати тихим лїтнїм ранком, так отут мухи й помщають ся на них. Сї уїдливі вороги неробочої частини людського роду вкрили рясно Івана Микитовича, понасїдали і на обличчє, і на голову, і скрізь, де можна; що поворушить ся він, вони зграями, невдоволено гудучи, підіймають ся в гору, але зараз же улучать знов зручну годину і знов безощадно укривають безщасного Івана Микитовича та лоскочуть його своїми прудкими лапками... Не доспить він певне сьогоднї! Вчора йому довело ся бути на йменинах у сусїднього економа, пана Щербинського, і хоч дїло було в робочу пору, таки добре уконтентувались. Не тямить Іван Микитович гаразд, коли й до дому прийшов!... Нї, годї спати!...

Іван Микитович уже зовсїм прокинув ся, але вставати йому не було охоти — і він лежав, не розплющуючи очей та закривши від мух вид рушником. Навкруги було так гарно, на мякій постелї так тепло та захистно, що він не мав сили підвести ся і скинути з себе ті чари, які наче наслав на його тихий, здоровий сон молодої людини. Сон ще не зовсїм збіг із його і він на-пів сонний непорушно лежав, думаючи про всяку всячину. Видко, думки його були досить утїшні, бо иноді усьмішка набігала на його губи і вони ворушили ся, нїби щось проказуючи...

Іван Микитович — людина, як у нас кажуть, не остання. Вже з того, що він терпить ворожі напади від мух та може

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

собі вилежуватись до схочу, видко, що він людина неробоча, незаклопотана тим дрібним господарським клопотом про „хліб насущний“, що зганяє робочу людину з ліжка ще в досьвіта і примушує її не вважати ні на холод, ні на спеку, забувати спокій та лінощі. Іван Микитович — укінчений богослов — як на село, людина поважана; вже ось третій рік минає, як покинув він школярську лавку. От-от незабаром і парафію мати-ме власну, а поки що — учителює, щоб сяк-так час перебути, та головна річ, щоб в „москалї не потягли“. Дехто з його товаришів уже й одружив ся і заклав міцні підвалини власної родини. Іван Микитович ще не доскочив такого щастя, але й він уже не від того, — збираєть ся по трохи й собі заснувати мякеньке кубелечко, осївшись попереду на теплому місцї. Де то і з ким судило ся йому вік вікувати?... Лежачи з заплющеними очима на мякому, теплому ліжку, перебуваючи в тихій на-пів дрімотї, він думкою лїтає по знайомих місцях, зупиняючись иноді на якому будь гарненькому личку дївочому, що колись запало було йому в душу. Думка Івана Микитовича забігла і в Тарасівку, зазирнула до оселї отця Серапіона і зупинилась на вродливому обличчі його дочки Марусї... Яка вона гарна була в ту неділю, коли він запрошував її на всякі модні танцї! Як ніжно паленїло обличчє її з утїхи та самовдоволення, коли паничі один по одному на перебій підбігали до неї, запрошуючи до танців! Іванови Микитовичу навіть прикро було, що не він один танцює з нею, що не він один має право на її ласку та прихильність. Але все таки він частїйш від усїх користував ся з її ласки і танцював з таким запалом, як ніколи; піт великими краплями укривав його чоло, спітнїла сорочка пооблипала коло тїла, та йому все було байдуже, — він з небувалою досї втїхою витинав усякі па і витинав би їх, здаєть ся, без кінця, як би через край потомлені музики не зупинились нарештї. А після вечері він ще довго розмовляв з Марусею, ходячи у-двох затишними стежками старого, великого саду. Розмову ту Іван Микитович памятає ще й досї всю до останнього слова. Памятає й те, як зачервонїлась його розмовниця, коли він натякнув, що шукає вже собі парафії,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і як вона від зворушення не відповіла йому нічого, а потім раптом перекинула розмову на щось иньше, далеке від їх попередньої розмови... Івана Микитовича після сієї згадки ніби потягла якась невідома але дужа сила знов у той тихий сад, де була його перша інтимнійша розмова з Марусею. Йому замануло ся побачити її, та зараз у сю-ж таки хвилину... Він потягнув ся на ліжку всім тілом, так що аж у кістках у його хруснуло, і кілька часу лежав нерухомо та упивав ся згадками про миле обличчє... „І який з мене дурень був, — гадав він собі, — що зараз же не признав ся, що люблю її, не посватав ся, — тоді я вже мав би право й поцілувати її... Час уже й мені про шлюб думати; он уже багато моїх товаришів переженило ся і вже „попують“. Ряси тільки не хотіло ся-б надівати, та щож маєш робити, — чи ранійше, чи пізнійше, а мусиш: без сього не обійдеш ся, не втічеш від ряси, як від смерти... А гарна з Марусї матушка буде... Шкода тільки, що не посватав ся тоді в садку... Ой як би се тепер случай набіг, — зараз би сказав їй усе... Чого тут справді довго думати?... А добре-б сьогодні поїхати в Тарасівку... Та ні, — не дасть батько коней. „Возовиця“, — скаже... Гм!... І розносило їх із возовицею саме не в пору... Пішки?... Гм... нема замішки... Так ні, не випадає: трицять верстов, — і далеко, і ніяково: жених — і пішки... Ні, не випадає, не годить ся... А чорти-б узяли ту возовицю!...“

Чоло Івана Микитовича захмарилось і він почав міркувати про те, які то нелади діють ся в природі, — і пошле-ж Бог возовицю саме тоді, коли йому, Іванови Микитовичу, свататись скортіло!...

Коли се раптом усе обличчє його прояснїло, і скочивши з ліжка він радісно гукнув мало не на весь голос:

— Еврика!... Гордиєвий вузел розвязано!... „Вилий ся мед“, — чи як там у Раєвського!...

І проказавши останню, незрозумілу на перший погляд фразу, він хутенько почав убирати ся.

— Ні, — як то справді трудно буває від разу натрапити на добру думку! А подумав трошки — дивись — і є, і надумав, що треба. І як я міг забути, що у пана Щербинського є вельосипед?... Він стоїть тепер у його зовсім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

даремно, а я-ж таки трохи вмію орудувати сією машиною. Та воно не дуже то й мудра штука: сів, перебираєш собі ногами та й їдеш... Чудесно! От я сьогодні і в Тарасівці буду, і Марусю побачу... Та ще й на вельосипеді, — се зовсім новина в наших місцях. От розумно надумав!... Ні, що не кажи, а таки голова у мене не цьвяшком у тімя бита: вмію, де треба, викрутитись... Отсе поснідаю гарненько та й рушаю до пана Щербинського по того, як Раєвський каже, „вилий ся меда“, — тьху, і вигадає-ж отаке дурна мужва!...

Іван Микитович убрав ся, умив ся і пішов снідати.

II.

— Ранні пташки зуби тереблять, а пізні очи продирають! — мовив на-пів жартом, на-пів сердито батько Івана Микитовича, коли той увійшов у їдальню. — Довгенько спочиваєш, синку! Вже тричі з житом приїхали, доки ти встав... Нема того, щоб помогти батькови, — все сам, усе сам. І на полі, і на току — скрізь догляду треба, скрізь без ока хазяйського ладу немає, а я за всім не поспішу ся...

Іван Микитович мовчки сів пити чай. Він уже звик до того, що о. Микита частенько картає його за нестатковитість та недбалість до господарських справ і вже не зважав на те.

— Он підстожища під жито треба було підстругати, — тяг свою мову о. Микита далі, — та поки я був на полі, Хведько видко робив так, як мокре горить. Приїхали зі снопами, а підстожища й не готові. А коли-б ти встав був ранійше та доглядів за Хведьком, то й гаяння того не було-б... Ех ви, господарі соломяні!...

— Та я, папаша, засидів ся вчора у пана Щербинського на йменинах, тому то й заспав сьогодні.

— Отой ще мені Щербинський!... Возовиця, в гору ніколи глянути, а він іменини справляє, — знайшов, коли бенькетувати! Ну, й господарь!... Отак же й має, як робить... Тільки на капости й здатний: скільки я його до-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

просив, щоб не давав робочим більш, як двацять пять копійок у день, — ні, по трицять чортяка вгилив. От і я мусів переплачувати зайве... В печінках він мені сидить, безштанько капосний... Тільки й слави, що пан...

Може о. Микита ще повідав би щось цікаве про пана Щербинського та свої господарські справи й клопіт, але на дворі зарипіли вози. О. Микита схопив ся зо стільця і мерщій пішов на тік.

Іван Микитович помалу пив чай та все міркував про свою подорож. Подорож на вельосипеді видавалась йому дуже принадною і ориґінальною вигадкою, — адже-ж на селї такого звичаю немає, се ще за новину, тим то Іван Микитович уважав себе в думках мало не за героя, що запроваджує нові способи зносин людей між собою.

— Синку! — розтяв ся крізь відчинене вікно голос о. Микити. — Чи ти вже поснїдав? А вийди-но сюди на часинку!

Іван Микитович пішов на тік. Стіжок, виведений до половини, гордо підіймав ся посеред току. Кругом стояли вози, важко навантажені великими снопами; снопи один по одному летїли з возів і укладали ся рядочками в верстви. Стіжок ріс, неначе на дріжджах.

— Чи не поїхав би ти, Іване, зараз на поле: там ще треба поотикати копи та й глянути, — додав о. Микита трохи зниженим голосом, — чи так беруть вони, як отикано... Бо то-ж мужик, — він навмисне забере не ті копи, — думає, як піп собі вибрав, то-то певно кращі...

— Коли-ж, папаша, я зараз думав піти до пана Щербинського...

— Знову? Та-ж учора був!... Чи може він „поіменинне“ ще справляє?...

— Ні, та бачите, я надумав навідатись сьогодні в Тарасівку...

— Тьху! — аж плюнув о. Микита. — А чого-ж ти там не бачив, що саме в возовицю тебе скортїло?

— Та так, — давно справдї не бачив ся.

— Як у горосї, та й досї, — було вже на кінчику язика у о. Микити, але він тільки допитливим оком глянув на сина і нїчого не сказав. Помовчавши трохи, він знову

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

запитав: — То чи поїдеш на поле, чи знов менї доведеть ся старі кости трясти?

— Поїду, тільки не на довго.

— Ну, то рушай з Богом!... А як-же ти в Тарасівку помандруєш? Пішки, чи як?

— От ще — пішки!... Наче поїхати не можна?

— Як знаєш, сину, а коней я тобі не дам. Не такий теперешьки час, щоб по гостях швендяти та худобу задля дурнички збавляти.

— Та я й не хочу ваших коней... Я у пана Щербинського візьму вельосипеда.

— Ве-льо-си-педа? — протягнув батько і знов пильно глянув на сина. — Ну, як собі знаєш, а тепер рушай на поле!

Іван Микитович сїв на простого „драбиняка“ поверх рубля і потарабанив ся на поле. Він взагалї не любив господарства, але надто сьогоднї: оте жито, оті копи, що їх він має отикати, ота возовиця — всенький отой господарський клопіт прямо до живого йому допікав; він був перенятий зовсїм иньшими думками, що не мали нїчого спільного зі снопами та копами. Машинально, майже несьвідомо отикав він ті копи, що йому показували возїльники, не розбираючи, чи буде се згідно з інтересами батьковими. Коли-б о. Микита відав, як син отикати-ме копи та наглядати-ме за возїльниками, то певно його взяв би великий жах та жаль за „пропащим добром“, і він волїв би краще сам „трясти свої старі кости“, анїж звірити ся на недбаху сина. Іван Микитович аж не тямив ся з нетерплячки, дожидаючи, поки наберуть на вози жита, щоб можна було вернутись до дому.

Нарештї вози накладено до гори, вшнуровано і вони повагом рушили з поля. Іван Микитович пішки пішов попереду і не заходячи навіть до дому, збочив на вузеньку стежку, протоптану поза городами і попростував до „економії“ пана Щербинського, що стояла зараз таки за селом. Пана Щербинського він знайшов теж на току. Пан стояв, дивив ся на довгу скирту і голосно на весь тік лаяв ся, що поклали криво.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А бодай вам печінки повивертало, — поклали так, що того й гляди вся скирта перекинеть ся!... От ідоли! Я-ж казав — затягай снопи, не висовуй наперед... Дивіть ся, як боки роздулись, от-от усе піде шкереберть!...

— Здоровенькі були, пане Щербинський! — перебив йому на самому патетичному місці Іван Микитович. — Возите?... Здалека чутно, що господарюєте!

— Як бачите, вожу, бодай їх по пеклї возило! — мовив пан Щербинський перевертаючи до Івана Микитовича своє червоне, заспане, гладке обличчє. — Гляньте, яка скирта черевата вийшла, — зовсім неначе жінка вагітна!... І казав же ідолам — притягай до себе, не попускай у бік, — нї, наче на злість тобі зробили...

— Дак же-ж, пане, звідси не видко, — виправдував ся чоловік, що клав снопи на скирті.

— Не видко?... Бодай ти жінки не побачив!... Щож то я повинен тобі раз-у-раз над шиєю стояти та пащекувати?... Досить у мене й без тебе роботи; думок он стільки, що і в голові не потовплять ся, а він — не видко...

— Справдї не гаразд покладено, — сказав і собі Іван Микитович, аби щось сказати, бо се йому зовсім не цікаво було.

— Де вам не гаразд, — зовсім зле. Кажу-ж, що перекинеть ся бісова скирта, хоч підпирай, чим знаєш... Щасливий ви, Іване Микитовичу, що не маєте сього клопоту. Як би менї так, то я-б до самого неба підстрибнув з радощів.

— Яке там — не маєте? Он тільки що з поля, — батько й мене вирядив по снопи.

— То й батюшка сьогоднї возить? — запитав пан Щербинський.

— Возить, та ще так завзято, як один тільки він і вміє: і не спить, і не їсть... Та менї вже так обридла ся возовиця, що я надумав із дому тікати.

— А знаєте що? — мовив раптом пан Щербинський. — Ну, її к Богу отсю возовицю, нехай їй біс! Ходімо краще до хати та смикнемо по чарцї по трудах, — далебі, так!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Іван Микитович не сперечав ся, хоч не дуже був в той час охочий „смикати“. Але-ж він знав, що поки вони на току, пана Щербинського трудно збити з возовиці на що небудь иньше, а йому тепер зовсім не те в голові було: Іван Микитович думав, як би так делїкатно та полїтично звести розмову на вельосипед, щоб пан Щербинський не догадав ся, чого йому так несподївано забажало ся в Тарасівку. А то як причепить ся з жартами та примовками, то й до вечера не переслухаєш.

— Як-же спочивали після вчорашнього? — запитав пан Щербинський ідучи поруч Івана Микитовича до хати.

— Погано, не вам кажучи. Не доспав, мухи не дали.

— Говоріть — мухи!... Певне дївчата!...

Пан Щербинський був вельми ласий до всїх тих розмов, у яких таким чи иньшим способом фіґурували дївчата. Тим то він завждї умудрить ся звести розмову на сю принадну для себе річ.

— Ет, вигадуєте не знать-що! — нїби розсердившись відповів Іван Микитович. — З якої речи?

— А з такої й речи, — підморгнув пан Щербинський, — що памятаєте? — Homo sum et nihil humana a me aliena est, — ви думаєте, що я забув ту латину?... Нї, голубчику, я ще тямлю дещо, — не даром до сьомої кляси ґімназиї дійшов. Так от, бачте, — і ви теж в деякому родї — Homo, ergo...

— Ви вже розпустили свою фільософію!...

— Се не фільософія, а суща правда! Ну, сїдайте за стіл, а я тим часом добуду чого небудь поживного. Ганно! — гукнув він до пекарнї, — а внеси нам чого небудь перекусити на один зуб!

— Коли се для мене, то спасибі, не клопочіть ся! Я недавнечко тільки поснїдав... А знаєте, чого я до вас прийшов?

— Нї, не знаю... Хиба може з Ганною скортїло побачитись?...

І він моргнув на дївчину, що вносила посуд. Дївчина усьміхнулась і почервонїла.

— Ви знову з жартами!... А я до вас за дїлом, за вельми поважним, серіозним дїлом.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Коли се у вас ті діла поважні завели ся? Чи не з учорашньої бува ночи?... Та кажіть, кажіть, яке там діло у вас, цікаво почути.

— Ваш вельосипед у вас тепер дармує?

— Як бачите, возовиця: ніколи тепер їздити.

— Позичте мені його на кілька день.

— Благородним спортом хочете занятись?

— Занятись — не занятись, а хочу поїхати в Тарасівку. Батько, як знаєте, коней не дасть через ту возовицю капосну, то я й надумав на вельосипеді помандрувати.

— В Тарасівку? — перепитав пан Щербинський. — А Маруся — нічогенька собі дівчинка, пухкенька, — додав він зненацька.

Іван Микитович спалахнув: розмова діткнулась дуже делікатної струни в його серці.

— І тут ви не обійдете ся без своїх вигадок!... Ну, що таке Маруся? Вже й почав чорти-батька зна що плескати!

— Та я-ж нічого... Кажу тільки, що Маруся — нічогенька дівчина! — тоном неповинного ягняти виправдував ся пан Щербинський. — А що, хиба сьому неправда? Ну-ну, не сердьмось, більш не буду, Бог із вами! А самокатку беріть. Та тільки чи доїдете ви? Ви-ж, здаєть ся, не дуже то добре тямите, як сим сталевим конем орудувати?... Чого доброго й до Марусі... Тьху, що се я?... До Тарасівки не доїдете!...

— То вже не ваш клопіт... Не бійтесь, не поносить. То деж він у вас?

— Та отам у сінях стоїть... Стійте, куди-ж ви?... Ганна нам зараз яєшні засмажить такої, що й пальці оближете.

— Ні, спасибі! Ніколи...

Іван Микитович попрощав ся і сівши верхи на сталевого коня поїхав до дому.

III.

Була четверта година. Сонце вже звернуло з півдня і величезний гарячий круг його по трохи далі й далі посував ся до заходу, хоч спека ще не стухала. Тіні від

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 10:58 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дерев та будинків ставали усе довшими, простягались по всім усюдам, немов якийсь велетень порозпускав свої парости по всьому сьвіті. Скрізь тихо; навіть листом не ворухне дерево, не подасть голосу пташка, — все ніби поховало ся від спеки і завмерло по затишних куточках у холодку. Тільки люде, — сї царі природи, — мусїли працювати обливаючись потом, та й їм усе близше й близше стає до спочинку...

Іван Микитович вийшов на ґанок, де він в ранцї поставив позиченого у пана Щербинського сталевого коня. Хто-б тепер глянув на його, той ледве чи пізнав би в сїй прибраній, блискучій фіґурі того самого Івана Микитовича, що тряс ся на драбиняку на поле та отикав копи годин кілька по ряду. Вузенькі довгі шаравари міцно обтягували його ногу, виявляючи наче виточену, гарну литку; лїтнїй піджак білого кольору ловко лежав на його молодечому, стрункому станї; випрасований комірчик та краватка бузкового кольору припадали гарно до невеличких, темних вусиків Івана Микитовича, франтовито підкручених до гори, неначе криві, турецькі шаблї; на голові білий, соломяний бриль, певна річ, не селянського виробу. Словом, Іван Микитович убрав ся в свій найкращий убір; убрав ся так, як убирав ся він у семінариї тільки тодї, коли виходив на прохід із панночками... Вся його постать виглядала надзвичайно велично, по празниковому, хоч видко було, що йому трохи незручно, ніяково в сїй тїсній, вузькій одежі, що вона його муляє та заважає його рухам.

Трохи бентежило та клопотало його ще й те, що дорогою він мусить їхати в пилу та куряві і його показне убраннє мусить припасти не дуже приємним, сїрим нальотом. Та щож маєш робити! Не їхати-ж йому до господи, де єсть панночка, — та ще й улюблена панночка до того, — якимсь шмаровозом, у старому вбраннї. Що не кажіть собі всякі там недомовні лїберали, а одежа перш за все кидаєть ся в вічі; по одежі зустрічають, мовляв...

За Іваном Микитовичем вийшла на ґанок геть уся родина: матушка, дочки й сини, великі й недорослі; навіть о. Микита покинув своє пообіденне ліжко, — всім бо цікаво було, як їх „Ваньо“ їхати-ме тією чудною двох-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

колїскою. Іван Микитович церемонно уклонив ся на всї боки, знявши бриля; потім звів повагом вельосипеда по крутим східцям із ґанку, сїв на його і окружлявши раз кругом двора, виїхав за ворота, полискуючи на сонцї тоненькими як голки блискучими, сталевими шпицями.

— Ти-б, Ваню, обкрив ся чим, а то чисто запилиш та попсуєш на собі одежу! — гукнула ще раз на здогін матушка, закриваючи від сонця очи долонею.

Іван Микитович тільки обернув ся і махнув рукою, немов кажучи, що він усе зробив, що треба було, а далї й зовсїм зник із очей на поворотцї.

— Ка-зна що вигадав! — мовив о. Микита. — Сидїв би краще дома та батькови помагав. Он клопоту стільки з сїєю возовицею, що аж голова тобі мала, а він ще по гостях вигадав їздити.

— Дак же-ж нудно йому дома сидїти! Він ще-ж молодий, — що він тут побачить, а там усе таки на чужих людях веселїйше. І панночка там єсть, — а йому вже час і про се дбати. Тільки чудно трохи, що на сїй самокатцї, — сього ще з роду з віку не було в нашому „званії“, — додала консервативна матушка.

— От здивує тарасівських! Так несподївано, та ще й на вельосипедї, — похопилась сказати і своє слово сестра Івана Микитовича — Людя.

— Може й раді не дуже то будуть, — не такий тепер час, щоб гостей приймати, — позїхаючи мовив о. Микита. — Піду я та ляжу трохи спочити. А як привезе Матвій жито, то побудьте хто на току, поки скидає...

Всї порозходились із ґанку. А Іван Микитович уже виїхав за царину і полетїв прудко вузенькою дорогою, що вила ся гадюкою поміж селами, то спускаючись у невеличкі долинки, то знов підіймаючись на невисокі горбки. Він щиро працював ногами, а на серцї у його було якось тихо, спокійно, радісно. Він чув неначе, що незабаром має з ним трапити ся щось надзвичайне, що вернеть ся до дому він не таким, яким вибрав ся... Скоро він заплющував очи, зараз перед його вставала гарна, вродлива дївчина Маруся і від однієї думки, що сьогоднї він її побачить, стискати-ме її руку в своїй руцї, — якось млосно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ставало Іванови Микитовичу... Нічого не помічаючи, ні на що не зважаючи, біг він шляхом, минув одно село, минув друге, а там через одно та й Тарасівка. Він думав про те, як то здивують ся всї в Тарасівцї, коли його побачать; як захвилюєть ся Маруся, як стане причепуряти ся, і коли він згадав, що чинити-ме вона се задля його, то вдоволено усьміхнув ся... Добре й те, що там і товариш із семінарських ще часів єсть, — нікому не здавати-меть ся чудним, що він приїхав такої незвичайної години...

Летить Іван Микитович і не помічає, що на заходї, на самому обрію затемнїла ледве видна синя хмарка, ніби якась легка тїнь промайнула на ясно-блакитному полї неба. Де далї, хмарка витикала ся все більше та більше і незабаром уже можна було розглядїти всякі чудні зубцї та візерунки по краях хмари; клубки, шматки хмари мішались поміж себе, переганяли один одного, ніби бігли на випередки. Швидко вже й сонце зайшло за один із сих шматків; потім ще раз, ніби прощаючись, виглянуло одним краєчком, сумно глянуло в останнє на землю і зовсїм сховалось. Зразу стало примрачно і тільки краєчки та зубцї найвищих хмар блищали золотом, що надїлило їм сонце. Але незабаром і вони примеркли...

Іван Микитович глянув на захід і від несподїванки в души у його похололо, — такий великий контраст був поміж тим, що творилось у його на души, і тим, що дїялось у природї. На души у його було лагідно, вся вона була ніби оповита радісними, втїшними мріями; той спокій та лагідність душевна опанувала була всього його. В природї було хмарно, збиралось на велику бурю, на щось жахливе, примрачне; якась несьвідома трівога розлита була навкруги... Сей контраст, ся супротилежність так вразила та стурбувала Івана Микитовича, що він сквапно перевів погляд свій із того тьмяного заходу і глянув на схід. Там ще сяло ніжною фарбою блакитне небо; хмари ще не дійшли туди, не встигли окутати собою увесь перекіп небесний. Якимсь дивним спокоєм дихала ся блакить, облямована густими, темно-сизими хмарами; щось ніби потїшило Івана Микитовича, коли він глянув на схід. Але знов погляд на захід — і знову весь спокій зник із души, знов

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його обгорнув жах і проняв усе його тіло. Даремно вже він одвертав свої очи від того заходу страшного: вже й на сході блакитна смуга ставала вузшою, тоншою, слабійшою. Вона ніби змагаючись одступала поволї і зникала перед натиском якоїсь темної, непереможної сили. Вузенька, блакитна смужечка, що ледве ще лиснїла на самому далекому сході, тільки виразнїйше відтїняла сизі хмари, що всїма сторонами оточили її; тільки дужче показувала, що перевага на сей раз за темною, але безмірно потужною силою... Загремів грім, спершу тихо, але трівожно, здалека, хоч і тепер уже в йому чула ся якась поки що здержлива сила; другий раз — уже близше та голоснїйше, ніби по всьому небі зненацька перекотило ся з краю в край щось важенне; швидко блискавка змиєю оперезала темні хмари... Що далї — грім ставав дужчий, страшнїйший, неначе над самою головою лускало небо, або земля під ногами розпадала ся. Блискавка частїйш та частїйш розривала хмари. Але до сього тиша, хоч і трівожна, панувала в природї, — все ніби завмерло, притаїлось, сховалось... Зненацька налетїв вихор, підняв силу піску та пороху, закрутив його і величезним стовпом погнав ся на схід, наче тїкаючи від якогось страшенного ворога, або доганяючи жертву. Вдовж хмар положили ся навскоси довгі смуги, що простягнулись від верху хмар до землї, — то йшов десь заливний дощ... Ось кілька важких крапель упало на Івана Микитовича... Він пригнувшись до самого вельосипеда та швидко перебираючи ногами, летїв мов несамовитий, поспішаючи до села, що здалека виднїло ся своїми вітряками, поставленими рядком на високому горбі. Йому страшно було дивити ся на захід, звідки йшла на його, насувалась якоюсь важкою марою пригода, але очи його мимоволї раз-у-раз звертались туди, немов якийсь тягунець непереможний тягнув їх силоміць... Ось здалека йому замаячіла перед очима якась мара і сїрою сїткою заткала і сховала зперед очей лїсок, що стояв на узгір'ї. Почув ся важкий тупіт, неначе якесь велике страховище тупотїло і сопло, наближаючись неймовірно прудко...

— Почало ся, — подумав Іван Микитович і серце у його упало і завмерло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чудно й страшно було дивити ся, — як би тільки було кому дивити ся, — на се єдине, живе створіннє, що прудко гналось наперед, серед розгніваної, розбурханої стихії! Так нещасна жертва утікає чим дужче від ворога, всї сили свої напружує, останнї сили, — та дарма: нїби сторукий ворог міцно держить її і коли не придушує зараз, то лиш тому, що певен, що бідолашній жертві і так не втїкти його рук... Якою безсилою козявкою, дрібною комахою здаєть ся людина перед лицем могутньої природи, коли вона вийде зі свого нормального стану і почне показувати свою силу!...

Глухий тупіт ставав чутнїйший; страховище, що його творило, видимо наближалось і заглушало иноді навіть вибухи грому, що раз-у-раз лунали в повітрі. Ось сїра сїтка, що простягнулась від неба до землї, закрила зперед очей уже недалеке поле; ось вона вже коло самого шляху, ось кілька крапель знову важко упало на Івана Микитовича — і враз густий, краплястий дощ полив ся на землю і сполучив темне, суворе, непривітне небо з притихлою, зляканою землею. Все змішало ся в сїй сїрій, густій сїтцї...

Іван Микитович спершу зовсїм несьвідомо, не думаючи нїчого, а тільки почуваючи якийсь недовідомий жах, утїкав від бурі, що насувала ся на його непохитно. Се робив він зовсїм механїчно, як механїчно утїкає злякана серна від хижого зьвіря. Та далї годї вже було й утїкати. Розмокла земля великими важкими шматками облипала кругом колїс; ногам ставало все важче й важче...

— Де подїти ся? Куди сховати ся?... — Враз перед очима Івана Микитовича крізь сїру сїтку дощову зарябіло з правої руки поле, густо утикане копами хлїба.

— Туди! — блискавкою мигнула в голові Івана Микитовича думка і він раптом звернув у той бік, підбіг до копи, кинув свого двохколїсника і пошив ся між снопи, в середину копи...

IV.

Недовго гримів грім і блискала блискавка, недовго рясними струмками лив із неба дощ. Се була одна з тих лїтнїх бурь, що нагло, несподївано проносять ся над пере-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сохлою землею і ожививши її сьвіжою заливою, зникають так само хутко й несподівано, як і набігають. За хвилин двацять на заході хмари розірвались, з'явила ся вузенька, ясна смужка блакитного неба; що далї — ся смужка ширшала, розросталась і займала все більш та більш місця. Хмари пересовували ся на схід і зникали десь далеко за обрієм; разом і грім слабійшав, затихав, мов утомив ся від недовгої, але важкої працї. Незабаром виглянуло зза хмар і сонце і косим уже проміннєм глянуло на землю, одбиваючись у численних калюжах, розкиданих скрізь по дорозї. По колїях тихо хлюпотїли маленькі струмочки. На сходї з'явила ся веселка і мов величезна дуга ріжнобарвна сполучила небо та землю і закрасила собою ввесь небосхил, що вмившись дощем, здавав ся ще кращим, сьвіжійшим, нїж був...

Іван Микитович із своєї схованки почув, що буря вже пройшла, що дощ перестав, але він ще якийсь час вагав ся вилазити і сидїв скорчившись під захистом великих, важких снопів. Уся одежа на йому змокріла і мов важкими, холодними кайданами облїпила його тїло. Але не було иньшої ради, — треба було вилазити.

Вилїз зпід снопів Іван Микитович, глянув на себе і — злякав ся. Та й кожне певне злякало ся-б, побачивши Івана Микитовича тепер та пригадавши, яким він був, як виїздив із дому. Вся одежа на йому була мокра, зімята, закаляна; чоботи теж не блищали, ясно вичищені, а обмазані були рудим болотом, що поналипало великими, важкими шматками; франтовита краватка бузкового кольору з'їхала на бік і перегнула ся по половинї, і весь Іван Микитович не мав того побідного, празникового вигляду, як давнїйше, і швидше скидав ся на мокру, общипану курку, нїж на панича, що зібрав ся в гостину до панночки...

— А чорти-б узяли і сю бурю і сю дорогу кляту! — кляв Іван Микитович, оглядаючи себе та підпираючи свою мову енерґічними виразами. — І надало-ж менї зібрати ся саме тепер у дорогу, та ще й на сїй бісовій чортопхайцї, — і з пересердя Іван Микитович пхнув ногою нї в чім неповинного вельосипеда, що лежав долї без жадної поваги та

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пошани, легкодушно покинутий своїм тимчасовим господарем у часї найбільшої небезпеки.

— Доведеть ся ще на собі його тягнути, бо про те, щоб їхати, нічого й думати. Бодай чорти вхопили того пана Щербинського з його чортопхайкою! Як би не він, то сього нічого-б не було... І піднесло-ж його все лихе на погибель мою... Отсе-ж менї наука, щоб із чорт-зна ким не знав ся, та не водив ся з такими шибай-головами... — І на голову бідного пана Щербинського щедрою рікою лили ся всякі не вельми то прихильні жадання, наче-б то він був виною всьому, що так нещасливо для Івана Микитовича склало ся; немов то він наслав той дощ, що змочив його до рубця, або принаймнї хоч намовляв до тієї нещасливої подорожи. Іван Микитович із властивої всїм людям непамятливости забув, що він сам натрапив на думку — їхати вельосипедом і сам випрохав його у Щербинського, а останнїй і сном і духом не винен, що його героїчна мандрівка склала ся так нещасливо.

— Але як-же я в Тарасівку отакий покажу ся?... Тож сором, несьвітський сором!... Що скаже Маруся, як побачить мене всього в болотї, задрипаного, наче той, що зпід греблї виліз... Може-б до дому вернути ся?... Коли-ж далеко, до Тарасівки близше буде, — всього пять верстов лишило ся... Та як-же його таким прийти в чужу хату?... Нї, не можна! Засьміють... От побила мене лиха година та нещаслива!... А тут ще й отсього чорта волікти на собі приходить ся. Всї дізнають ся, як я їздив на вельосипедї, — проходу не буде від глузування... Осудовисько, та й годї!... Ну, що його робити?...

Певне, сам Іван Микитович довго не надумав би, що йому робити й що почати, як би його не вирятувала сама доля. Коли він отак мізкував та вагав ся, не знаючи, що почати, здалека почув ся голос:

— Гей, сїрий! Соб, муругий!...

Іван Микитович глянув і побачив селянина, що їхав помахуючи батіжком над круторогими, шляхом на Тарасівку.

— Попрошусь до сього чоловіка, — нехай підвезе; всеж хоч болотом не тьопати та вельосипеда не волікти... Агов, дядьку!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Дядько повернув голову в той бік, звідки почув ся вигук.

— Заждіть, дядьку! Станьте-но! А чи далеко їдете?

Дядко подивив ся на Івана Микитовича, подумав трохи і помалу відповів:

— В Павлівку.

— Підвезіть, будьте ласка, до Тарасівки...

— А ви самі-б із Тарасівки? — замісь відповіді запитав дядько.

— Ні, не з Тарасівки, а мені тільки треба в Тарасівку.

— Щож — сідайте! До поворотки довезу, а там пішки підете.

Іван Микитович ожив духом і почав підводити свого коня. Дядько цікаво поглядав на невідому „машину“.

— А що се воно, паничу, за штука така? — запитав він нарешті.

— Самокатка, — така машина, що нею їздити можна.

— І прудко біжить?

— Та конем не доженете...

Дядько неймовірно подивив ся на Івана Микитовича, потім зліз із воза і почав пособляти, щоб висадити машину на віз.

— Ну, а по болоті як, — нарешті запитав він поганяючи волів, — не втне?

— По болоті не втне...

— А під гору?

— Та й під гору треба злазити...

— То се, я бачу, такий кінь, що везе-везе, а там і сам верхи на хазяїна сідає... Невигідний кінь!...

Іван Микитович зовсім не мав охоти розмовляти, — не до того йому було за своїми власними думками та клопотом. Він уривчасто відповідав, коли балакучий дядько просто звертав ся до його, або тільки притакував йому, навіть не вдумуючись гаразд і не чуючи, що саме той говорить.

— В Тарасівку прибуду смерком, — може-ж таки не попадусь Марусі зараз на очи. Коли-б мені як Миколу викликати: він би дав мені свою одежу перебрати ся. От тоді-б усе гаразд було, ще й сам би посьміяв ся з себе, розповідаючи свою пригоду. Тільки як того Миколу побачити попереду всіх?... Та нічого, можна буде через наймита

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чи наймичку викликати, а там уже справимо все як слід, переберусь та й буду безпечний... Коли-б тільки не зустріти Марусі!...

— Гляньте, паничу! — перепинив його думки дядько. — Ото ваша дорога на Тарасівку подала ся в бік, а менї треба сюди просто шляхом. Та он і саму Тарасівку вже видко... Тут недалечко.

Іван Микитович подякував дядькови і скочив з воза. Видко, дощу тут сливе не було, бо земля була зовсїм суха, тільки порох прибитий. Дощ, як і мало не всї великі лїтнї бурі, пройшов полосою і не зачепив дальших околиць. Іван Микитович зрадів сьому, хоч взагалї був не в дуже то доброму гуморі. Він утомив ся, зголоднїв, та й одежа мокра допікала йому; було холодно... Він зняв із воза вельосипеда і сїв на його. Дядько цїкаво приглядав ся, як та „машина“ бігти-ме. Іван Микитович торкнув ногами і прудко подав ся в той бік, де виднїлось село.

— Загріюсь хоч трохи! — думав він, швидко перебираючи ногами.

Вже смеркало, коли він виїхав на Тарасівську вулицю і поїхав по-під густими вербами, що своїм ясно-зеленим листом нависали над шляхом і мало не зовсїм закривали його зверху. По дорозї де-не-де блищали маленькі калюжки. Дїтвора сидїла просто в поросї забавляючись.

Коли Іван Микитович переїздив поуз одну купку дїтвори, вони углядївши невідомого їздця на якійсь чуднїй „чортопхайцї“ миттю розбігли ся на всї боки, немов горобцї від шулїки.

— Холєра біжить! — гукнув хтось із гурту.

Се маґічне під той час слово прудко облетїло все село. Незабаром уже за Іваном Микитовичем біг гурток дїтвори вигукуючи:

— Холєра! Холєра!...

Іван Микитович спершу всьміхав ся, але далї побачив, що се вже не жарти. Село розбуджене вигуками „холєра“, розтрівожене невиданим із роду видовищем, висипало на вулицю... А гурток хлопцїв усе біг за Іваном Микитовичем вигукуючи:

— Холєра їде!... Холєра!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Незабаром з гуртка посипалось камінне, грудки землї, болота... Собаки вибігали з дворів і кидали ся на Івана Микитовича. Він із усієї сили працював ногами, силкуючись утїкти від несподїваних ворогів. А вигуки: „холєра їде! холєра!“ ставали все голоснїйші; камінне пролїтало над головою Івана Микитовича частїйше та частїйше; собаки робились лютїйші... Ось щось важко вдарило в спину і Іван Микитович почутив глухий біль. Се додало йому сили і незабаром він полишив далеко позаду своїх ворогів.

Вже зовсїм смеркло, як Іван Микитович добрав ся до обійстя о. Серапіона. І фізично і морально він був змучений; пригода в селї, коли він зійшов за холєру, до решти приголомшила його і від пережитого він ледве на ногах держав ся.

— Коли-б хоч Миколу зустріти, або з наймитів кого, — думав він пробираючись нишком по-під тином до ґанку...

Маруся кінчила своє шиттє і вийшла на двір подихати чистим повітрєм. Їй чогось було сумно; після недавнього балю вона занудьгувала і не могла нїяк прийти до норми; Іван Микитович частенько надходив їй на думку і хвилював її дївоче серце якимись смутними, їй самій несьвідомими бажаннями. Часто вона думала про його, а особливо тодї, коли ніч спускалась на землю і огортала все в якийсь чарівний сутїнок і коли так гарно думалось серед тиші нічної... Так було й тепер. Ходячи по дворі від ґанку до воріт, вона пригадувала собі всї подробиці недавнього балю, — як вона розмовляла з Іваном Микитовичем, як танцювала з ним, як він міцно обхоплює її стан рукою і як зручно виробляє всякі мудрі па... Вона поринула у споминках, знов переживала їх і нї на що не зважала, коли се несподївано наткнулась просто на якусь темну, зігнуту фіґуру, що притаїла ся, скорчившись під тином. Се вивело її з чарівних спогадів.

— Хто се? — злякано запитала вона.

— Се я, — тихо відповів чийсь знайомий голос, а потім соромязливо, запинаючись, додав: — Я, холєра...

У Київі, 1899 року.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

НА ВАКАЦИЯХ.

Микола Михайлович вертав з ґімназиї під рідну стріху. Їхав із батьком. Дорога стелила ся закрутами через буйні лани достиглого вже жита, золотистої пшениці та білої як молоко, медом пахучої гречки. Батько часто тикав бичівном десь у особливший лан і розпочинав бесіду, а Микола заєдно мовчки головою притакував вітцю, жував стебло і снував мрії. Він постановляв ужити вакаций. При тім його морочило прикре почуванє, що вже давнійше не урядив ся так, як належало ся йому, інтеліґентній людині. А то працював цілі вакациї як кождий мужик і просто змарнував красний стілький час.

Микола поглянув на свої сильно розвинені руки і вони видали ся йому справді медвежими лабами, чим так часто дразнили його шкільні товариші. Се від праці! Але на віщо йому таких рук?! Сильної голови йому треба, от що! Саме тоді пригадала ся Миколї замітка професора льоґіки: „Ти, Михайлович, покинь рілю братам, а сам перенеси ся в ширший сьвіт, твори преміси з области математики, фізики, ґеометриї“ — казав професор. Микола не забув, як він силував ся вдоволити професора, але се йшло йому пиняво. Все звертав ся до рілї. Сеж не що иньше, як тілько та груба праця, яку виконував, приковувала його до рілї. Хоч постанова, яку Микола мав виконати підчас вакаций, була для него ясна і невідмінна, та він усе ще підкріпляв її доказами з минулого; а чим більше вдумував ся в своє минуле, то воно виринало перед ним як щось вороже, що пригнїтало його духа, спинювало його лет на ширший сьвіт. Але що він так пізно спостеріг ся?!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Микола відгребав в своїй памяти ще одну геть-то давнїйшу подію. Стало ся при нагоді задачі: описанє приємностей вакацийних. Професор заявив Миколї, що в него нї трошки полету, а при тім гайдамацькі помисли. Потім рванув Миколів зошит, скоро переглядав стрічку за стрічкою, нагло зупинив ся з жестом „геврека“ і читав: ..... „Оралисьмо. На полудне посїдавши на конї чвалувалисьмо в ярок до води. Конї стояли в водї, а ми викупавшись збирали в лїсї сухонькі гильки, розкладали огонь і пеклисьмо на вільнім огни солонину“. В клясї зробило ся тихо, хоч мак сїй. Миколові товариші штовхали один одного попід лавки на побудку, сподїючись, що буде можна вкрасти професорови богато часу і охоронити ся від злих нот. — „Орати не є жадна приємність — говорив професор, а солонину на вільнім огни пекли гайдамаки. То є описане в вашій поезиї, як, розумієть ся, поезия і цїла ваша лїтература є гайдамацька“. Ученики гукнули сьміхом, як переладована батерия. „Михайлович медвідь, гайдамака“, притишено глузували деякі товариші. Миколї каламутило ся в голові. Почував, що йому випадало против того щось-то зробити. В тім дістав стусана в бік і засьміяв ся з цїлої сили своїх здорових грудей. В клясї нараз усе затихло. Сам Микола притаїв дух, тілько його сьміх нїби не втихав. Професор почервонїв, розвів безрадно руками та махав головою. Хотїв щось говорити, але витягши зпоміж зошитів задачу Тадзя — „Прочитай на голос!“ — сказав до автора задачі і сїв у катедру. Ах, яка гарна була Тадзьова задача! Микола зітхнув. Може щоб затерти попереднє прикре почуванє, він силував ся пригадати собі Тадзьову задачу як найвірнїйше. Задача мала вступ, опис приємностей і закінченє. У вступі — повитанє Тадзя через рідню і двірську челядь, при чім Тадзьо дістав від вітця в подарунку куца. А там — забави... прогульки... купелї... польованє з хортами... плаванє човном по ставі... іменини бабки... Хороша була задача.

Підчас того Микола часто зітхав. Він про себе такого і гадкою був би не збаг. Отець довго приглядав ся синови з боку, остаточно не втерпів і спитав: — Чи не слабий ти, сину? Микола схаменув ся немов із просоня. — Нї! —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

відповів ніби неввічливо. Батько здвигнув плечима і більше не зачіпав Миколу. Оглянув ся раз і другий раз позад себе в те місце, де була скринка з Миколовими книжками. Скринка видала ся йому ще зовсім доброю — звичайно роблена на уряд і добре окована. Справив її зараз потім, як злодій закрав був у него покладні гроші. Хвалити Бога, гроші вернули ся. Тоді саме порадив сьвященник дати Миколу у школи. І як воно пішло?! Скринка валяла ся без грошей — а він узяв тай відвіз її Миколї на книжки. Великі пішли за Миколою гроші. А що ще піде? Старий важко зітхнув, бо видів, що через Миколу і в ґаздівстві по-тісно стало. Тим часом приплила йому ще гадка, чи могло би то бути, що другі діти відкликали би ся до його батьківської справедливости? А Миколова пайка давно перебрана!

Віз котив ся дорогою вкритою грубо порохом, неначе-б то плив. З міста до дому не було далеко. Михайловичі за важкими гадками і не спостерегли ся, коли опинили ся в ровах над рідним селом Убічею.

II.

Убіч — не велике подільське село. В ньому загороди попритулювані до високої збочи, неначе ластівлячі гнїзда. На веснї, як розцвитуть ся садки, Убіч гарна. Не так то ще давно був у підніжа збочи великий став, від півночи і полудня росли чималі лїси. З того була людям усяка вигода. Згодї як став і лїси зробили ся панськими, як зо ставу вода утїкла, а ходити в лїс шкодило і псови, то Убічане опинили ся на найгіршому місцї. Убіч обминали всякі дороги. До села мало коли навідував ся чужий чоловік.

Крім малої придорожньої каплички в Убічи не було не то школи, а навіть двора, не було коршми. Скапарили ся обі сї інституциї. Убічанські поля простирали ся за ровами далеко на захід. У жнива Убічане навантажували вози хлїбом-сілю, бочками з водою, поміж те розміщували дрібну дітвору, колиски, і фіра за фірою волікли ся своїми ровами звільна під гору. Поза ровами розпирхували ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

по ланах, як пчоли. В селї зіставали ся хиба на припонах пси, та де чия дїтвора пильнувати садків. Тодї Убіч прибирала вигляд непривітньої пустки.

Микола додержував постанови. Вся домашня челядь що дня зі сходом сонця їхала в поле. Микола сам зіставав ся дома. Алькірик, що був матери підручною коморою, переробив на свою кімнатку. Під вікно, що виходило на гумно, заладив столик, побіч столика ліжко, аби міг лежачи читати. Над ліжком прибив до стіни поличку, де примістив невеличке ґіпсове погруде Шевченка — до бочків полички прилякував сернячі ріжки. І був вдоволений. Раннїм ранком, як челядь метушила ся, біг купати ся. Вертав з купелї, як дома не було вже нікого. Тодї покріпляв ся і засипляв. Звичайно з полудня наставала нестерпна парня, а очи самі заплющували ся, так Микола мусїв спати. За те вечерами і довго в ніч читав.

Старий Михайлович звичайно засипляв десь по серединї гумна. Хотїв і у-ві снї мати все перед очима і бути неначе серцем ґаздівства. Одного разу, як обернув ся сонними очима ід алькирю, привиділа ся йому пожежа. Схопив ся і побіг до сьвітла. Крізь вікно бачив, що Микола лежав на постелї і читав; при тім часто здрігав ся, копирсав ногами і руками. В алькирі шуміла мухва. Миколів батько поглянув ще по будинках і пішов спати. На другу чи третю ніч знов приснила ся батькови пожежа і причув ся крик. Зірвав ся на рівні ноги, поглянув по обійстю, але нічого не було видко, тілько Микола ще сьвітив. Пішов під вікно алькира. Рівночасно крізь хатні двері всунула ся до алькира заспана голова матери. А Микола не то бігав, не то присїдав по алькирі, то простував ся і знов хапав ся за черево та присїдав, а сьміяв ся, аж пищав. — Що тобі, сину? — спитала мати.

— Я... я... ха-ха-ха... таке сь..сь.. хі-хі-хі... сьмішне прочитав... — ледво на силу відповів Микола.

Голова матери зникла в темряві хати. Батько ще довго туманїв під вікном і ніяк не міг собі з'ясувати, чи се Микола з буйности виробляє, чи — хорони Господи — яка слабість на него. Може то з великої науки? Став пригадувати собі, чи не видїв він такого де на кім. Згадав

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

громадського секретаря, що приходив до громади з десятого села, уявляв собі всїх комісарів від податку, та иньших знайомих панів, а в результатї виходило, що кождий пан пошиблений, кождий часом щось таке гаркне, що не знав, чи він при розумі. Певнїсїнько то з великої науки. А про те пани панами!

Микола тим часом задув лямпу. Батько потяг ся на свою постїль, заспокоївшись тим, що на Миколу зайшла лише та панська слабість. На другий день рано мати збудила Миколу і солодко питала, чи не поїхав би він з ними в поле? — А що я там буду робити? — відповів. Мати не відходила. З того Микола догадав ся, що він не до ладу відповів. — Я щось нездоровий! — поправив ся Микола. Мати вдарила ся по полах. Вона того догадувала ся. Адже-ж Микола від пару днів мало що їв і на виду змінив ся. Пішла з алькира, бо її гірко занудило коло серця. Микола таки зістав ся сам дома. Соромив ся, що сказав матери таку брехню, але було добре, щось иньшого годї було видумати.

Глубоко на души ворушила ся гадка, що повинен був послухати матери, бо дальше вже годї так самітно жити. А там на полях жарти, сьміх, гомін піснї в суміш з важкою працею. Що до него, то не потребував би тяжко робити, його до того нїколи не силували, от робив би десь щось для розривки, при тім розказав би рідні чи одно, чого вони не видїли, не чули... Але нї! То самодурство! Як би він тілько трошки спустив зі своєї постанови, то пропало би все! І Миколу обхопила злість із-за того, що Убіч цїлим сьвітом забутий кут, що пакістлива доля судила йому в тім кутї не жити, а нидїти. Серед таких обставин заснїтив би ся найбільший ґенїй! — пророчисто рішив Микола. В тій хвилї він відчував своє мужицьке походженє як осоружне клеймо, що тяжіло на нїм як первородний гріх і було причиною, що давнїйше марнував ся через просту, грубу працю, а тепер через недостачу всего того, що йому як інтелїґентній людинї належало ся. Від кількох днів чіпала ся Миколи така нудьга, що страва не йшла йому в рот, а ночами напаствувала безсонниця. Тому то Микола постановив поки що в день не спати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Мав ще обдумати, як перебути не спавши довгу днину. Коли-ж бо навісні мухи десь із половини сьвіта злетїли ся до алькира, аби його непокоїти. Переніс ся до невеличкого садка. У воздусї була мертвецька тишина. Співуча пташня неначе вивтїкала. Дерева стояли нїмо, як заворожені, тілько павуки стрибали по розвішених своїх сїтях і обмотували зловлену добичу. Микола вибирав у садку що найтїннїйший куток. Сував ся зпід сливи під грушу, зпід груші під яблінку, але за хвильку сонце все знаходило собі між листом прогалини і мов розжареними дротиками пекло Миколу як не в лице, то в шию, або крізь одїж де попало. Коло полудня сонце просто палило. В сусїдстві завив із нудьги пес. Иньші пси по селу стали гавкати. Микола підвів ся і розглядав ся, чи не видко дечого. Як сусїд замовк, то відозвали ся два иньші пси — один старий, другий молодий. Вили жалібно, аж за серце хватало. Гавкітня не вгавала. Неначе филя відпливала в один конець села і знов завертала ся. В хвилях, коли притихали пси, протяжно кудкудакали кури. Миколї робило ся таки нїяково. Ходив по садку і мимоволї вдивлював ся в позаростані бзинами сутичі, немов там було те, із-за чого вили та гавкали пси.

— Най то перррун трісне! — сказав розлючений Микола і пішов у хату.

В алькирі було парно. Микола сїдав, то лягав, але не міг прибрати собі місця. Остаточно розгорнув ся, скинув обув і ляг на ліжко. Мухи сїдали йому по голові, по руках, по ногах. І не кусали, нї, лише скоботали. Скоботали в волося, скоботали крізь одїж, скоботали, коли перелїтали побіч. Микола мусїв без перестанку обороняти ся. Ев ногами і руками. З часом станув навіть у офензиві до мух, власне завважив, що коли добре помахав ногами, то мухи робили в воздусї млинки. І так став пакостити мухам. Замахував ногами під саму стелю і гаразд сьміяв ся, тим більше, що так дешевим способом поправив свій гумор.

— Як би так хто підглянув мене — подумав Микола — і замахнувши ногами глипнув понад голову в вікно. В тій хвилї стратив память. Прийшов до себе, коли вже був став одною ногою на землю. Лице стискав сильно

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

руками, але не знав, що з ним стало ся. Чув тілько, що його голова на самім чолї розколена, а по лицях і долонях текла кров. Згорбившись волік ся на помацьки до хатнього зеркала. По дорозї, як прийшов до сил, віддер від чола руки і правдиво счудував ся, коли побачив, що кров на руках не була червона. Потер рукою по чолї, але розколини не намацував, а навпаки висше носа поміж бровами знайшов чималий горб. Зеркалом упевнив ся, що його голова була навіть більше як цїла. Микола ще не мав певної гадки. З ним дїяло ся все, тілько не те, чого він сподївав ся. Опустивши руки вернув до алькира.

На долївцї лежала поличка, осібно ріжки і кусні з Шевченкового погрудя. Зрозумів. Але того було вже за богато, щоб стати не то пригнобленим, а навіть аби увірити в фералїзм, фаталїзм, спіритизм і т. и. фільософічні системати. Справдї Миколї видало ся в першій хвилї, що Шевченко вдушевив ся і шпурнув на його голову поличкою. Що правда, Микола був тодї зовсїм ненастроєний до фільософованя, а навпаки, попавши в круг фізичних обявів спірітизму, піддавав ся їм із педаґоґічною улягливістю. Миколї зробило ся невимовно соромно перед духом Шевченка. Без найменшого навіть льояльного протесту прятав черепки, поличку та роги і бажав чим скорше вискочити зі свого зовсїм незавидного положеня. Убрав ся, замкнув хату і пішов долів селом. Почував себе як делїнквент на волї. Його думки зроджували ся свобідно, їх не сковувала вже нїяка постанова, а як свобідні дїти буяли по вільнім просторі, линули гень на широкі лани і манили самого Миколу тамтуди, до рідні.

Микола не супротивляв ся. Опинившись по серединї села завважав, що гурток дїтей вертав із облави в чужий сад. Старші дїтваки обладовані райським добром, обережно переправляли ся поверх плота, а малі ледво пересували ся дїрами попід пліт. Дїтвак, що перший спостеріг Миколу, крикнув: „Лях іде!“ Всї дїти як стадо воробцїв пирхнули в загін конопель і скричали: „Злодїй! Зллодїй! Зллодїй!“ Пару кроків дальше з бічної вулички вибігло на дорогу двоє иньших дїтей, та побачивши Миколу з жахом покопотїли назад у вуличку кричучи: „Зллодїй! Зллоодїй!“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Микола вже ладен був сьміяти ся, але в міру як вслухував ся в той діточий клич, прикладав його до себе як зовсім заслужений. — „Діти в праві! — думав Микола, — бо все, що здатне до праці, на полях, а село зістало пусткою, тілько злодій в таку хвилю міг блукати по селу за наживою“. Він справді злодій — бо коли найблизша його рідня купала ся в горячім поті головно тому, щоби своєю працею придбати на стілько добра, аби вигідно удержати його в школах, він побажав роскошей, їхню працю уважав чимсь негідним і от-от мало що не прокляв свій рід.

Микола хоч збентежений, ступав бадьорно, як по щасливо відбутім „saltum mortale“. Мав стати паразитом — але він пізнав себе самого. Гаразд! — *Γνῶθι σεαυτόν* — також щось варта! Однакож із чого то все пішло? — спитав себе Микола, натягаючи капелюх що мож на чоло. В місці, де дороги розходили ся, звернув на ту, що стелила ся під гору і провадила ровами на лани, до його рідні.

Яц. Іл. Ред.

Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІЗ ОПОВІДАНЬ ОЛЕКСАНДРА КАТРЕНКА.

II. Каганців сон.*)

Пан Петро Каганець людина гарна: осьвічена, розумна, з усіх боків інтеліґентна. Але не дивлячи ся на те, Петро Каганець не може перебороти в собі почутя, яке доводить його до розпуки, яке примушує його соромити ся людей, з яким він ховаєть ся через те від усіх. Те почутє в його анї на гич не слухає його розуму і верховодить всією істотою Петра Каганця, як знає, повномічно.

Петро Каганець боїть ся не то що самої смерти, але кождої наймалїйшої сутїнї її. Він не може спокійно дивити ся наприклад на кладовище і коли йому доводить ся проходити поуз його, то він робить ся хворим. Уся його істота тодї робить ся недужою. Її обхоплює тодї невимовне почутє: по всьому його тїлови починають тодї наче мурашки повзати, волосє на голові починає ворушити ся в його, а зза спини наче його ось-ось хто такий страшний зараз ухопити хоче. Не диво-ж, що Петро Каганець радїсїньким буває, щоб не побачити тільки кладовища, обійти його, хоч як би через те не збільшала ся-б його путь.

Погано, дуже негарно почуває себе Петро Каганець, коли впадає ненароком, ідучи по місту, стріти ся йому з тим сумним поїздом мертвої людини до довічньої домовини. Як несамовитий тодї Петро Каганець назад навіть повертаєть ся і несамовито біжить, куди очи його й не

*) Див. кн. V, стор. 136—165.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дивлять ся. Іноді то в такому випадку він забігав тоді аж на противолежний кінець міста від свого помешкання, іноді-ж то аж схаменеть ся було він тоді, як і за місто зовсім вибіжить.

Се невідкарасна, невідлічна хворість Петра Каганця. От і сьогодня задля його лихо трапило ся. Був він на посаді своїй, повернувши ся відтіля до дому пообідав, по обіді по звичаю свому поспав трохи, а у вечері пішов проходити ся та подихати вуличнім повітрєм. Коли проходячи поуз будинка, в якому і він мешкав і в якому окрім його ще декільки десятків людей різного стану теж жило, він ненароком уздрів у незатулене вікно самого найнизчого поверху, що воно на-пів у землї, важку задля його картину. Там у невеличкій кімнаті він побачив незвичайне сьвітло воскових сьвічок у кутку. Ті сьвічки допомогли його поглядови миттю вгледіти стіл, покритий чимсь білим, а на столї виразно видно було постать лежачої людини. Петро Каганець здрігнув ся, зараз же холодний піт виступив у його на виду і він не пішов уже далї, але повернув ся і прожогом вбіг до своєі кімнати, увесь дріжачи. Він осьвітив ту свою горничку, зачинив ся в нїй і хворіє. Коли жінка його хотїла увійти до його, то він прохав її не рушити його і залишити на самотї. Та, знаючи свого чоловіка, вволила ту його волю.

Петро Каганець увесь час бігав собі по тій своїй горничцї і із кутка в куток і вдовж та впоперек неї. Отсе зараз тільки-тільки що він сїв у крісло за стіл і поглянувши на дзиґар, здивовано побачив, що вже дві години часу ночі. Се він, як би не таке з ним, давно вже спав би! Але припадок його почав буцім-то проходити. Петро Каганець почув у собі полехкість. Він навіть міг уже аналїзувати те, як до його трохи-по-трохи повертала ся його природня зможність дивити ся розумово на сьвіт. І Петро Каганець по хвилинї схилив голову на груди та й замислив ся важко. Об чім там він міркував, то те не цікаво; здало ся тільки йому від разу, що він буцім сидить отто, та сидячи і доходить уже. Вмирав, бач, він! Умирав і дивував ся, що воно той процес та такий зовсім же не страшний, такий зовсім легкий навіть! Аж

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

приємно йому ось як було в ті задля нашого розуму взагалї, а задля його то й казати нїчого, страшні, нї задля кого невідхильні хвилини нашого життя.

Здало ся йому, що буцїм-то він був хворий уже давно, що буцїм він дуже мучив ся довго вже в тих своїх хворостях, зараз же ось то від разу буцїм легко йому зробило ся зовсїм. Буцїм він ще й живий, але вже нїчого не перечуває своєю фізичною істотою неприємного задля неї. Буцїм тепер йому тільки млосно, та й годї, без краю невимовно приємно млосно, та й тільки. Се фізично так було з ним. Психічно-ж то він був обхоплений гострим бажаннєм швидче і швидче вирвати ся зі свого сього хворого тїла, та тодї й нести ся й нести ся, що найшвидче летїти кудись у просторонь, щоб там десь прилучити ся до чогось великого, цїлого, рідного йому. Буцїм-то наймалюсїнька, атомна частинка того чогось цїлого, часово тільки відірвана від його, є й він, Петро Каганець, то йому туди через те ось і хочеть ся бач.

Нарештї буцїм ось уже він і вільний; ось уже він буцїм і летить, несеть ся! Але те становище дуже важке було задля його. Він почував себе дуже неспокійним, цїлковито незадоволеним, без краю затурбованим. Буцїм-то його всього щось давило, так дуже давило, аж стискало. Буцїм-то з його усього зробила ся сама біль, але то біль була не тїлова, не така, яку ми, люде, знаємо, а иньша, невимовна, невиразна, така біль, яка задля живої істоти фізичної була-б зовсїм і нестерпна. То була біль загально душевна. Біль того духа, який уже покинув свою ту шкарлупу, отте своє земельне тїло, а иньшого ще пристановища більш чи менш сталого і немає в його. Становище того духа було ще невиразне, задля його зовсїм несьвідоме, безпритульне, то він і мучив ся через те муками пекольними... Він буцїм-то летїв і летїв із швидкістю, яка задля людської тяжливости зовсїм нїяким робом невтямна. На путї його задля його не істнувало анїяких перепинів. Не то що, але через кожде космічне тїло, навіть через цїлі планети він міг проходити, пронизувати їх собою, власне і не почуваючи ся про те. Звичайно, як дух, анї холоду, анї тепла він не почував. Анї сьвітла, анї тьми задля його

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не було. Але він бачив усе, не очима в тісному змісті того слова, бо такого якого небудь апарата, як очи людські, у його звичайно не було, про теж він бачив усім собою, бо він був тоді ввесь очи; бо він був тоді увесь думка, розум! До того він бачив аж через незрозумілу задля нашого розуму людського далечінь. Він навіть бачив те щось там десь, до чого його тягла невимовно могутня, але невтямна йому міць.

Він бачив, що вся незмірна просторонь навколо його й усюди була повна-повнісінька всяких істот і не тільки космічних, материялїстичних, але й духових. Він бачив невимовну безліч якихсь ясних краплинок, якихсь малюсіньких квадратиків, які також несли ся кудись от туди, до тієї саме мети, до якої як швидче досягнути бажав і він. Квадратиком таким буцїм був і він.

Та-ж мета його була не що иньше, як незлїчно великий, безкрайно довгий і невимовно широкий ланцюг зі скуплених тїсно однорідних, таких же саме, як і Петро Каганець був тепер, духових істот. Всї ті духові квадратики, як і він, із себе були такі блискучі, що сьвіт просторонї, звичайний сьвіт сонця нашого й иньших побічних сонцеви космічних істот в порівнанню з ними був тьма-тьмуща. Ті квадратики в тому сьвітї блискотїли, як наше звичайне сьвітло блискотить задля нашого ока у пітьмі нашій.

Довго він мучив ся, бо довго же й летїв, летїв та летїв! Коли ось досягнув таки вже він і до гурту того свого родимого, того свого однорідного. Він цїлий тодї був повний непоборного бажання, щоб неодмінно втиснути ся як швидче й собі в той потік тих атомів, які роєм, величезним роєм, та тїсно скуплені проносили ся кружляючи перед ним. Вони несли ся і несли ся кудись, а саме куди, того йому несьвідомо було, втямити того він не міг.

Він почував се, що коли тільки він прилучить ся до кола тих атомів, то миттю тодї здобудеть ся великого в порівнанню задовольнення собі. Він тодї чекав придбати собі спокій і мав надію мати те все, до чого інстиктивно ввесь час він аж рвав ся всім собою. Але широким полотнищем, як вода в Днїпрі, без кінця й краю лили ся та й лили ся перед ним усї ті подібні йому духові істоти,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

а Петрови Каганцеви все межи ними місця не знаходило ся, все ніяк він не міг примостити ся й собі до них, як небудь втиснути ся межи них. Вони його не пускали межи себе. Окрім же того ще його щось буцїм і задержувало, не попускало силоміць до рідної йому спільности. І він усе мучив ся й мучив ся муками несказаними.

Коли ось саме перед ним, від болю тріпотливим, несподївано дві клїточки самохіть, хоч і на мить тільки, на мить таку малу, що вона задля людини й нетямлива, чомусь розступили ся. Безкрайний ланцюг через те буцїм порвав ся і Петра Каганця у той інтервал немов пхнуло щось. Мить, невимовно коротка мить, і він заповнив собою те пусте місце. Він стулив собою знов ту безконечність. Ті дві клїточки, що впустили його межи себе, здали ся йому що найріднїйшими, що найблизчими йому; вони були задля його зовсїм знайомими, вони були буцїм частиною його самого, як і він був частиною їх. Ті клїточки найблизчі до його у ланцюзї тому були що найблизчими істотами до його й у минулому життю тому земельному. Петро Каганець се тодї втямив! Від разу він переняв ся тодї щасливим почутєм, хоч щастє те його й було в тодїшнїх його перечуваннях далеко ще неповним, далеко ще зовсїм неабсолютним. Щастє його тодїшнє було тільки в порівнянню щастєм, тільки умовно. Але в порівнянню з тим, що він перечував увесь час ранїйше, то він уже раював...

Він з'єднав ся зі своїм рідним елєментом, але він почував, що його те становище сьогочасне не є ще закінченою формою його сталого, віковічнього істнування. Він буцїм-то тямив, що то був ще один із перехідних тільки кроків до дальшого чогось, до чогось більшого, вигіднїйшого, ще незрівняно кращого. Петро Каганець почував, що той притулок його до гурту того не виробляв задля його тієї проґресивної працьовности, яка йому повинна належати в космосї, бо-ж увесь той гурт, до якого він тепер належав, був одностайно перейнятий бажаннєм тієї працї і летїв отто шукаючи її...

Скоро тільки Петро Каганець природничо з'єднав ся отто зі своїм гуртом, так зараз власної самостійности в його й забракувало. Все тодї, навіть перечування його до най-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

малїйшого, зробили ся у його спільними з незлїченною його тією родиною. Він миттю переняв ся спільним почутєм усього того мира і те почутє перше всього примушувало його до непоборного бажання: чим швидче ще досягнути чогось, а чого саме, того він ще не спізнавав виразно.

Петро Каганець летів скуплений, як одно тїло, щільно з незлїченними такими-ж духовими істотами, як і він сам. Він ніс ся з ними в-купі мимоволї, без тями і розуміння. Як довго летів і летів усе в тій просторонї, він не міг би сказати; може мить тільки, а може й рік, а може й сто лїт, може й тисячу, а може ще й більше...

Нарештї-ж ось дійшов край і до Петра Каганця, настигла, бач, черга і його, і він радісно тодї відірвав ся від гурту задля самостійного знов нового ще істнування. Він повільно, легко відпав від тієї збірної нефізичної істоти, від того незмірно великого межикосмічного, ніякій науцї земельній людській непідлеглого ланцюга, частину якого, хоч і дуже малюсїньку, а вироблював отто часово й він. Він віддїлив ся задля того, щоб з дозволу якогось широко пануючого у космосї великого закона опинити ся знов у планетній атмосфері, відкіля способом, який наша релїґія зве таємничим, увійти знов у фізичну істоту та й одухотворити собою її. І Петро Каганець опинив ся в тїлї, але в тїлї новому, иньшому, зовсїм не в такому, як отто він був колись оттам на тій темній землї. В мить звязи фізольоґічнього продукту двох однорідних істот він мусїв собою оживотворити той початок життя, що й виробив ся ще в утробі матерній. Початок тієї нової істоти Петро Каганець почав розумово з що найбільшого розвою розумового земельної людини.

Всї функциї життя спільно у всїх відносинах тієї нової істоти цїлковито витворював Петро Каганець. Та істота без його не мала змоги істнувати-б й фізично, він був її й розумом. Сам власне він починав нове життє поступове, робив проґресивний крок свого власного духового істнування. Він починав життє на стільки вище, що вже в миттї свого злучення з початком тільки тієї істоти, він був у тій точцї, на якій він спинив ся був, кінчаючи своє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:03 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пробуваннє у фізичній істоті земельній. Через декільки часу Петро Каганець народив ся там способом сливе однаковим, як те робило ся з ним уже й на землї колись.

Вже через попереднє тямливо кождому, що тільки-тільки коли Петро Каганець народив ся там, він був уже далеко-далеко вищим розумово, ніж був він таким, покинувши землю. Але все таки він був тільки там тамошньою дитиною, краще того, він був немовлятком там тамошнїм.

Петро Каганець у свойому новому життї опинив ся на незрівняно вищій космічній істоті, а через те й на незрівняно кращій планеті, ніж була та його стара, колишня, отта там земля. На тій новій планеті було все, яке що найбільше доходило до найкращого. Там був не то що ідеал істнування, як задля земельного розуму, але таке життя, якого земельний розум і втямити собі не має змоги. Але такий добробут тамошній був ще далеко неоконечний. Тамті істоти вже тямили, що пробуваннє навіть і на тій їхній планеті є тільки перехід задля них до життя якогось ще нового, але безмірно ще кращого, безмірно ще висчого, хоч і далеко ще знав неоконечного, а тільки й усього, що ще знов перехіднього і так сливе до безмежнього кінця.

Загально в усій природі тієї планети, лічучи до того і тамошню вищу істоту на ній, яку ми по нашому будемо звати людиною, не було зовсім тієї величезньої нерівноважности, яка у всьому панує на землї. Там, на скільки тільки мога все й у всьому, наближало ся до рівномірности, хоч ще й не зовсім ідеальної, бо все таки з деякими дефектами. Про теж таких контрастів, як наші плюс і мінус, у такій різкій формі там немає. Взяти наприклад зміни кліматичні: там не то що, як на землї, перемін щоденних, та де там! щогодинних немає, але навіть і рокових таких, як весна, літо, зима й осінь не істнує там. І так у всьому...

В порівнянні з землею на тій планеті був рай. Там був рай задля тяжливости земельної людини, рівно як пробуваннє на землї задля істот тієї планети було-б пекольним. Та планета цілком всією своєю поверхністю є до послуг своєї людини. Зовсім непотрібно там, щоб тамошня

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

людина кождий крок свого фізичного життя добувала собі, як на землї, невимовною крівавою працею. Навіть і працї там такої не істнує, яку знають земельні люде. Там працї такої вузької, найконечнїйша мета якої, як на землї, істнуваннє, працї тільки задля тїла, виразнїйше сказати, задля тлунка (жолудка), і не може зовсїм бути, так-же, як неможливою є там і боротьба за істнуваннє анї за яке, анї за просте, анї за краще.

Істнуваннє на тій планетї всїх істот фізично безпрацьовне, широко природне і штучних способів задля себе нїяких не потрібує нїяким робом. Там не то що що иньше, але повітрє, атмосфера там тамошня, через свої високі хемічні сустави, і та вже дає природно, сама собою всї способи задля безборного істнування тамошнього кождого фізичного тїла.

Фізичні істоти тамошнї гармонїзують до всїєї природи тамошньої. Дісонансу взагалї нїде нїякого там немає. Всї фізичні істоти там на стільки гарнїйші від земельних, на стільки вони кращі у всьому, так що земельний розум людський занадто малий, щоб хоч як небудь близько до подібности намалювати їх собі.

Прінціпи життя таких істот, саме життя їх взагалї, чи навіть хоч деякі деталї з того життя задля нас не можуть бути втямними, зрозумілими, хоч трохи досяжними.

Певно тільки, що там голодних немає. Певно, що там немає убогих і богатих, бо всї однаково там розумні й чесні, а через те то там усї й рівні. Там рівні всї істоти і індівідуально; певно, що там рівні й усї народности. Такої боротьби, як на землї, боротьби щочасової, крівавої, межинародньої не може там бути. А немає її межи народами, то немає її й межи індивідуумами.

Народности там хоч і істнують, але зовсїм не на таких підставах живе їх пробуваннє, як у нас. Такого непоборного еґоізму поодиноких навіть субєктів, як ось хоч би й у Українців на землї, там немає. Дїла на словах тільки там нїхто не вміє робити. Кохання до меньчого й найменьчого брата тільки в теориї, там із роду нїхто нїколи не мав і не має. Та сих плятонїчних думок, покладів і ідеалів, які палко виявляють ся перед товариством

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і гостро тикають ся всім в очи, та в повітрі й умирають, там не вчуєш. Субєктів, у яких панує повна дісгармонія межи словом і ділом, там не знайдеш. Власних, а через те й що найгірших ворогів своєї народньої родини, таких от, як у Галичині москвофіли, а на Україні перевертні, яким і ліку немає, частиною-ж і інертне коло „українофілів“, на тій планеті й випадково навіть не буває.

Люде тамошні то до що-найменьчого субєкта, що найлагоднійші члени своєї родини, якою задля кождого з них є свій народ. Кождий член у кождому народі є задля кождого там найблизча істота, рідний брат, як по нашому. Кождий там аж стежить пильно за пробуваннєм кождого і один одного на кождому кроці життя піддержує де треба того, підпирає себе не жаліючи, один одному ані за віщо не дає спіткнути ся не то що, щоб до нещастя якого попустити-б, або кому до лихобуття тамошнього опустити ся. Поважаннє одного народа до другого там теж велике, бо всї народности дивлять ся одна на одну, як збірний брат на збірного брата, покладаючи, що всї вони в-купі вироблюють одну велику родину всієї їхньої планети. Через те там кожда народність не заздрить одна одній, не намагаєть ся відняти одна у одної те добро, яке та або иньша має, ніхто там не береть ся до рабування собі слабійшого, але, як отто й кожда народність, там і кождий член кождої народности повний почутя щирого, братерського, до кождого подібного собі.

Зовсім неподібні там і кермування народностями у всїх народностей однаково. Перше-найперше то немає там царів зовсім ніяких і ні в якому образі, а через те звичайно немає там і підручників їхніх, міністрів, не пахтить там і ґенералами ніякими, не снить ся там нікому й поліция ніяка, навіть і проста, виразна задля кождого, а щоб уже там була-б яка небудь потайна, як ось жандарми у Росиї то що, то й Боже упаси такого! Взагалї там ніяких таких режимів, які піддержували ся-б у свойому істнуваннї цілком антиморальними, антикультурними, цілком злими способами там нема. Живучи на тій планеті Петро Каганець добре все памятав, що було з ним ранійше, як був він на землї, хоч і намагав ся він дуже об тому забути, але

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

те виходило поза міць його. При згадці про землю, бач, він мучив ся й мучив ся тією мукою, якою певно релїґійний грішник мучить ся тієї миттї, коли йому верзеть ся у-ві снї пекло з його безпросьвітньою тьмою, з його немилосерним начальством у образї тих хвостатих і рогатих, старших і меньчих, великих і малих і усяких чортів.

Петро Каганець там навіть втямив і зрозумів, що ще й до земельного свого життя він уже перейшов багацько кроків свого істнування. Задля його стало виразним, що він багацько-багацько вже разів усе переходив і переходив від життя до життя, що він, підлягаючи вищому законови, переходив і переходив усе від низчої до висчої й висчої істоти, що він переселяв ся й переселяв ся з низчої усе на вищу й вищу космічну істоту, на кождій із яких він усе починав і починав що разу все нове й нове фізичне життє і неодмінно кождого разу із тієї точки розвою свого духово, розумового, на якій він перед тим був скінчив життя своє попереднє у послїдньому фізичньому тїлї. Там десь колись перед земельним життєм він, бач, скінчив своє пробуваннє таким, яким зародив ся був утробно на землї.

— Який я щасливий! — погадав собі Петро Каганець, — що я збув ся вже того пекольного життя на тій осоружній землї.

Коли тут саме він виразно почув, що його хтось штовхає під бік. Він тієї миттї почув себе духово дуже важко. Йому немов з усієї моци стискало щось серце, немов величезна камінюка налягла йому тодї як є на все у серединї його, та й гнїтить немилосерно. На души в його, як той мовляв, немов аж сто кішок від разу заскребли.

Петро Каганець із великою неохотою розплющив очи і вздрів себе звичайно на землї, та ще й у геть прозаїчних обставинах. Він був у своїй кімнатї і сидів у свойому кріслї. Біля його стояла його люба, але знужденна до безкраю від щоденної великородинної земельної працї і будила його кажучи:

— Та й розіспав ся-ж ти! Та ще й сидячи, не роздягаючи ся! Чого се ти так, бідненький?! Будю, будю

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тебе, та ніяк й не розбудю! Час бо, голубе, вже й уставати, та до праці брати ся! Піднімай ся бо, не гаючи ся, а то вже-ж не рано, ще опізниш ся, то знов від начальства неприємностей собі здобудеш!

І Петро Каганець схопив ся швиденько. Він і справді повинен був іти до праці, та ще й поспішати ся, щоб не опізнити ся й на хвилину, бо-ж міг тим собак роздратувати, а собаки-ж то всюди собаки, і гавкають і кусають ся. І він пішов до праці, яка задля його була каторжною, але яку він повинен був виробляти, бо вона давала йому, його родині хоч і черствий, але все-ж шматок хліба.

— Боже, Боже! Так то-ж сон був тільки! — Замісь ранішньої молитви такими словами аж із пекучим жалем обернув ся Петро Каганець до Бога. І важким, справді пекольним здало ся йому тієї миті пробуваннє його на землї.

— Чи-ж варто далї жити? — спитав ся він самого себе і тут же відповів: — Еге, жити треба! Жити треба, уперто жити, терпляче, бо-ж коли життя істнує, задля того єсть якийсь закон і той закон ми повинні виробляти до кінця! Через виповненнє того закону ми доходимо до спілости, яка дає нам тоді змогу проґресувати і на далї! Нарушеннє того-ж закону через бажаннє скоротити період перехіднього життя навряд чи доведе до бажаного кінця; навряд! Бо-ж такий процес самохітнїй чи не поверне істнуваннє реґресивним ще робом? Хто його знає! Поживемо, віджи-вемо, взнаємо, побачимо!

— Поки-ж що, то до праці! — покладно сказав Петро Каганець собі, та й заспокоїв ся з тим питаннєм.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

МІНЯТЮРИ.

XIX. Віщуванє.

Темна осіння ніч залягла село. Небо покрили густі, оловяні хмари; вони закрили зьвізди, закрили місяць. Село залягла велика пітьма, два кроки перед себе не видно. В хатах погасли сьвітла. В селї тихо, лише дощ бє об шиби та свище вітер. Десь гавкне собака, та скоро ховаєть ся в тихий закуток, криєть ся перед дощем та вітром.

Темно. Лише в народній школї в кімнатї вчителя блимає сьвітло. Там що-йно прийшла на сьвіт дитина-хлопець. Баба повитуха взяла хлопця і поклала в колиску.

— В лиху годину вродив ся ти! — сказала мов сама до себе. — Лихо на дворі і твоє житє не буде красне!

Дитина неначе зрозуміла сї слова і стала голосно плакати. Слабій матери стиснуло ся з жалю серце, в її очах станули сльози, з грудей вирвав ся ледви чутний стогін. Вона хотїла щось промовити, та слабі уста відмовили послуху. Бачив се вчитель, та щоб успокоїти жінку, промовив до старої баби:

— Ну, що ви за дурницї говорите! Що може мати спільного дощ та вітер з долею дитини? От плетете дурницї; самі не знаєте, що говорите!

— Гай, гай! — подумала собі баба. — Дивний тепер сьвіт настав! Нї ві що не вірять! Не так було за мене!

Так думала баба, а в учителя серце чогось затріпотало ся. Йому стало якось так тяжко в грудях, у серцї повстало якесь дивне чутє, що годї його назвати. Чого? Чи

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

бояв ся може тих бабиних слів? Чи й він вірив тим забобонам? Ні! Адже-ж він вчений, він знає, що се неправда, однак бабині слова тяжко діткнули його. Він уже мав двоє дітей: дівчинку й хлопця, та обоє повмирили на другому році житя. Він згадав тамті діти і погадав: „Чи-ж із тим мало би таке стати ся? Чи із сего не мало би мати батьківське серце потіхи?“ Сї гадки жахали його та наводили на него жаль, сум, трівогу.

— Га, щож робити! — думав він. — Як Бог дасть, так і буде! Що має стати ся, то станеть ся! Судьби конем не об'їдеш!

Він успокоїв ся, сїв коло хорої жінки і так просидїв до раня.

Стало свитати. На сходї розступила ся на хвилинку чорна хмара і в хату вбіг ясний, золотий соняшний промінь, упав простїсїнько на колиску малої дитини, обняв її маленьку стать і осьвітив ясним сьвітлом.

— Заслонїть вікно, нехай сонце не пече дитини! — сказав учитель, а коли видїв, що баба не рушаєть ся, встав і сам пішов до вікна, щоб спустити стору.

— Лишіть се, паноньку! — стиха та рішучо сказала баба. — Нехай сонце сьвітить, то його веселі днї в житю, то його щастє!

— Ет, дурне, — промовив учитель здвигаючи раменами і вже брав за шнурок стори, коли насунула ся хмара, заслонила сонце і ясний промінь зник і слїду по нїм не стало.

— Коротке буде твоє щастє, коротко сьвітив тобі промінь щастя! — подумала баба.

На сходї чорна хмара розступила ся в-друге, а зза неї показало ся ясне, сьвітле, блискуче мов диямент сонце, та післало знов свій промінь в учительську хату. Та й тепер не сьвітило довго; знов надбігла темна хмара і проміньчик зник. Та на дворі заносило ся на погоду. Вітер розігнав темні, оловяні хмари, а золотий промінь у-третє заглянув у вчителеву кімнату, осьвітив дитину і сьвітив уже довго, сьвітив без упину.

— Будеш і ти колись щасливим, і тобі судило ся щастє! — думала баба. Вона рада була подїлити ся сею

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гадкою з учителем, та згадала недавні його слова і лише подумала: — Ет, шкода часу і слів! Не повірить! Такий то тепер уже сьвіт настав!

Так думала баба, а промінь тим часом сьвітив і обливав золотим сьвітлом маленьку стать дитини.

Ярославич.

XX. Тарабанщик-доглядач.

(Справжній випадок.)

Вікентий Бузловецький, ученик 6-ої кляси, дістав у своїй ґімназиї доглядництво. Ся новина геть чисто здивувала мешканців повітового міста. Та чи то-ж і не дивно! Адже всї, хто тільки знав Бузловецького (а хто його не знав?!), не виключаючи й директора ґімназиї — знали, що він тупиця, справжній бевзь, а до того ще й розпустний хлопець. Сам директор добре знав Бузловецького лише з сього боку, знав він, що Бузловецький розпутствує, женихаєть ся навіть коло його служниць, знав, що він піячить, тиняєть ся по пиварнях та шинках, а про те сам-же директор не досить того, що дав йому змогу дійти до шостої кляси (добра душа був директор!...), а ще й зоставив його на посаді, при свойому уряді.

Одначе, що-ж так сприяло Бузловецькому в житті? — спитає поважаний читач. Якому Богови молив ся він, що міг здобути собі таку ласку від начальства? Відповідь на сей запит хоча й коротка, але змістом надзвичайна. Допоміг йому... тарабан. Сей чудовий струмент став Вікентию у помочи одної найтяжшої хвилини, про котру річ на переді, він допоміг йому перелазити з одної кляси на другу, починаючи від 3-ої (а що сприяло утримуваню Бузловецького в ґімназиї до 3-ої кляси — про се докладно знає батькова кишеня та директор... Але-ж то річ звичайна). Так отож допоміг Вікентию дістати й доглядництво не хто иньший як тарабан, один він вивів його в люде.

Отже я заздалегідь бачу, що читач глузливо всьміхаєть ся та каже: „Сповідачеви десь спала на думку не подоба річ-жарти, от він і несе нісенїтницю, таке, що й на голову не лїзе, якесь курзу-верзу“. Але-ж жартувати я не

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

маю найменшої охоти, я хочу оповісти лише справжній випадок і довести, що часи шановного Миколи Василевича — себто Гоголя — ще не зовсім минули, ще досить багато є на обшарі нашого царства і Сквозників, і Ляпкиних, і иньшого звіря, і тому мушу запевнити шановного читача, що Бузловецького вивів у люде простісінько тарабан, звичайний жовнірський тарабан і більш ніхто.

Та ось судіть самі.

Три роки від тепер ґімназия краєвого міста В. заходилась заводити власну оркестру; почала вона заводити її саме в той час, коли наш герой, зостаючись другий рік на третій клясі, не здержав іспиту і по другому році на четверту, і вже мусів був залишити ґімназию, та певно й залишив би (батькова кишеня теж знесилилась уже), коли-б не трапилась як раз у свій час ся вельми бажана оркестра, що наприкінці стала йому справжньою alma mater.

Кому не відомо, що до оркестри конче потрібен тарабан? Потрібен він як сало до борщу, або октава до доброго хору, а ґімназияльне начальство загадало скласти он яку оркестру! Не дурно-ж воно з сією метою запросило й капельмайстра, та ще першорядного, Німця, аби той набравши відповідних учнів, почав учити їх гри.

Отже Німець незабаром з'орґанізував оркестру; були тут ріжні струменти: і контрабаси, і вольторни, і карнета-пістони, і тромбони, і флєти з кларнетами, і ріжні, ріжні там музичні причандали, та не було тарабана; сей чудовий струмент лишив ся вакантним, нема на нього аматора, ніхто з учнів не згоджуєть ся доброю волею стати за тарабанщика, і таку халепу зробив сей струмент ґімназияльному начальству, що що хоч сядь та й плач, хоч запрошуй через оповістку по ґазетах якогось відпущеного воєнного тарабанщика, бо як-же таки бути оркестрі без тарабана? Адже се нечувана річ!

Та ось Бузловецький, при сім критичнім положеню свого начальства, стає йому у помочи. З початку він перепрошує батька, аби той купив йому тарабана; батько здивував ся сій забаганці, думав що син витребенькує і хотів уже був дати йому чосу; а далі, коли сей оповів батькови свої таємні заміри, — згодив ся, поміркувавши собі, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

може таки з сього дива та й буде якесь пиво, може таки синаш утримаєть ся якось у ґімназиї і він тоді залишить свою гадку приставити вже сина до крамарства, коли в науці не вийшов. Відтак купив синови тарабана. Вікентий зрозумівши, що від сієї справи залежить його житє чи смерть (міг зрозуміти се, адже мав уже 17 років), не гаючи часу взяв ся добре коло неї, і незабаром дійшов свого (в сій штуці він з'явив ся справжнім худогом, хоч геть чисто поглушив нею всїх кревних).

От якось проміж директора та Німця зайшла розмова про оркестру; нарештї Німець спитав, як-же буде стояти справа з тарабаном. „Оркестра, — каже Німець, — зовсїм готова, хоч куди, але нам бракує ще тарабана". Директор аж об поли вдарив ся і не знав, що й казати Німцеви, а далї він пригадав ще, на жаль собі, що незабаром мійське урочисте сьвято — процесия з чудовним образом, на якім безперечно буде грати, як і попередні роки, поганенька оркестра реальної школи. От би тепер саме було-б як раз до речі виступити зі своєю оркестрою, аби у нівець засоромити реальну, разом з директором, що при найменшій нагоді пишаєть ся нею!

— Але щож маєш робити, — помислив собі директор, — там хоч і поганенька оркестра, та має тарабана!

Слухаючи Німця директор не міг дати собі ради, як вийти з сього прикрого становища. Але при таких процесиях грають звичайно „Коль славен", а сей мотив, як на те, має декілька таких місць, що без тарабана анї жадним способом не можна, особливо незвичайний дефект виявить ся наприкінцї сієї пєси, коли тарабан звичайно вершить її, розсипаючись горохом.

Оттут наш Бузловецький і будь не в тїмя битий. Слухаючи випадково розмову директора з Німцем, і бачучи по розмові незадоволення першого, він наблизив ся сьміливо до начальника (де тільки хоробрість узялась, Господи Боже!) і заявив, що він має охоту до тарабана і за якихось два-три днї вивчить ся вибивати на ньому, як горохом сипати. Директор з початку здивував ся сьміливости учня (він пильнував свого начальницького стану), і хоча не звернув пильної уваги на заяву „тупиці", що небавом

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

уже опинить за ґімназияльним порогом, але як потопаючий хапаєть ся за тріску, так і він на сей раз схопив ся за сього „бевзя“-Бузловецького, і всьміхнувшись до його так як звичайно всьміхають ся начальники до залежних, коли ті зроблять їм якусь приємність, — наказав Німцеви прикласти снаги, аби він навчив сього учня тарабанній грі. „Добро до процесиї зостаєть ся ще пять день, встигне навчитись“, — сказав він.

На процесиї Бузловецький мав нагоду виявити вповні свій талант і оркестра на „Коль-славен“ мала пишний успіх — тарабан так і розсипав ся дрібю. А директор також мав нагоду чисто закохатись у свою оркестру.

А далї... далї, щоб оркестра не зосталась без такого здібного тарабанщика, директор якось так зручно обернув справу, що Бузловецький замісь увільнення „за тихіе успѣхи и громкое поведѣніе“ опинивши ся в 4-ій клясї (а тож не добра душа, може скажете, директор?...) і, зостаючись певним у протязї трьох років сьому чудовому струментови і свойому поклику до нього, він переходив що року з одної кляси до другої, аж до 6-ої влучно, в рядї перших учнів, а нарештї дістав і доглядництво.

Про наукову здібність Бузловецького за останнї три роки, ми, на жаль, відомостей не маємо, але про се повинні докладно знати його сучасні товариші — ґімназияльне начальство, з яким він служить і що опікувалось ним. А що теж саме начальство, давши Вікентию доглядництво, втеряло доброго і незамінного тарабанщика у своїй оркестрі, то се всім відомий факт; що до причини сієї втрати, то вона виникла, о скільки се відомо в містї, з того, що Бузловецький, маючи тільки 20 років життя, виглядав зовсім дорослою вже людиною, з вусами як у гарного Запорожця, і бачити його в рядї учнів при тарабанї в ґімназияльному мундурі начальству було якось ніяково, чи по просту соромітно, от воно й наставило його доглядачем до учнів, аби пильнував їх моральности і щоб зайвий раз довести молодому поколїню, що як за Богом молитва нїколи не пропаде, так і усяка служба, хоч би її відбував хто й при тарабанї.

Гр. Коваленко-Коломацький.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

XXI. В лїсї.

Понурим шумом привитав темний бір своїх гостей. Сеж його знайомі. На переді ступав поважно мов отаман чорний бик. За ним ішли гусаком корови, за ними телята. На самім заді котив ся як бульба малий хлопець із грубою палицею. Аж сьміх збирав, що той бутний, чорний бик слухає такого пастуха.

Се худоба гайового, а малий пастух — його син.

Бик вступив до лїса, за ним корови, потім телята і всїх проковтнув темний бір у своїм нутрі. Лише хлопець зупинив ся на краю лїса і глянув боязко довкола себе. Не важив ся пускатись у середину. Якийсь ляк огорнув його. Не зовсїм чужий йому сей темний бір. Чи раз блукав він за товаром по всїх закутинах. Не сам, а зі своїм товаришом, сином другого гайового. Але нинї чогось йому лячно.

Тай не диво! Від заходу сунули темні мов чорне сукно хмари. Чим висше підносили ся, зміняли свій колїр, з чорних ставали сїрими, бурими або жовтими. Вони сунули ся понад лїс так низько, що здавалось, досягають вершків дерев. Зпоза обрію висували ся мов сїрі клуби диму. Сказав би, що се горить якийсь підземний сьвіт, а той дим закриє всю землю.

Він дивив ся на ті хмари з ляком, вслухував ся з запертим віддихом у таємничий шум лїса. Глянув на лїс, а він потемнїв, нахмурив ся зловіщо. Нехотя відвернув ся від него. Глянув на громадське пасовиско. Було пусте. Видко, не виганяли товару перед бурею. І його товариша не видно. Певно й він не вижене скорше, аж мине буря.

Так він стояв сам між лїсом і бурею. Чому його висилали з дому, чому не дали переждати, аж мине буря? Виділи, на що заносить ся. Казали, що се мине, бо з великої хмари малий дощ. Почув великий жаль до родичів, до всеї рідні, що не пожалувала його. За що його так скривдили? Нїби люблять, а не пожалують, мов собаку виганяють на дощ. Коби вже не вернув до дому, нехай би тодї жалували. От як би так заблудив у лїсї або вовки його з'їли!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І полинув думкою до хати. Там усі плачуть, заводять за ним. Сусіди потішають, що може він ще верне, та все надармо. Ціла хата тоне серед плачу та сліз. На що вони висилали його в таку негоду? — питають люде. А се розжалоблює ще більше родичів. Жалують, що так зробили, але вже за пізно. Надармо ломлять руки, надармо плачуть та заводять. І йому стало жаль родичів. Він уже хотів би тепер вернути до дому та потішити їх. Вони вже мають за своє, вже досить сліз пролили.

Гуркіт грому пробудив його. Він ще далекий та глухий, але якось страшно лунав по темнім борі. Підніс очи в гору. Над ним сунули ся густі, оловяні хмари так низько, що здавалось, докинув би палицею. Знов загриміло. Огняна блискавка перебігла на заході по небі. Оглянув ся за нею. На заході немов вияснило ся. Яснійший, гладкий пруг понад обрієм відбивав різко від темних або бурих клубів хмар. Він ширшав, підіймав ся щораз висше і гнав перед собою темні клуби, мов стадо баранів. Поперечні пружки мов темні нитки лучили ті клуби з землею.

— Се дощ там паде, — подумав собі.

А громи не вмовкали. Гуркотіли, немов би хто їхав возом по замерзлій груді. Вкінці гримнуло як із моздіра на Великдень.

— Ого, вже нема одного дідька, — подумав собі хлопець. — Ото його вцілив, певно в саму голову, тілько мазею розілляв ся. А може не вцілив, може сховав ся? Але де би міг сховати ся? Під чоловіка! Дідьки все ховають ся під людей, як гримить. Перекинеть ся мишою або чим...

Здрігнув ся і нехотя поглянув під ноги, чи нема якої миши. А як би він станув під деревом, а там дідько? Вдарив грім, розколов дерево на двоє і його забив. Його несуть до дому, кладуть на лаві. Всі плачуть, заводять, але нічого не поможе, він уже не встане. Нехай плачуть, вони винні. Чому його посилали до ліса в таку бурю? Його вберуть, нарядять...

Знов блиснуло і загриміло зараз по тім. Чому воно гримить по блискавиці? І перше так і тепер. Чи то все так? Ану, чи буде ще раз так? Він жде, коли знов блисне,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

чи по тім буде гриміти. Вдивив ся в західну часть неба, де найчастійше блискало і мов оторопів в ожиданю. Ціла його істота скупила ся в очах.

Мов огнем сипнуло йому в очи. Мусів зажмурити ся. Небавком зарохкотів грім майже над самою головою. Аж земля задрожала, а в ушах загуділо болючо. Його на хвилю оголомшило. Здалось йому, що се вдарив у него грім і він лежить неживий під деревом. Стрепенув ся, глянув довкола себе і вдивив ся в ліс, мов шукав розколеного дерева. А ліс темний, аж чорний. Вже й дерев не можна добре розпізнати, хиба близші, а там дальше зливають ся всї в одну темну масу, що її оком не проникнеш.

Пригадав собі, що там у ліс пійшов його товар. Отямив ся як стій, забув про громи, про розколене дерево. Одна лише думка залягла в його душі: згубив товар у лїсї, куди йому тепер іти? Ліс широкий і довгий, не знав навіть, де кінчить ся. А мусить іти, хоч йому й як лячно.

Почув ся дуже нещасливим. Не знає навіть, чи є ще на сьвіті хто більше нещасливий від нього. Чув жаль до родичів, до рідні. Гадка, щоби не вернути до дому, немов подобаєть ся йому. Нехай його шукають, нехай плачуть! Вони винні! Без товару не верне до дому. Найде, або сам пропаде у лїсї. І він пустив ся на осліп до ліса. Не чує грому, не чує страху, все йому байдуже. Його думка така темна маса, як той ліс. Тепер він у згоді з темним бором, мов зріс ся з ним. Несьвідомо йшов він у одно місце. Там ходив усе найперше, коли згубив товар і там його звичайно находив. Се улюблене місце товару, а може лише чорного бика, що все вів перед.

Ломіт сухого галузя збудив його з задуми. Може то дикий звір, а може товар? Оглянув ся трівожно і став надслухувати. Почув у-друге. Пустив ся туди не без трівоги. Ломіт дав ся чути близько нього і зза корча вихилив свою чорну голову бик.

Утїшив ся, мов найшов живу людину. Був би обняв, обцїлував бика з радости. Хотїв до нього промовити, розказати свою трівогу, свій жаль. Забув почастувати його здорово палицею, як то нераз робив, коли його віднайшов. Але тепер був йому вдячний, що сам до нього вийшов із

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

корча. Весь страх мов рукою відняло. Він, що ще недавно бояв ся на краю ліса, тепер у середині чув себе безпечним, як дома. Сей чорний бик видав ся йому чимсь дуже близьким. Се жива істота серед мертвої але дикої природи.

Але тепер вернула сьвідомість того, що діяло ся довкола нього. Буря шаліла в самім розгарі. Чи гонити товар до дому? Та тут же щось шепнуло йому, щоб не гонити. Жаль та гнів говорив до нього своєю таємничою мовою. Постановив лишити ся. Буде тут до вечера, до самої ночи. Дома будуть його виглядати, непокоїти ся. Добре їм так, нехай знають, як його жалувати. Став під деревом і потонув у задумі.

Недалеко вдарив перун. — Ото його вцілив! — подумав собі. — Їх не мало нині набило! А може тут під деревом який сидить?

Здрігнув ся. Мороз пійшов по спині. Відступив ся від дерева і пійшов зганяти товар, щоби тікати до дому. Страх переміг упір. Ішов тихо, запирав у собі дух, щоби не було чути. Крив ся перед чимсь, бояв ся зрадити себе. Цілий ліс зароїв ся страхами. Кожде дерево перемінило ся в якогось велетня, що махав величезними руками. Що хвиля ловило його щось за поли полотнянки або за плечі. Він аж мер зо страху, але не оглядав ся. Йшов скулений, бояв ся рушити рукою, щоби не штовхнути якого страха. Стискав ся, щоби як найменше займати місця. Хотів скрити ся сам у собі. Йшов наперед себе, як би його хто держав за плечі і попихав у однім напрямі. Приходив до кождої товарини і підганяв палицею, але незначно, без крику. Бояв ся завинути палицею як бувало, щоби не розбити страхови голови та не наробити собі халепи. Не гукав як звичайно на товар, аж луна йшла лісом, не кляв коли котре не слухало. Бояв ся навіть уста отворити, щоби не дихнути голоснійше.

А товар не слухає його. Підженe одно, йде до другого, а се поступить кілька кроків і знов пристає пасти ся. Мусить гонити одно до другого, а ті до третього. З трудом зігнав до купи. А тут ледви дихає, гине зо страху. Зашелестіло листє і грубі краплї дощу стали зрідка продирати ся поміж пусте галузє. Громи та блискавки не уста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:08 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вали, лише пересунулись уже на схід. Ліс скінчив ся. Товар вийшов на громадське пасовиско. Хлопець відітхнув з цілої груди, немов вирвав ся з тісного гробу. Аж тепер поважив ся глянути поза себе.

Але дощ, що в лісї ледви пролітав крізь листє, тепер лляв як із цебра. Тверді грудки граду летїли враз із краплями дощу скісно від заходу на схід і сїкли просто в очи. Товар не хотїв іти до дому, став вертати до ліса. Він бояв ся пустити його туди, щоби знов не згубити. Спинив ся під лїсом. Покулили ся, повитягали шиї і стояли як вкопані.

А його сїк град немилосерно по лицї. Одна грудка поцїлила в око, залило ся слезою. Обернув ся спиною в той бік, відки летїв град. Але град не дарував свого. Сїк дальше по карку та по босих ногах. Закрив карк рукою, але рука болїла ще більше, нїж карк. Причякнув до землї, щоби сховати трохи ноги, і попав у якусь апатію. Все йому байдуже. Град уже йому не докучає дуже, привик, немов глузував собі з нього: маєш спину, бий кілько хочеш.

Лише жаль і гнїв не покидали його. Серед байдужної апатії варила ся в нїм злість. Буде тут сидїти до ночи, нехай знають. А прижене до дому, то й не обізветь ся, не буде вечеряти, хоч би його і як просили. А може лїпше вже було би зовсїм не прийти до дому? От як би так той дощ не перестав, а падав-падав, аж залляв би все пасовиско. Всюди вода; несе його враз із товаром. Ухопив ся бика за хвіст тай пливуть. Руки зомлїли, він пускаєть ся і тоне. Вже не буде на тім сьвітї, вже буде потопільником. Чи його нїхто не виратує? Коби то виїхали з дому човном!

Щось чалапнуло. Здрігнув ся. Здалось йому, що се їде по нього човен. Дивить ся, а се його старша сестра преть ся против вітру і тучі. Град бє її просто в очи, а вона йде до него, жалує його і всї дома його жалують, коли її післали в таку бурю. А він...

Стало йому дуже соромно за те, що думав. Усї знають про се, а сестра тому вийшла, що знала його думки. Видав ся поганим сам собі. Жаль йому стало сестри, що

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

так мучила ся для нього. Се так прикро виходити із теплої хати на дощ, та ще на який дощ! А вона вийшла. Невимовне чутє любови чи вдячности оволоділо ним. Хотів би їй чимсь відплатити ся. От як би так вибіг із ліса вовк і кинув ся до неї. Він забіг би йому дорогу, зловив руками за горло і дусив би з цілої сили. А вовк кидаєть ся, вириваєть ся; він його коліном придусив, зубами кусав би... А як вирветь ся?...

Зимний піт обілляв його. Серце стиснуло ся з ляку. Завагав ся... Ні, нехай буде що хоче, а він кинеть ся на вовка!...

Степан Ганущак.

XXII. Учадів.

I.

Ніч. Холодно. Темно. Лиш десь у високости сьвітять ся зорі, блищать, розгоряють ся й гаснуть, і знову жевріють, посилаючи на далеку землю тоненькі проміння блідого сьвітла. В заметах занесена снігом стоїть серед рівного степу маленька стация. Вона спить, лиш де-не-де по колії блимають ліхтарі. Навкруги панує невимовна тиша, тільки в телеґрафних стовпах чути на морозі якесь гудіннє, що здаєть ся инколи чарівною мельодиєю. А далї все тихо, навіть вітер із степу втих. Міцний мороз усе скував своїми могутніми обіймами. Аж ось серед тиші пролунав дзвоник — раз, у-друге... розліг ся в холоднім повітрі й замер. І знову тихо.

У великій холодній „залї III-ої кляси“ ледви задзвонено, прокинув ся якийсь чоловік, що спав під грубкою.

— „Повістка“. Пасажир із Корсуня.

Він позїхнув, перехрестив ся, міцнійше підперезав кожуха ремінним поясом, засьвітив ліхтарню і вийшов із вокзалу. Обгортаючись щільнійше в кожух від холоду, він мірною ходою пішов до „стрілки“. За кільки хвилин був там. Огледївши ся, Петро певним рухом перекинув стрілку.

— Се пасажир. Стає на першій колії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Зробивши се він спер ся на „будку“ і став чекати поїзда, але прикрий мороз швидко пройняв його і крізь старенький витертий кожух. Петро змерз.

— Тай мороз! дошкульний! Піти хиба в будку — все одно, до поїзда ще більш, ніж пів години — так ще намерзнеш ся..

В тісній маленькій халабудці на стрілці тепло, аж душно; від невеличкої залізної грубки, де ще жевріло вугілле, розливав ся теплий дух. Увійшовши Петро сів на лавці. Приємне почутє тепла розійшлось по всьому тілу. Йому було дуже мило хоч трошки відпочити від тяжкої страшенної праці — цілий день і ніч він черговий. І от разом із теплом обхопила його якась невимовна втома і він замислив ся. Хто зна й звідки хмарою налинули думки. І вбачаєть ся Петрови рідна сім'я, що вечеряла без його — адже сьогодні сьвятий вечір. За вечерою сумно в хаті без хозяїна. Жінка згадує його — де то він тепер, що поробляє? І бачить Петро — невтримана сльозина блищить на її віях. І гірко йому, і самому хочеть ся заплакати й полинути до їх. Та годі! Нічого не вдієш! Він мусить бути тутечки: тяжкою працею годує він любу жінку, і стареньку матірь і коханого сина. Важко даєть ся йому гіркий шматок хліба. І прикро Петрови за домом бідаря-робітника, що женуть його із рідньої хати злиднї в найми, що мусить він самотою у степу або серед чужих людей навіть сьвятий вечір проводити. Але він думкою в ріднім хуторі — з ними. Тепер певно вже лагодять ся йти на утреню до церкви. Маленький Івась, синок-одинець, прокинув ся теж і намагаєть ся, щоб мати конче взяла й його з собою.

— Сиди дома! Ти малий! На дворі дюдя! — Івась репетує, плаче. Мати вговорює, зацитькує:

— Мовчи, не плач! Ось завтра в ранці тато прийде, гостинця принесе. Так, він завтра піде до дому: він ще заздалегідь випросив ся в „начальника“. Ось він уже в своїй хаті. Розпалена уява малює йому сьвітлу картину: стоять перед очима любі, рідні постаті. Радісна усьмішка грає на виду в його жінки, усьмішка ся молодить її стомлену важкою працею і веселить її сумне а про те гарне

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обличчє. Синок біжить на зустріч, щось там белькоче, тільки й розбереш — тату, тату... гостинець... Витає він і стареньку неньку, зігнуту до землї лїтами та злиднями. Його поява внесла проміннє сьвітла в їх смутне, тяжке життє, оповите лиш горем та присьвячене невсипущій роботї; без його-б і сьвято не сьвято — він приніс грошей і в їх буде на Різдво, як у людей. Радіє Петро і вбачають ся йому картини яснїйше, одна за одною. І здаєть ся бідному стрілочникови, що він не в степу на маленькій занесеній снїгом стациї, а й справдї в рідній хатї. Куняє Петро в якімсь чарівнім, мрійнім снї, і легко й гарно йому... А тим часом від розпаленої залїзної грубки підіймаєть ся, розходить ся по халабудцї і обхоплює стрілочника в'їдливий чад...

II.

Неосяжним укритим снїгами степом по рівній колїї, що простягла ся прямісенько площиною, — поспішає, летить поїзд. Нечисленні пасажири, котрих сьвято захопило в дорозї, або тяжкі клопоти чи обовязок вигнали з дому на сьвятий вечір, сплять і куняють, закачані ритмічним грюканнєм коліс по сталевій колїї, брязкотом ланцюгів і прудкою ходою поїзда.

Серед широкого степу, що теж спить у своїм чудово гарнім зимовім убраннї, раптово залунав дзвінкий неприємний свист льокомотиви, залунав і розніс ся ген у далечінь. Збудив він і Петра з його чарівного сну. Прожогом схопив ся стрілочник на ноги і непритомно провів рукою по чолу, неначе відганяючи решту ясних мрій.

— Що се? Невже я заснув? От добре! Сеж поїзд уже коло „дїски". — З сими словами Петро раптово кинув ся геть із халабудки. Ледви він вибіг на двір — холод і сьвіже повітрє вдарили йому в голову. В очах потемнїло; він заточив ся й ледви-ледви втримав ся на ногах. У голові блискавкою майнула думка: Боже, треба „стрілку" перевести! І в якійсь нестямі він перекинув тяжке залїзне держало. В голові закрутилось, Петро спер ся на стрілку, обхопив холодне залїзо руками і стоїть

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як непритомний, дожидаєть ся поїзда. А поїзд несеть ся, несеть ся все близче... Страшенні три ока, неначе в пекольної марюки, блищать, ростуть, миготять і не більшають... Ось чути вже грюканнє, стогін і тяжкий подих могутнього привиду — льокомотиви, що прудко влїтає на стацию. Петро дивить ся на величню, хоча й звиклу для його картину і непритомно втопляє свій погляд у степ. Поїзд уже близько. Коли се несподївано знову — різкий свист — се вже якась небезпечність. Петро бачить — поїзд коло його раптово гальмує, сталеві гальми скриплять і іскри дощем сиплять ся в темряві... Метушать ся і бігають якісь люде. З ваґонів виглядають перелякані пасажири. Петро дивить ся на все й не розуміє, що скоїлось. До його підбігають кондуктори, лають за щось. Надходить контрольор. Кричить, репетує. Він чує, що була якась небезпечність, що поїзд пішов не тією колією, що десь стоїть „товарячий“ потяг, що хтось впив ся, пяний. Петро слухає контрольора, і з сієї повені слів нічого не розуміє; широко розплющеними очима дивить ся він на розлютованого пана. Чого се він? Хто пяний? Бідному Петрови зовсїм забило паморокн.

— Чого-ж ти мовчиш, пянюго? Га? Ач, упертий, і не обізветь ся! Чи ти так налигав ся, що неспроможен і слова промовити? Кажи, що се ти заподїяв? — репетує роздратований пан контрольор і стискаючи кулаки, кидаєть ся на Петра. Бє, а той стоїть, спершись на стрілку і втопивши очи десь у далечінь, а за хвилину падає непритомний.

III.

Розвиднюєть ся. Сумний зимовий ранок. Петро очунявши прийшов на вокзал. Лиш тепер він зрозумів, що вчинив: він вчадївши зробив ся непритомний і забувши, що вже перше перевів стрілку, перекинув її назад, пустивши пасажира другою колією, де стояв „товарячий“ поїзд. Невже се він такого накоїв? І що з ним стало ся? Хвала Богу, що машиніст постеріг небезпечність і раптово спинив поїзд, а то-б лихо — суд. Тепер може ще

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

якось обійдеть ся, оштрафують тай годі. Але-ж на стациї він довідав ся, що контрольор зробив про се заяву черговому помічникови і його зараз прогнано за піяцтво. Кого? За піяцтво його, що ніколи не пє! Хиба се можливо? Ні, се все через те, що „начальника“ не було, а помічника контрольор не послухав, не поняв йому віри, як той запевняв, що Петро непитущий, що коли в його й став ся такий недогляд, то се від того, що він страшенно зморений, бо він уже цілу добу черговий... Ні, він піде до начальника. Адже той знає, що він ніколи не вживає горілки, знає він і те, що Петро стомлений надмірною працею — більш як 24 години, хиба на се вистарчить сили у людини? Він розкаже начальникови се все; скаже й про те, що він учадів. Хиба винен стрілочник, що в халабуді стара, поганенька, залізна грубка чадить, заповняючи повітрє смородом? Він зглянеть ся на його вбогу сім'ю, що чекає його сьогодні. І знову перед очима Петра рідна, знайома хата, рідні, любі постаті. Але-ж тепер згадка про сім'ю не викликає вже лагідної усьмішки, а болізно в'їдаєть ся в намучену душу бідолашнього стрілочника і думки все сумнійші насовують ся на замислену голову. Так, сьогодні велике сьвято — Різдво — його ждуть, виглядають і він прийде, прийде й зостанеть ся з ними, позбавлений певного шматка хліба. Що його робити? Що чекає їх далї — відповідь гостра й проста: холод, голод, злидні. І як запобігти сьому лихови? І Петро боїть ся уявити собі горе жінки, матери, що чекають його веселим, з грішми, котрі допоможуть їм сяк-так перебути до весни. Ні, начальник добрий, він не схоче видерти останнього шматка хліба, чорствого, злитого кровю й потом, здобутого тяжкою роботою хліба. Адже у його в самого жінка, діти, він уважить на сім'ю. І надія зростає й живить Петра... Ось він у начальника.

— Щож, чоловіче, я й сам знаю, що ти не винний, що ти нічого не пєш. Та нічого не вдієш! На лихо контрольор, що був у поїздї, сповістив уже „правленіе“. Я-б і раднійший зоставити. Я знаю, що людина не має змоги робити цілісенький день і ніч, спочиваючи лиш прихапцем, та ще на такій роботї, що вимагає страшенного

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

напруження всїх сил. Я знаю, що ти не винен, і коли-б не той клятий контрольор... Знаєш... Не моя сила...

І чує Петро, як із кождим словом начальника зникає в його надія і лине десь далеко. Холодом віє на його, він тремтить, в очах мріє, сьвіт тьмить ся. Несьвідомо, не глянувши навіть на ті три карбованцї, що дав йому начальник, Петро хитаючись як пяний вийшов із покою геть на двір. Постояв хвилину, обвів усе непритомним поглядом і пішов у степ. Куди? Та в свій хутір до дому, несучи у рідну хату замісь сьвяточної радости — смуток і горе.

В степу розходив ся вітер. Хурделиця. „Куди ти, схамени ся, — спиняли його, — дивись, яка негода та холод!“ Але йому що? Йому не страшно. Йому байдуже і вітер й фуґа. Він не лякаєть ся навіть тієї голоднечі та злиднів, що чекають його і сім'ю в батьківськім кублї.

С. Волох.

Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ПО ЄВРОПІ.

Гумористичні образки Джерома К. Джерома.

(Уривки з книги: The Men on the Bummel).

I.

Коли я уложив із Гаррісом і Джорджом плян подорожі, приступив до переговорів із Етельбертою і почав підкладати під неї міни. Поперед усего я став злостити ся задля всяких дурниць. Етельберта мусить звернути на се увагу — думав я. Я згожусь із нею, коли вона про те заговорить і поясню свою дразливість перепрацьованєм. Се очивидно зведе розмову на моє здоровлє взагалї і на те, що конечно треба зарадити лиху і то скоро й енерґічно. Я думав, що менї не буде зовсїм трудно повести справу так, аби вона сама звернула ся до мене з пропозициєю. Я представляв собі, що вона в приближеню скаже менї отсе:

— Нї, мій дорогий, тобі треба зміни, цїлковитої зміни обставин. Послухай мене і виїдь на місяць. А не наставай на мене, аби я їхала з тобою. Я знаю, що ти бажаєш того, але я сама не хочу. Тобі потрібне мужеське товариство. Може бути, що зможеш намовити Джорджа і Гаррісa, та вони поїдуть із тобою. Вір менї, що при такім сильнім напруженю мізку як у тебе, належить конечно відітхнути від журби про сїмю і перемінити домашнї обставини. Забудь хоч на короткий час, що дїтям потрібні лекциї музики, черевики, вельосипеди та що їм треба давати три рази на день ревіньові порошки; забудь, що на білім сьвітї є приміром кухарки, сусїдські собаки і рахунки від різників. Виїдь де-небудь далеко, де все в природї цвите і пахне, де все буде для тебе

Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

цілком нове, ніколи не видане, де твій перепрацьований ум віддихне і набере нових гадок. Виїдь на досить довгий час, аби я могла відчути твою неприсутність; тільки тоді оцінюю я вповні твою доброту і всї твої заслуги; таж і я — людина і коли ти будеш завсїгди зі мною, я можу стати ся цілком байдужною і на твою доброту і на заслуги: бачучи ненастанно сьвітло сонця і красу місяця, ми привикаємо до них і не радїємо з них. Виїдь, а опісля вертай ся до мене, підбадьорений на дусї і на тїлї і старай ся бути ще більше потайним і лїпшим, коли се можливе.

Колиж бо і тодї, як сповняють ся наші бажаня, дїєть ся не зовсїм так, як нам бажало-б ся. По перше — Етельберта, здаєть ся, навіть зовсїм не завважала того, що мене все дразнить і я вкінцї мусїв сам звернути її увагу на сю обставину.

— Прости менї, прошу тебе. Я нинї якось зовсїм не свій — сказав я.

— Що ти говориш! Я-ж на тобі не завважую цілком нїчого. Щож тобі таке?

— Я й сам добре не знаю. Я вже здавна почуваю якесь ослаблене, що безнастанно збільшаєть ся.

— То всему винна та осоружна горівчище — сказала Етельберта. — Ти дома не пєш її ніколи, але скоро зайдеш до Гарріса, то мусиш нажльопати ся її. Ти знаєш сам, як вона шкодить тобі — в тебе слаба голова.

— Яка горівка — тут далеко поважнїйша справа! Гадаю, що тут що небудь моральне.

— Ти певно начитав ся знов тих рецензий — сказала Етельберта, сим разом із більшим уже співчутєм. — Чому ти не послухаєш моєї ради і не вкинеш їх просто до печі?

— Рецензиї нї при чім тут — відповів я — навпаки, останнїми часами хвалять мене в них сильно... здаєть ся, я читав одну чи дві такі.

— Ну, а щож се таке? — спитала Етельберта. — Таж мусить бути вкінцї якась причина тому.

— Нема нїякої причини — відповів я — і се власне дивне. Я можу сказати тільки одно, що мною заволодїло якесь неясне почутє неспокою.

Менї здавало ся, що Етельберта глянула на мене якось дивно, але що не сказала нї слова, я продовжав дальше розпочату розмову.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Мене пригнітає та дразлива одностайність нашого житя, те монотонне щастє, та тишина, та гладкість...

— Ну, вжеж я не жалувалась би на се — сказала Етельберта. — Пожди, прийдуть такі дні, коли будеш жалувати за сими.

— Справді, не знаю — відповів я. — Коли чоловік не бачить нічого в житю, крім щастя, то здаєть ся, що й горе буває для нього приємною переміною. Мені здаєть ся інколи, що й сьвятим у раю буває часом прикре їх постійне щастє. Щож до мене, то я чую, що житє повне безперервної роскоші, нерушаної найменьшим дисонансом, може мене довести до божевіля. Може бути — говорив я — що я дуже дивний чоловік: інколи я й сам себе не розумію. Бувають такі хвилї — докинув я — коли я просто ненавиджу себе.

Бувало, що подібні тиради з натяками на якісь тайні, глубокі і рівночасно зовсїм невияснені терпіня — порушали Етельберту, але сим разом не проявила вона ніякого співчутя, що видавалось менї незвичайно дивним. Що до безнастанного щастя і його впливу на мене — то вона завважила, що уважає нерозумом бажати горя, яке може й не прийде ніколи; щож до того, що я якийсь дивакуватий, то вона думала, що я тому не винуватий, а коли зі мною зжили ся иньші люди, то про те не треба й говорити. Але показало ся, що ми в одному з нею згідні: що наше житє справді монотонне; в тому спочувала вона менї вповні.

— Ти не можеш собі представити — говорила Етельберта — як менї бажаєть ся нераз усунути ся десь далеко навіть від тебе; та я знаю, що се не може бути ніколи, тому й прогонюю від себе такі думки.

Я не чув іще ніколи таких слів від Етельберти, тому здивував ся, а рівночасно й озлобив ся.

— Ну, се не дуже приємне з твого боку — сказав я — і жінцї не випадає говорити такі річи чоловікови.

— Знаю, що їх не випадає говорити — відповіла вона — тому до нинїшнього вечера я не говорила їх ніколи. Ви, мужчини, ніколи не можете зрозуміти — говорила Етельберта, — що хочби женщина не знати як любила мужчину, у неї бувають такі хвилї, коли він стає для неї тягаром. Ти не можеш представити собі, як менї хочеть ся нераз одягнути ся і піти з дому, але так, аби мене ніхто не питав, куди я йду, на як довго і коли верну ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ти не знаєш, що я хочу нераз такого обіду, який буде до смаку і мені і дітям, але який ти побачивши, натягнеш шапку та підеш до свойого клюбу. Ти не знаєш, як мені хочеть ся нераз запросити до себе ту женщину, котру я люблю, але котрої ти не терпиш, піти в гості до симпатичних мені людий, піти спати тоді, коли я змучена і встати тоді, коли не можу більше спати. Коли двоє людий живе разом, то вони мусять безнастанно робити собі уступки. Але буває інколи дуже користним нарушити те остре правило.

Опісля, розваживши слова, сказані мені Етельбертою, я переконав ся, що в них криєть ся глубока правда, але в першій хвилї вони мене обидили і розгнївали.

— Ну — сказав я — коли ти хочеш від мене відкараскати ся...

— Лиши, прошу тебе, ті дурниці — заговорила Етельберта. — Я почуваю інколи потребу усунути ся від тебе на часину і лише для того, аби позабути, що ти маєш які небудь неприємні риси в характері, лише для того, аби згадувати, який ти милий чоловік у всїх иньших річах, аби ждати знов твойого повороту так, як бувало ждала його тоді, коли мені не доводилось іще видати тебе так часто, як тепер; може бути, що я стала тепер трошки більше байдужна для тебе, але-ж мусиш і се признати, що як бачиш кождого дня сонце, то привикаєш до його сьвітла і тепла.

Мені не подобав ся тон, яким Етельберта говорила ті слова. Я добачував у її словах якусь легкодушність, що зовсїм не надавала ся до того предмету, про який ми почали з нею говорити. Що женщина тїшить ся задуманою розлукою з чоловіком, якого не побачить цїлі три або чотири тижнї, се менї не подобало ся зовсїм і не видавало ся цїлком жіночим; се було неподібне на Етельберту. Менї зробило ся так досадно, що я задумував покинути намір розірвати ся і не їхати нікуди. Коли-б тут не були замішані Джордж із Гаррісом, то я справдї був би лишив ся. Але тепер, коли справа була порішена, менї не здавало ся відповідним брати своє слово назад.

— Добре, Етельберто, — відповів я — най буде по твойому. Коли ти бажаєш віддихнути від моєї присутности, то віддихай собі на здоровля. Але думаю, що се не буде нескромне

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

питанє зі сторони чоловіка, коли я спитаю тебе, що ти думаєш робити в часї моєї неприсутности?

— Ми наймемо собі хату в Фолькстонї, ти знаєш яку, і я поїду туди з Катрею. А коли ти хочеш зробити прислугу Клярі Гарріс — додала Етельберта — то намов Гарріса, аби їхав із тобою, а тодї Кляра зможе прилучити ся до нас. Ми свого часу проводили дуже приємно час — се було тодї, коли вас, мужчин, ми ще не здибали — тому нам бажало би ся пожити знов так, як ми жили перше. А як ти думаєш, удасть ся тобі намовити Гарріса, чи нї?

Я сказав, що попробую.

— Отже старай ся, мій дорогий — сказала Етельберта — зробити се. Ви зрештою могли би взяти з собою також Джорджа.

Я відповів їй, що колиб навіть поїхав Джордж із нами, то з того не буде нїякого хісна; тому, що він нежонатий, то його неприсутність не зробить нїкому вдоволеня. Але женщина нїколи не зрозуміє сатири; у відповідь на мої слова сказала тілько Етельберта, що з нашого боку буде нечемно, коли не запросимо його. Я сказав, що запрошу.

Того самого дня здибав я Гарріса в клюбі і спитав, як поступає його справа.

— Все, як треба; перешкоди до від'їзду нема нїякої.

Але по тонї, яким він сказав се, я пізнав, що він невдоволений з чогось, тому я напав на нього, аби оповів менї все, як було.

— Вона була мягка як віск — оповідав він — хвалила незвичайно Джорджа за його видумку і по її думцї буде ся поїздка пожиточна для мойого здоровля.

— Все те дуже гарне — сказав я — я тут не бачу нїчого злого.

— Злого тут нїчого — потвердив він, — але дїло на сьому не стало. Опісля стала вона говорити про зовсїм иньшу річ.

— А! Розумію, — сказав я.

— Тиж знаєш, що вона давно бажає устроїти собі купіль... говорив він.

— Я чув дещо про се. Вона ту саму думку піддала також Етельбертї.

— Щож робити! Я з конечности мусїв згодити ся на заведенє купелї. Чиж міг я сперечати ся з нею, коли вона була така

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:09 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

добра і відпустила мене на всї чотири сторони? Та забавка буде коштувати мене по крайнїй мірі сто фунтів штерлїнґів.

— Невже так дорого? — спитав я.

— Певно не меньше. В приближеню найменьше коштує шісьдесять.

Менї стало жаль його.

— А потім іще та кухонна піч — говорив Гарріс дальше — вона в останнїх двох роках була причиною всїх суперечок у домі.

— Менї відоме се дуже добре — сказав я. — Від коли я оженив ся з Етельбертою, ми змінювали сїм разів помешканє і за кождим разом нова піч була гірша від попередної. Наша теперішня піч не тілько сповняє зле свою функцию, але по просту палає до нас ворожнечою. Коли довідаєть ся, що ми запросили до себе гостий, то стараєть ся з усїх сил наробити нам як найбільше неприємностий.

— А в нас буде тепер нова піч — сказав Гарріс, але в тонї, яким він сказав ті слова, не було чути найменьшої зарозумілости. — Кляра думає, що як ті роботи будуть виконувати ся рівночасно, то се буде для нас богато дешевше. Менї здаєть ся, — говорив Гарріс дальше — що як женщина захоче купити собі корону, обсипану брилянтами, то вона і в тім випадку буде казати, що корона коштує дешевше нїж капелюх.

— А кілько по твойому обчисленю буде коштувати та піч? — спитав я. Мене заінтересувало се сильно.

— Я й сам не знаю — відповів Гарріс — менї здаєть ся, що коло сорок фунтів штерлїнґів. Опісля ми стали говорити з нею про фортепян. Скажи, прошу тебе, — спитав Гарріс — чи можеш ти відріжнити звуки одного фортепяна від звуків другого?

— Здаєть ся, що одні бувають голоснїйші від других — відповів я — але до того можна навикнути.

— В нашому фортепянї злі дисканти — сказав Гарріс. — Але до річи, не можеш ти менї сказати, що се таке дисканти?

— То пискливі ноти — пояснив я — ноти, що так пищать, як би їм хто наступив на хвіст. Коли хто дограє фінал якої будь гарної пєси, то все мусить на них барабанити.

— Отже, бачиш, треба, аби вони були пискливійші — сказав Гарріс — а в нашім старім фортепянї вони не дуже пискливі. Тому я мушу купити новий фортепян для гостинної, а теперішнїй помістити в дїточім покою.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ну і що ще? — спитав я.

— Нічого — відповів Гарріс — вона не могла мабуть нічого більше придумати.

— Але як вернеш ся до дому, то згадай моє слово, вона ще щось придумає.

— А що може придумати?

— Щоби ти наймив їй помешканє в Фолькстоні.

— А їй на що помешканя в Фолькстоні? — спитав Гарріс.

— Аби жити там через літо — відповів я.

— Вона їде погостити до своєї родини в Уельс і бере з собою всї діти; ми дістали запросини.

— Дуже можливе — сказав я — що вона побуде в Уельсї скорше, ніж поселить ся в Фолькстоні, або заїде до Уельса з поворотом із Фолькстона, але в кождім випадку їй сподобаєть ся вілля в Фолькстоні, побачиш. Я очевидно можу помиляти ся — і дай Боже, аби я помилив ся, тому що менї тебе жалко, — але я маю таке почутє, що власне так буде.

— Та поїздка — завважав Гарріс — буде нас дуже дорого коштувати.

— І заставив його лихий видумувати таку дурницю! — сказав я.

— Дурнї ми, що його послухали — говорив Гарріс; — він так запутає нас колись, що ми й не розпутаємо ся.

— Він усе путав — додав я.

— А як забажає чого, то мусить поставити на свойому — сказав Гарріс.

В тій самій хвилї почули ми голос Джорджа із сторожевої хатини; він питав, чи нема до нього листів.

— Лїпше не казати йому нічого — радив я — тепер уже все покінчене.

— Все одно, для мене не буде з того ніякої користи — завважав Гарріс; — на всякий випадок мушу устроювати купіль і купувати фортепян.

Джордж увійшов незвичайно веселий.

— Ну щож? Усе в порядку? Полагодили свої справи?

Його тон не подобав ся менї: в ньому було щось неприємне. Я завважав, що се вразило й Гарріса.

— Які справи? — спитав я.

— Випросили для себе відпустки?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тут я уважав своїм обовязком пояснити Джорджови, як усе в нас пішло.

— В родиннім житю — сказав я — рішає мужчина, а женщина тільки піддаєть ся йому. Її обовязок слухати. Того вчать усї релїґії.

Джордж зложив на вхрест руки і підніс очи до стелї.

— Ми очевидно можемо глузувати з таких річий і підоймати їх на сьміх — того не заборонює нам нїхто, говорив я — але на дїлї виходить усе по нашому. Ми сказали своїм жінкам, що виїздимо. Розумієть ся, що для них було се неприємне; вони самі бажали поїхати з нами, але бачучи, що се неможливе, стали просити нас, аби й ми не їхали. Але ми пояснили їм, чому хочемо їхати і то невідклично, а опісля вони вже й не сперечали ся.

— Даруйте, прошу вас — сказав Джордж. — Я на таких справах не розумію ся. Я нежонатий. Менї оповідають жонаті всякі випадки зі свойого житя, а я всему вірю.

— То бо й є, що не можна всему вірити — сказав я. — Коли хочеш знати, як живуть жонаті люди, приходи до Гарріса або до мене, ми оповімо тобі всю правду.

Джордж подякував нам і ми приступили до своєї справи.

— Колиж ми виїдемо? — спитав Джордж.

— Для мене — відповів Гарріс — чим скорше, тим лїпше.

Гарріс очивидно старав ся виїхати тому як найшвидше, що бояв ся, аби міссіс Гарріс не придумала ще дечого. Ми постановили виїхати найблизшого тижня в середу.

— А яку виберемо дорогу? — спитав Гарріс.

— Я обдумав уже все — відповів Джордж. — Я певний, що ви, мої приятелї, бажаєте, аби ся подорож збогатила ваш ум новим знанєм, чи так?

— Ми зовсїм не бажаємо набивати собі занадто голову і відріжняти ся тим від иньших — сказав я. — Ми будемо вчити ся поволи, коли се не буде дорого коштувати і не буде вимагати великого умового напруженя.

— Ми й зробимо так — говорив Джордж. — Голяндію і Рен ми бачили вже, тому я запропонував би доїхати пароплавом до Гамбурґа, оглянути Берлїн і Дрезно, а опісля через Нюренберґ і Штутґарт дістати ся до Шварцвальду.

— Я чув, що в Мезопотамії є красні місця — воркотів собі під носом Гарріс.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На те відповів Джордж, що Мезопотамія нам зовсім не по дорозї, що дорога до Берлїна і Дрезна дуже вигідна і так намовляв нас, що ми пристали.

II.

— Глянь, що я приніс — сказав Джордж.

З тими словами подав він менї маленьку книжечку в червоній оправі. То був „Провідник по Анґлії“ для нїмецьких подорожних. Перший розділ мав наголовок „На пароплаві“, останнїй — „У доктора“. Найдовший розділ був присьвячений розмовам на залїзницї, при чім очевидно автор мав на увазї, що всї пасажири визначають ся незграбністю і не вміють поводити ся, як треба, словом якісь півголовки. „Чи не могли-б ви відсунути ся трошки дальше від мене, пане?“ — „Не можливо, мадам, ви бачите, який товстий мій сусїд“. — „Будьте ласкаві, спустїть свої лікті“. — „Прошу дуже, не женуйте ся, мадам і схилїть ся на моє плече“. — При останнїй фразї не зазначено, чи се говорено для насьмішки, чи так просто, без нїякої злобної гадки. — „Я жадаю, аби ви трошки посунули ся, мадам, я майже душу ся“. Автор очевидно думав, що в тім часї лежали вже всї пасажири один при одному на підлозї. Сей розділ кінчив ся такою фразою: „От вкінцї ми й доїхали. Слава Богу! (Gott sei Dank!)“. Беручи на увагу все висше сказане, належить додумувати ся, що сей побожний оклик промовляли всї без виїмки.

При кінцї книжки був додаток, у якому давано нїмецькому подорожному хосенні ради, як берегти своє здоровлє і як найвигіднїйше уряджувати ся в анґлїйських городах, та говорено багато про те, що вибираючись у подорож по Анґлії, треба конечно брати з собою великий запас порошку для усуваня неприємного запаху, а живучи в Анґлії, треба конечно на ніч замикати свою спальню на ключ та все докладно перечислювати дрібні гроші.

— Дрантива брошурка — завважав я, віддаючи її назад Джорджеви — і я не радив би в нїякім разї Нїмцеви, що їде до Анґлії, купувати її; я думаю, що в нас дивили би ся косо на подорожного з подібною книжкою. Зрештою менї доводилось бачити і льондонські виданя для Англичан-подорожних і мушу признати,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що вони не були ні трошки розумнійші від сеї книжки. Якісь там учені дурні, що знають від біди сім мов, пишуть подібні провідники для подорожних, які їздять по Европі, лише тому, аби збити їх із пантелику.

— Але ти згодиш ся зі мною — завважав Джордж — що на такі книги буває великий попит. Їх розкуповують у розхват, мені се дуже добре відомо. У всїх европейських гóродах подибують ся такі люди, що говорять дурниці, виймлені з подібних „провідників“.

— Може бути — відповів я — але на щастє нїхто не розуміє, що вони торохтять. Я сам бачив таких подорожних, що стоючи на плятформах залїзниць або на рогах улиць, зазирали в ті книги і читали з них на голос ріжні фрази. І нїхто не розумів, на якій мові вони говорять, і що властиво вони бажають сказати. Може бути, що се навіть лїпше для них самих; коли-б їх зрозуміли, то їм по всякій правдоподібности прийшлось би дуже гірко...

— Щож, ти мовиш правду — сказав Джордж. — Я бажаю попробувати, що може стати ся в такім разї, коли ті фрази будуть зрозумілі. Я пропоную от що: Приїхати до Льондона в середу рано скорше, походити зо дві годинї по склепах і полагоджувати орудки з тим провідником у руках. Менї треба дещо купити — шапку, пару пантофлїв і ще деякі річи. Наш пароплав відплине з Тільбюрі не скорше як у дванайцятій годинї, тому часу будемо мати доволї. Я хочу побалакати тим жарґоном на таких місцях, де буде люднїйше, чи зрозуміють мене, чи нї. Я конечно бажаю пізнати, як почуває себе чужинець при подібних розмовах.

Менї видало ся се дуже забавним. Я сказав Джорджеви, що й я бажаю супроводити його, але не буду входити з ним до склепу, лише буду чекати на нього на вулицї коло дверий. Я додав, що правдоподібно й Гарріс піде дуже радо з нами і буде входити з ним до склепів, або, що певнїйше, буде ждати зі мною на вулицї.

Але Джордж мав у голові иньший плян. Ми оба з Гаррісом мали входити разом із ним до склепу. Гарріс, що мав дуже поважну поставу і що на випадок конечности мав йому давати поміч, буде підходити з ним до ляди, а я буду стояти при дверех із тим, аби в потребі прикликати поліцая.

Ми пішли до Гарріса і сказали йому наш проєкт. Він переглянув із великою увагою книжку, особливо ті роздїли, де була мова про купно черевиків і шапок.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Коли Джордж скаже шевцеви або шапкареви те, що надруковане в сій книжці, то я не зможу йому помогти: його понесуть просто зі склепу у шпиталь.

Джордж почувши се розлютив ся.

— Ти говориш так, як би я був який небудь дурноватий і нахабний хлопцюга. Я буду вибирати не самі різкі фрази, але самі делїкатнїйші. Обидливих слів я не буду говорити.

Таким чином дїло поладнало ся і Гарріс згодив ся ходити з нами по склепах; постановлено вкінцї, що виїдемо в середу досьвіта.

Ми приїхали до Ватерльо з початком десятої години і не тратячи нї хвилини почали робити проби по ідеї Джорджа. Отворивши книжку на роздїлї названім „На стациї фіякрів“, ми підійшли до одного кабріолета, здоймили шапки і сказали візникови:

„Дай Боже добрий день!“

Але того візника не вдалось би перейти чемністю нїякому чужинцеви, чи він був би дїйсний чи фальшивий — усе одно. Прикликавши приятеля, якого називав „Чарльзом“, він попросив його „потримати коника“, а сам скочивши з кізла, віддав нам такий поклін, який міг би зробити честь найлїпшому танцмайстрови. Говорячи очевидно іменем усего анґлїйського народу, він сказав: „Витайте нам в Анґлїї!“ і висловив жаль, що її високости королевої нема під сю хвилю в Льондонї.

Ми не могли відповісти йому чим небудь подібним. Автор „Провідника“ не мав мабуть нїчого подібного на примітї. Ми назвали його „кучером“, при чім він знов поклонив ся нам мало не до землї, і спитали його, чи не буде він такий добрий і чи не повезе нас до Вестмінстерського моста.

Він поклав руку на серце і сказав, що зробить се з найбільшим вдоволенєм.

Джордж, прочитавши по порядку третє питанє в тім роздїлї, спитав його, кілько се буде коштувати. Таке грубо-матерія льне питанє, особливо після нїжної бесїди, видало ся візникови обидливим. Він заявив, що нїколи не бере гроший за їзду від значних чужинцїв, але як би ми дали йому який небудь даруночок в родї брилянтової шпильки до краватки, золотої табакерки, або яку иньшу подібну дурничку на памятку, то він не відрече ся того.

Тому, що коло нас почало робити ся вже збіговище, а жарт із візником починав прибирати серіозний зворот, то ми не розго-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ворювали більше, але сїли до повоза і поїхали, проводжені радісними окликами зібраного народа. Ми затримали свойого візника перед склепом обуви, недалеко від Астлейського театру, таким склепом, що по свойому зверхньому виду представляв те, що нам було потрібне. Се був один із тих переповнених товаром склепів, де так багато товару, що скоро лише рано вітворять віконниці, виносять цїлими громадами обув на улицю і розміщують її по обох боках дверий. Пуделка з черевиками стоять одно на однім на бруку і на рівчаку повз тротуара. Двері і вікна обвішані черевиками немов якими прикрасами. Намісь маркіз спускають ся на вікна шнурки чорних і рудоватих черевиків немов китяги брудного винограду. Самий склеп пригадує альтанку, зроблену з обуви. Коли ми ввійшли до нього, побачили, що господар був невичайно занятий: він отворював при помочи долота і молотка нове пуделко з черевиками.

Джордж здоймив шапку і сказав:

— Добрий день!

Купець навіть не обернув ся. Він від самого початку видав ся менї несимпатичним. Він промимрив щось в роді „Здорові були“, а може бути, що то не був зовсїм привіт, але що иньше і робив дальше своє дїло.

— Менї поручував ваш склеп мій приятель, містер Н. — сказав Джордж.

Господар повинен був так відповісти:

— Містер Н. дуже поважаний джентельмен і я уважаю собі приємністю послужити його приятелям.

Тимчасом він сказав:

— Я його не знаю зовсїм і навіть не чував нїколи про нього. Така відповідь збила нас цїлковито з пантелику. В книжцї було три чи чотири взірцї розмов у склепах обуви. Джордж вибрав із них той, що видавав ся йому найчемнїйшим і в якому все обертало ся коло „Містера Н.“. Треба було з початку говорити досить довго з господарем про того „Містера Н.“, а опісля, коли завдяки тому джентельменови навязували ся між господарем і покупцем немов дружні відносини, покупець переходив незамітно до головної мети свойого приходу — до купівлї „дешевих і міцних“ черевиків. Але той грубоватий, затоплений виключно в матеріяльних інтересах, чоловік, із яким приходило ся мати дїло, не любив передмов. З такими людьми належить усе, без нїяких церемонїй,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

приступати просто до діла. Тому Джордж полишив словутного „містера Н.“ і взяв на здогад фразу з попередної розмови. Не можна сказати, аби то був удатний вибір. Слова, які вимовив Джордж, були би невмістні і в кождім иньшім склепі обуви, а в тім, де рішучо не було проходу між обувю і вона могла нас цілковито засипати, ті слова були просто безглузді. От ся фраза: „Мені казали, що в вас є черевики на продаж“.

Почувши такі слова швець поставив долото і молоток, глянув уперве на нас і сказав:

— А на щож, думаєте, я тримаю черевики, аби їх нюхати, чи що? — Він говорив захриплим голосом, поволи і невиразно. То був чоловік, що почавши говорити спокійним тоном, чим дальше, тим більше не опанував себе: видно, що обида впливала на нього як дріжджі і роздувала його до нестями.

— І за кого ви мене маєте? — говорив він — за збирача, лише не білих круків, але черевиків? Ви гадаєте може, що я тримаю склеп на те, що він користний для мойого здоровля? Ви представляєте собі, що я до того степеня люблю черевики, що не можу розстати ся ні з одною парою? Ви думаєте, що я розвісив їх тут по цілім склепі тільки на те, аби любувати ся ними? Ви мислите, що зайшли на міжнародню виставу черевиків? А може по вашій думці се історична колекция? Хтож чував коли, аби чоловік, що тримає склеп із обувю, не продавав черевиків? Або може я прибрав ними склеп тільки на те, щоби був красший? Скажіть, будьте ласкаві, за кого ви мене вважаєте — за найбільшого ідіота в сьвіті, чи що?

Я все казав, що книжки з такими розмовами не здалі нінащо. Нам належало віднайти в тім випадку яку небудь анґлїйську фразу, що відповідала би звісному німецькому висловови: „Behalten Sie Ihr Haar auf“.

Але в цілій отій книжці ми не найшли нічого подібного. Зрештою належить признати справедливість Джорджови: він вибрав найліпшу фразу з цілої книжки і застосувавши її до хвилї, сказав:

— Я прийду иньшим часом, коли в вас буде більший вибір. До побаченя!

З тими словами ми вийшли зі склепу, сїли в дорожку і поїхали, а швець станувши в дверях свойого склепу, під прикрасами з черевиків, посилав у слід за нами якісь уваги. Я не чув того,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

що він говорив, але прохожі уважали очевидно його замітки незвичайно інтересними.

Джордж бажав зайти до другого склепу обуви і повторити там попередню пробу. По його словам йому справді треба було купити пару пантофлїв. Та нам удало ся переконати його, аби не полагоджував сеї орудки тут, але аби купив пантофлї в иньшому городї, де купцї привикли більше до подібних розмов і далеко чемнїйші в поводженю з покупцями. Щож тикаєть ся шапки, то на сїй точцї він був твердий як скала. Він запевнював, що не годен без неї подорожувати, тому станули ми перед невеличким склепом на вулицї „Чорних братів“.

Властитель того склепу був веселий чоловяга, невеличкого росту, з живими очима і скорше помагав нам, як перешкоджував.

Коли Джордж сказав йому те, що було в книжцї: — Чи є в вас шапки? — він не розсердив ся нї трошки, лише задумав ся і погладив підбородок.

— Шапки? — спитав він. — Позвольте менї подумати. — Так — і на його оживленім лицї показала ся весела усьмішка — так, я пригадав собі, є в мене одна шапка. Але скажіть, будьте ласкаві, на що ви мене про те питаєте?

Джордж пояснив йому, що віч бажав би купити подорожну шапку, але з тим, аби то була „гарненька шапка“.

Властитель склепу задумав ся.

— Ах! — сказав він — здаєть ся, що я вам не зможу догодити. Коли-б вам подобала ся дрантивенька шапчина, що не стоїла би того, що жадають за неї, шапчина, пригожа на те, аби витирати нею вікна, то я міг би вибрати вам дуже добру. Але „гарненьких шапок“ у нас нема, ми не тримаємо їх. Почекайте хвилинку — говорив дальше, завваживши розчароване на лицї Джорджа — не спішіть ся. От тут є в мене одна шапка — з тими словами він підійшов до шафи і отворив одно пуделко — хоча й вона не зовсїм гарненька шапочка, але все-ж не така лиха, як иньші, що я продаю.

Він виймив її з пуделка і положив собі на долонї.

— Ну, якже, подобаєть ся вам ся шапка? — спитав він. — Надаєть ся вона для вас?

Джордж засунув її на голову перед зеркалом і заглянувши в книгу, сказав отсю фразу: — Ся шапка стоїть менї добре на голові, але скажіть, чи пасує вона менї?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Маленький чоловік відступив ся назад і глянув на нього бистрим оком.

— Говорючи щиро — відповів він — не пасує цілком.

Обернувшись опісля до мене й до Гарріса, сказав:

— У вашого приятеля якась невловима краса. Вона є в нього, але її не кождий завважає. В тій шапці, по моїй думці, вона зовсім незамітна.

Джордж зрозумів, що не випадало сьміяти ся з того оригінала, проте сказав:

— Гарна шапка. Ми мусимо спішити ся до поїзду. Кілько маю вам заплатити?

— Ціна тої шапки, пане, вдвоє більша від дійсної її вартости — вона коштує чотири шилінґи і шість пенсів. В який папір кажете її завинути — в сірий, чи білий?

Джордж відповів, що її не треба цілком завивати, заплатив чотири шилінґи і шість пенсів і вийшов із склепу; за ним вийшли й ми з Гаррісом.

Доїхавши до Фенчор-Стріта, ми стали торгувати ся з візником і він згодив ся взяти від нас пять шилінґів. Він знов поклонив ся нам дуже чемненько і просив зложити його поважанє австрийському цісареви.

Посідавши в ваґоні, ми стали говорити про свої проби, при чім кождий з нас висловляв свою гадку, і порішили, що з трьох проб дві не повели ся цілковито. Джордж розчарував ся очевидно своєю книжкою і викинув її через вікно.

III.

Коли ми їхали з Берліна до Дрезна, то Джордж, що дивив ся довго і з великою увагою через вікно ваґона, спитав:

— З якої причини прибивають у Німеччині скринки для листів на вершках дерев? Чому Німці не прибивають їх при дверех, як се робить ся в нас? Мені було би дуже неприємно лазити за листами на дерево. А зрештою і з огляду на почтиліона се зовсім не гуманно. Вибирати звідти листи товстому чоловікови не лише втомно, але в часї сильного вітру просто небезпечно. Коли Німці бажають уже конечно прибивати скринки до дерев, то чому не прибивають їх низше, чому прибивають їх до високих галуз?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

А може я несправедливий супроти них, говорив Джордж. — У його голові мигнула очивидно якась нова гадка. Може бути, що Німці, які випередили нас в неодному, удосконалили також голубячу почту. Але коли так, то чому вони не вивчили птахів спускати ся з листами низше? Вибирати листи з тих скринок мусить бути дуже втомно навіть для чоловіка середнього росту.

Глянувши через вікно, я й сам побачив те, на що дивив ся Джордж, і сказав йому:

— То зовсім не скринки на листи, але пташачі гнїзда. Ти не знаєш видатних прикмет німецької нациї. Німець любить птахів, але тільки охайних. Коли нїхто не буде вважати за птахом, то він налїпить гнїзд, де не попаде, а се по розуміню краси у Німців — дуже погано. Гнїздо нїчим не прибране, воно не прикрашене пташачою роботою, на ньому нема навіть фляґи. Коли гнїздо скінчене, то птах проживає в повітрю; він опускає на траву галузки, куснички хробаків і всяку всячину. Птахи не дуже делїкатні: вони ходять один за одним, чоловіки сварять ся з жінками, матері кормлять дїтий і все те відбуваєть ся на очах у всїх! Се лютить Німця доматора, тому він говорить птахам:

— Я люблю вас за ваші численні прикмети; я люблю призирати ся вам, люблю ваш спів, але менї зовсїм не подобаєть ся ваш спосіб житя. Маєте маленьку скриночку, зложіть там увесь свій крам, аби я не бачив його. Вилїтайте звідти тодї, коли хочете співати, але я не бажав би бути сьвідком іще й вашого сїмейного житя. Сидїть у скриночцї і не засьмічуйте мойого саду. Можна сказати, що в Німеччинї любов порядку лїтає по повітрю. Навіть цицькові дїти — і ті вибивають такт своїми брязкальцями, а через те й птахи в Німеччинї волять тепер жити у скринках і глядїти з погордою на те сьмітя пташачого роду, що дальше вє собі гнїзда по деревах і живоплотах. Належить думати, що з часом кождий птах займе своє місце в пташачім хорі. Се зрозуміле, що безладний щебет птахів мусить лютити точного і справного Німця; в ньому нема нїякого методу. Німець, любитель музики, упорядкує той щебет. Яка небудь дороднїйша птаха, з сильно розвитим дзюбом, буде дириґувати тим хором і намісь виспівувати о четвертій годинї рано в лїсї, де її нїхто не чує, вона буде співати зі своїм хором у саду пивярнї, при акомпаніяментї фортепяна, що буде оповіщене в ґазетах — у Німеччинї все веде до того.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Німець любить природу, але лише в тім випадку, коли вона подабає на помальовану валїйську арфу[1]). Він дуже богато займаєть ся своїм садом. Він засаджує сїм рожевих корчів із північної сторони свойого дому і сїм із полудневої, а коли вони не однаково ростуть, одні з них більші, другі меньші і всї иньшої форми, то він тим так огірчуєть ся, що не може цїлими ночами спати. Кождий цьвіток у свойому садї він привязує до палика. На те не дивить ся він, що палик закриває самий цьвіток, Німець вдоволений тим, що палик і цьвіток стоять просто. Береги басена він обкладає цинком, а раз на тиждень здіймає той цинк, заносить його до кухнї і чистить. В самому центрі муріжку (ґеометрично як найдокладнїйшім), що інколи буває не більший від обруса і все оточений залїзною сїткою, він ставляє порцелянового песика. Нїмцї дуже люблять псів, але порцелянових більше, нїж живих. Порцеляновий песик не випорпує нїколи ям на муріжку, бо не запорпує костий і не нївечить нїколи заднїми лапами кльомбу з цьвітами так, аби земля розлїтала ся на всї боки. З нїмецької точки погляду се ідеальний пес. Він все останеть ся на тім місци, де ви його поставите і нїколи не буде вторкати ся там, де може вистроїти вам що. Ви можете мати таку собаку, що відповідала би всїм сучасним вимогам „Собачого Клюбу“. Коли-ж ви любите все ориґінальне, то в тім випадку маєте величезний простір для своєї фантазиї. Тут ви не маєте дїла з живими собаками, тому нема вам що звертати увагу на породу. Порцелянова собака може бути й синя й рожева, якої хочете барви. А коли заплатите трошки дорожше, то можете дістати навіть із двома головами.

Осїню, в означений день, згинає Нїмець до землї всї свої цьвіти і корчики, обвиває їх на зиму китайськими рогожами, а весною так само в точно означений день розвиває, підносить і привязує до паликів. Колиж осїню тревае довго тепла і ясна погода, або весна пригодить ся занадто пізно — то тим гірше для тих нещасних рослин. Нїякий правдивий Нїмець не дозволить вмішувати ся в свої розпорядки якійсь там сонячній системі, в котрої чинности не видно нїякого порядку. Тому що він погоду не може довести до порядку, він і не бажає її знати.

Із усїх дерев люблять Нїмцї найбільше тополю. Всї иньші нациї, не привчені до порядку, можуть оспівувати і розпатланого

[1]) Національний інструмент, уживаний ґоловно в Валїсї або Уельсї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дуба і розложистого каштана і колихучого вяза. Але Німцям неприємно навіть дивити ся на всї ті і иньші подібні дерева, що визначають ся такими різкими, неприличними манєрами і неохайним видом. Тополя гарна через те, що вона росте там, де її посаджено, і в тім напрямі, як треба. В нїй нема нїчого неприличного, то значить, нї самоволї, нї безпорядку. Вона навіть не думає розмахувати галузками або розкидати ся на всї боки. Вона проста як стріла, а так власне повинно рости нїмецьке дерево; з тої причини Нїмець винищує звільна всї иньші дерева, а заступає їх тополями.

Нїмець любить село, але лише так, як одна дама, котра говорила, що полюбила би дикаря зі знатного роду, коли-б його нагота була більше прикрита. Він любить перейти ся по лїсї, коли ним можна зайти до реставрациї. Крім того стежка повинна бути не дуже крута і повинна мати по обох боках рівчаки для спливу води, виложені цеглою. Що двайцять ярдів повинна стояти лавочка, на якій міг би він відітхнути і обтерти піт із чола. Нїмець навіть не подумає сїсти на траву — се по його гадцї було-б так само дико, як коли б анґлїйський епископ забажав нараз скотити ся перевертом із горбка в часї якої небудь народної забави. Нїмець із великою охотою любуєть ся видом із вершка гори, коли лише на ньому є напис, куди і на що дивити ся, а надто є столик із лавочкою, де міг би він розложити ся, напити ся дешевого пива і закусити забраним із собою хлїбом із маслом. Коли на добавок усего він побачить прибиту до дерева заборону полїциї на се або те, то буде почувати себе знаменито і думати, що він у цїлковитій безпечности. Нїмець не від того, аби й не полюбувати ся дикою природою, але тільки тодї, коли вона не занадто дика. Якже лише уважає її занадто дикою, то зараз забираєть ся зрівнувати її шаршавости. Перебуваючи раз в околицях Дрезна, я зайшов у мальовничу вузку долину, що спускала ся вниз до Ельби. Крута дорога йшла рядом із гірським потоком, що на протягу цїлої милї дзюркотів із неповстримною силою, пінячись і бризкаючи на всї боки по скалах і камінях між берегами зарослими лїсом. Я був цїлковито очарований, але перейшовши дальше і обернувшись я побачив коло сто робітників, що працювали незвичайно пильно: вони чистили ту долину і приводили в порядок гірський потік. Вони вибирали докладно всї камінцї, що здержували біг води і вивозили їх на возах. Оба береги обкладали вони цеглою і за-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ливали її цементом. Повислі над водою дерева і корчі, поплутані виноградні лози з рослинами, що вють ся, вони або виривали зовсім із корінем або підтинали. Пройшовши ще трохи, я побачив скінчену роботу — таку гірську долину, якою вона повинна бути по розуміню Німців. Вода текла тепер широкою полосою, поволи і сонливо, по рівному, висипаному піском дну між двома стінами з камінними берегами; що сто ярдів спадала вона в долини без ніякого шуму по трьох широких деревляних ступінях. По обох боках, у відповіднім віддаленю від води, земля була вирівнана і засажені до лінії молоді тополї, одно дерево від другого в однаковім віддаленю. Кожде дерево було захищене дротяною сіткою і привязане до залізного палика. Місцеві власти сподіють ся, що протягом двох років буде ціла долина „скінчена“ і тоді любитель природи в німецькім розуміню слова, що виріжняєть ся все точністю, буде уважати її цілком пригожою для прогульок. Що пятьдесять ярдів буде там стояти лавочка, що сто ярдів — поліцийна заява, а що пів милї можна буде найти реставрацию.

На цілому просторі від Мемеля до Рену діеть ся те саме. Німці всюди підчищують природу. Я дуже добре памятаю Верталь. Колись се була одна з найкрасших долин у Шварцвальді. Але коли я спускав ся в неї останній раз, то застав там цілі сотки робітників Італійців, що жили тут у халабудах: вони приборкували бурливий невеличкий Вер і показувати йому, як має текти; для того обкладали в однім місци береги цеглою, в другім виривали динамітом скали, а в третім робили із цементу ступені, по яких він мав текти сумирно, не роблячи ніякого шуму.

В Німеччині не говорять ніколи дурниць про дику, нічим не здержливу природу. Там вимагають від природи, аби вона вела себе прилично і через те давала добрий приклад дітям. Коли-б, припустім, який небудь німецький поет побачив, що вода спливає в долину так, як описує Соуті, то є в цілковитім безладі, на приклад у Лядорі, то се так вразило би його, що він ні за що не задержав би ся, не хотів би дивити ся на таке видовище і не описував би його в віршах. Він побіг би на безголов від того місця і доніс про нелад поліциї, яка від разу зробила би тому конець — а опісля не було би вже ні піни, ні шуму.

— Ну, ну! А се що таке? — говорить начальство в Німеччині остро водам. — Знайте, що ми не можемо допустити такого неладу. Течіть спокійно, чуєте? А де ви, на якім то місці?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І німецьке начальство даної місцевости надає тим водам цинкові рури і деревляні жолоби, устроює в них шрубові східці і вчить їх спливати в долину розумненько, значить, на німецький лад. Що за охайна країна Німеччина!

IV.

У Празї вдало ся нам, менї і Гаррісови, як добрим приятелям Джорджа, зробити йому прислугу. Ми завважали, що від якогось часу Джордж пристращав ся занадто до пільзненського пива. Те німецьке пиво — то зрадливий напиток, особливо в часї горяча; його не випадає багато пити. Воно не йде в голову, але по упливі якогось часу страшно нищить фіґуру. Їдучи до Німеччини, я все говорю собі:

— Ну, німецького пива не буду пити, натомісь напю ся місцевого білого вина з содовою водою; інколи випю склянку Емської води або води з лугового жерела, але пива — ніколи, або майже ніколи. Я раджу всїм подорожним зробити таку саму постанову, бо се доведе до лїпших результатів і принесе їм більший пожиток. Я бажав би тримати ся все того правила. Але Джордж не хотїв звязувати себе таким трудним і острим обовязком, хоча я представляв йому всї докази. Він каже, що німецьке пиво дуже хосенне, тільки коли уживаєть ся його мірно.

— Одна склянка рано — сказав Джордж — і одна або дві вечером, думаю, не може нікому пошкодити.

Може бути, що він був правий, але мене й Гарріса непокоїло те, що він випивав не дві склянки, але шість.

— Мусимо якось те перервати — сказав Гарріс. — Дїло стає серіозним.

— Се в нього унаслїдуване, як він і сам менї поясняв — відповів я. — Видно, що в них у родї всї терпіли на спрагу.

— Можна пити „Аполїнаріс“ — завважав Гарріс, — та вода з цитриновим соком цїлком нешкідлива. Я журюсь головно тим, аби Джорджова фіґура не втратила своєї стрункости.

Ми побалакали з ним іще і при божій помочи уложили плян дїяльности. Під той час була власне лише що відлита статуя для прикраси гóрода. Я забув, кому поставлено той памятник. Памятаю тільки одно, що се була така статуя, як усї иньші, які

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

часто видно по вулицях; вона представляла, як звичайно, чоловіка з окостенілою шиєю, верхом на такому кони, який усе буває при таких статуях — що стає дуба і немов вибиває такт передними ногами. Але в подробицях вона відріжняла ся від иньших статуй: намісь звичайного меча або булави чоловік тримав у протягненій руці свою власну прикрашену перами шапку, а в коня, намісь звичайного хвоста в виді водопада, був якийсь миршавий придаток, що зовсім не гармоніював із його гордою поставою. Кождий розумів, що кінь із таким хвостом не міг би так гарцювати.

Той памятник стояв на невеличкій площі неподалеки моста Кароля, але його поставлено там тільки на час. Заки поставлено остаточно той памятник, городські власти рішили (що було дуже розумно з їх сторони) переконати ся з досьвіду, де, на якім місці, той памятник буде ліпше виглядати. В тій цїли вони казали зробити з нього три копії — як найпростійші, деревляні; розуміє ся, що дивити ся на них із близька було неможливо, але з відповідного віддаленя відчувано бажаний ефект. Одна з тих копій стояла неподалеки моста Франц Йосифа, друга на вільнім місці за театром, а третя насеред Венецької площі.

— Коли Джордж не знає сеї тайни — сказав Гарріс (ми з Гаррісом ходили самі, а Джордж остав ся в гостинниці, аби написати лист до тітки) коли тільки він не завважав усїх тих статуй, то ми нині вечером поправимо його цїлковито при їх помочи і примусимо похудїти.

При обіді ми вивідали ся дуже обережно від нього, чи він знає, чи не знає про те, а переконавшись, що йому нїщо не відоме, повели його на прохід і завели ріжними заулками на те місце, де стояв справдїшній памятник. Джордж, по свойому звичаю, хотів лише побіжно глянути на памятник, а опісля йти дальше, але ми зажадали, аби він підійшов до самого памятника і оглянув його до найбільших подробиць. Чотири рази обвели ми його довкола памятника і показали йому статую з ріжних боків. Я думаю, що ми добре надоїли йому, але нам бажалось, аби він усе запамятав. Ми оповіли йому історію того їздця, назвали імя артиста, що робив памятник, подали його докладну вагу і величину. Ми, можна сказати, вбили йому в голову відомости про ту статую. Ми довели до того, що він далеко більше знав тепер про неї, ніж про що небудь иньше. Словом, ми напхали його як губку водою і пішли з ним дальше тільки під умовою, що він верне сюди завтра рано,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

аби при деннім сьвітлї приглянути ся ще лїпше статуї, для чого мусїв собі навіть записати в нотатцї те місце, де стояв памятник.

Опісля зайшли ми з ним до його улюбленої пивярнї і посїдавши побіч нього, почали оповідати ріжні історії про людий, що не привикли до нїмецького пива, а пили його занадто багато; вони сходили з розуму і кінчили самовбійством; оповідали і про таких, що вмирали своєю смертю, але також від пива і про закоханих, що завдяки нїмецькому пиву, яке пили, мусїли розставати ся на віки зі своїми любими красавицями.

О десятій годинї ми повставали і пішли до реставрациї. Заносило ся на бурю, темні хмари мчали ся бистро по небі закриваючи ненастанно блїдий місяць.

— Чого нам іти тою самою дорогою? — сказав Гарріс. — Ходїм лїпше прибережною. Вона дуже гарна при місячному сьвітлї.

По дорозї оповідав нам Гарріс дуже сумну історію про одного чоловіка, якого колись знав, а який сидить тепер у психіятричній лїчницї для хорих із спокійним божевіллєм. Він казав, що пригадав сю історію тому, що такої самої ночи проходжував ся з тим бідаком в останнє. Вони йшли обидва берегом Темзи — так оповідав Гарріс — і той чоловік настрашив його: він став запевнювати, що бачить статую князя Веллїґтона при Вестмінстерськім мостї, а тим часом кождий знає, що вона стоїть на Піккаділлї.

В тій хвилї ми дійшли як раз до того місця, з якого видно було першу деревляну копію. Вона стояла посеред маленької площі, обведеної дротяною сїткою, по другім боцї вулицї. Джордж зупинив ся нараз і причякнув на окопі прибережної вулицї.

— Що тобі таке? — спитав я. — Закрутила ся голова, чи що?

— Так, трохи — відповів він. — Чекайте, постоїмо хвильку.

Він стояв не можучи відірвати очий від статуї.

— Мене все вражає — говорив він якимось придавленим голосом — що всї статуї бувають незвичайно подібні одні до одних.

— А я не можу згодити ся з тобою — відповів йому Гарріс; образи — так, коли хочеш. Один образ буває деколи дуже подібний до другого, але що до статуй, то в кождій із них є щось питомого. От хоч би та статуя — говорив Гарріс — що ми оглядали перше з тобою, заки поступили до пивярнї. Вона предста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вляла чоловіка верхи на кони. В Празї багато таких кінних статуй, але нї одна з них не подібна до другої.

— Нї, вони всї подібні — відповів Джордж — між ними нема нїякої ріжницї. На всїх тих памятниках і кінь однаковий і чоловік такий самий. Всї вони страшно подібні. Хіба один ідіот може сказати, що в них нема подібности.

По його тонї видно було, що він розлютив ся на Гарріса.

— А з якої причини ти так думаєш? — спитав я.

— З якої причини так думаю? — тут уже Джордж накинув ся на мене. — А от, подиви ся на ту прокляту фіґуру, отам, через вулицю.

— Яку прокляту фіґуру? — спитав я.

— Он, на отту. Поглянь; такий самий кінь із відривком хвоста стоїть на задних ногах, такий самий чоловік без шапки, той самий...

— Ти говориш се про той памятник, що ми бачили з тобою на ринку? — вмішав ся до розмови Гарріс.

— Також щось — відповів Джордж. — Я говорю про отсей от памятник.

— Про який памятник? — спитав Гарріс.

Джордж глянув на Гарріса, але належить завважати, що Гарріс міг би знаменито грати на аматорських продставленях: його лице вказувало і на щире співчутє і рівночасно на неспокій. Тодї Джордж глянув на мене. Я старав ся, наскільки міг, представити на своїм лицї такий самий вираз, який був у Гарріса і додав від себе ще щось в родї докору.

— Чи не взяти тобі каритки — сказав я як міг найделїкатнїйше, звертаючись до Джорджа. — Я побіжу заразїсїнько за кариткою.

— А на якого дїдька менї твоєї каритки? — крикнув він іще в сильнїйшім роздразненю. — Невже ви не розумієте жарту? З вами йти, то все одно що зі старими бабами — додав він, а сам так скоро пішов по мостї, що ми ледви могли за ним поспішити.

— Я радий, що ти жартував лише з нами — сказав Гарріс, доганяючи його. — Я знаю один випадок розмягченя мізку, що почав ся тим...

— Осел якийсь! — відрізав Джордж. — Як тобі не знати, ти все знаєш.

Він ставав просто нахабний.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ми провели його по прибережній до театру, сказавши, що се найблизша дорога; в самій річи воно так і було. На площі, за театром, стояв другий з тих деревлянних привидів. Джордж глянув лише і став як вкопаний.

— Що тобі? спатав ніжно Гарріс. — Чи не слабий ти припадком?

— Я не вірю, що се найблизша до мене дорога — сказав вкінці Джордж.

— Запевнюю тебе, що близшої нема — повторив Гарріс.

— Ви як хочете, а я піду иньшою — сказав Джордж і звернувши на бік, пішов на перед, а ми пішли за ним.

Коли ми йшли по Ferdinand-Strasse, то Гарріс став говорити зо мною про приватні лічниці для божевільних і казав, що в Анґлії вони дуже кепсько уряджені. По його словам, один із його приятелів, приміщений в одній із таких лічниць...

Але Джордж не дав йому докінчити.

— В тебе, здаєть ся, багато таких приятелів, що сидять по домах для божевільних — сказав він незвичайно грубим тоном, бажаючи зазначити тим, що Гарріс шукає собі приятелів між божевільними. Але Гарріс не розсердив ся ні трошки.

— В самій річи дивно, що дуже багато моїх приятелів збожеволіло, лише бачиш, що се трафляєть ся то з одним, то з другим. Мені робить ся також деколи страшно!

На розї Бенцельської площі Гарріс, що випередив нас на кілька кроків, затримав ся нараз.

— Яка чудова площа, правда? — сказав він, позакладавши руки в кишені і поглядаючи довкруги.

Ми стали з Джорджем також глядіти на те, на що він дивив ся: в віддаленю двох сот ярдів від місця, на якім ми затримали ся, стояв по середині площі третій із тих памятників-привидів. Я думаю, що се була найліпша копія і так подібна до ориґіналу, що її легко було змішати з ним. Памятник зарисовував ся різко на фоні хмарного неба: можна було знаменито розпізнати коня, що стояв дуба, з миршавим відривком намісь хвоста і чоловіка з відкритою головою, що показував своєю шапкою, прибраною в пера, на місяць, який власне вийшов із за хмар.

— Коли вам се не зробить прикрости — сказав Джордж — в його голосї чутна була тепер просьба, а вся його грубість

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

щезла — то чи не взяли-б ви каритки, як лише найдеть ся де вона в поблизькости.

— Менї все видавало ся, що ти нездоровий — сказав ніжно Гарріс. — Голова крутить ся, що?

— Так, крутить ся голова — відповів Джордж.

— Я давно завважав се — сказав Гарріс — лише не хотів тобі говорити. Ти маєш мабуть галюцинациї і тобі показуєть ся щось, правда?

— Нї, нї, зовсїм не те — відповів поспішно Джордж. — Я й сам не знаю, що зі мною робить ся.

— Я знаю, від чого се походить — заявив Гарріс поважним тоном. — То від того, що ти пєш нїмецьке пиво. Я знаю, що притрафило ся одному чоловікови, що...

— Будь ласкав, не оповідай менї тепер про нього. Дуже можливо, що було так усе, як ти оповідаєш, але вір, я тепер у такім настрою, що не хочу про се слухати.

— Ти не привик до пива — говорив дальше Гарріс.

— Від нинїшнього дня не буду його більше пити — сказав Джордж. — Ваша правда: воно в самій річи мабуть шкодить менї.

Ми завели його до дому і уклали в постіль. Він зробив ся лагідний, як овечка, і дякував нам. Якось раз вечером після того ми їздили цїлий день на вельосипедах і опісля дуже смачно пообідали. Пообідавши, ми дали Джорджови сиґарку і позбиравши загодя зі стола всї річи, аби він не захотів у нас чим небудь шпурнути, оповіли йому, як хитро урядили ми були все для його хісна.

— А кілько копій зі статуї ми бачили? — спитав Джордж, коли ми скінчили своє оповіданє.

— Три — відповів Гарріс.

— Лише три? — спитав Джордж — а не більше?

— Нї, не більше — відповів йому Гарріс. — Або що?

— Нї, нїчого! — буркнув Джордж.

Але здаєть ся, Джордж не няв віри Гарісови.

(*Конець буде*).

Digitized by Google

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІЗ ДРІБНИХ НАРИСІВ ЕРІХА ГАРТЛЄБЕНА.

II. Телячий котлєт*).

— І хто ви такий по ремеслу, коли вільно спитати?

— Я... гм... так, я юрист.

— Урядник?

— Ні. Скажім... приватний учений.

— А так, так. Ну, Богу дякувати!

— Чому?

— Та — я питав із обережности. Ви згадали передше, що мали приятелів, котрі — простіть — були поетами. Се мене тьокнуло. Бо видите, таких зовсім нема. Або се приятелї і тодї не поети, або се поети, а тодї — можете їх про мене уважати своїми приятелями — але ошукаєте ся завсїгди. Поети, се найнужденнїйші, найсумнїйші драбуги від сьвіта.

— Там до сто чортів!

Я без жарту налякав ся. Сей може сороклїтнїй малий панок з золотими окулярами і шпаковатою, короткостриженою головою робив доси вражінє чоловіка з манєрами і з резервою. Де він всїв до мойого купе, не тямлю. Від Фльоренциї до Верони спав я гарненько, а коли потім протер очи і глипнув у вчасний ранок, сидїв він напротив мене. Згодї за Боценом ми розбалакались і все, що він доси сказав, було властиво цїлком розумне і путнє, аж тут нараз оттака бомба!

— Щож ви маєте супроти нещасливих поетів?

*) Див. Л. Н. В. 1901, кн. III., стор. 352—354.

Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Я лікарь божевільних, — відповів він з хистом. — І оповім вам одну історію. Історію про телячий котлет.

— Я сильно зацікавлений.

— Се було в часї, який тепер ледви собі ще уявити можна: в тім часї, як іще не було поїздів Д. Тодї чоловік тїшив ся не знати як, коли дістав купе з тоалєтою. Але поступ часів незвичайний!... Отже, було се так перед двацяти роками. Я студиював у Цюріху. Я властиво не знаю, чому, бо вчити ся там не було що. Навпаки: вони відкрили тодї, що всї духові хороби походять із алькоголю і впивали ся страшенно водою. Як то звичайно каже ся в новинках про убійства в ґазетах: При входї явив ся страшенний вид...

Я жив на дуже скромній кватирі в низу над озером у Рісбаху. Крім мене було ще кілька нїмецьких Росиянок — тодї саме почали женщини брикати ся. Вони пили богато чаю і скурювали силу циґарет, зрештою були се цїлком неповинні кізочки. Потім був іще там один лепський добряга, про якого не знав нїхто нїчого певного, анї звідки він, анї скільки мав лїт, анї як властиво називав ся. Деякі вмовляли в себе, що він ще дитиною доконав якогось успішного атентату, а пізнїйше шмигнув із Сибіру. На всякий спосіб певне було, що його велика сумлїнність і щира пошана, яку чув для науки, перешкодили йому доси зробити іспити. Се була гармонїйна душа, а всякий рід іспита розстроював його і відпихав його як щось неделїкатне і брутальне. Він був анархіст і носив навіть лїтом усе вовняний шаль. Вкінцї за головну парсуну, за властивий осередок малого пансіону уходив наш поет, Едвард Пот, з th на кінцї, котрого ми всї більше або менше обожали і носили на руках.

Коли розміркую собі добре, то з мене був тодї навіжений осел. Я мав респект перед тим широкоротим стихолатом без гумору; ще нинї стидно менї. Та й з иньшими було не лїпше — і я бодай вилїчив ся тодї.

Отже Едвард Пот — зрештою я сильно пересьвідчений, що се th було його власним концептом та що він властиво називав ся так як кождий цїлком звичайний иньший Pott (корито) — отже сей Потт був у першій лїнії поетом почувань. Знаєте, так: зо сльозою в дїрцї від ґудзика. Се його страшенно болїло, що на сьвітї стілько голоду і нужди і він що лише міг на се зарадити, те й робив. Було се нераз дуже зворушливе. Цїлком лютим міг

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

він зробити ся, коли став говорити про лиходіїв тої всеї недолї, про т. зв. тиранів. До таких зачисляв по части короновані голови. через що й обрав собі безпечний побут у вольній Швайцарії; по части зачисляв сюди властителїв певних державних паперів, посїдачів гіпотек, властителїв домів і тим подібних злочинцїв. Супроти них міг він, коли був роздразнений, бути дуже злим. Ми, його почитателї, піклували ся ним заєдно дуже, коли приступив до него такий скажений напад супроти тиранів. Ми вже тодї догадували ся, що того рода напади дотикали його живійше нїж зачіплених тиранів і було нам прикро дивити ся, як він мучив ся так через тих злих людий. Тодї майже правильно його нападали жолудкові корчі і годї було жартувати з тим при його утлім здоровлю. Він поучував нас тодї, коли ми виявляли йому свій жаль, що саме в тім лежить властива мука поетичної душі і обдаровував наше співчутє нескінчено гордою і болющою усьмішкою.

Се було одно, найголовнїйша точка — його поетизованє, його „поезия боротьби“ — як він се називав. Але на сїм іще не конець. Мав він іще другу рівно-ж невичерпану властивість. Чи вгадаєте?

— Любов, — замітив я недбало.

— Дивне диво! Таки видно, що ви бували з поетами. Як-же би ви і вгадали інакше? — Отже — любов. У двацяти роках знає ся, розумієте, цїлком певно, що се таке. Пізнїйше завсїгди затемнює ся се не одному. Настають нові слова. — Та — се не належить до річи. А дивіть, яка тут люба околиця! — —

Він хотїв перервати свої думки і кивнувши головою показав крізь вікно. В ту мить всунули ся ми в тунель. Та коли ми знов виринули, перед нами лежав Інсбрук. Ми мали перестанок, висїли і з'їли дещо. Повернуло з полудня.

Потім, коли ми сидїли знов у своїх кутах купе, він мовчав. У його минулась охота до балачки і я побоював ся вже, що нїколи не почую історії телячого котлєта. Наколи я повидів, що йому при оповіданю зайшло щось немиле в думку, то лякав ся зачіпити його про се знов і глядів також мовчки на всьміхнені луки в долинї Інна.

Нагло випрямив ся він одним рухом у гору.

— Ба... хто сказав А., той мусить сказати й Б. Отже слухайте далї, — закуривши циґаро говорив він давнїм, живим, кусливим тоном далї:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Отже любов. Так. Наш шановний Едвард був також великим лїриком любови. Хотяй він сам, не вважаючи на своїх двацять три роки поводив ся з женщинами доси без виїмки більше ніж ніжно, то в своїх поезиях плавав він зовсїм не плятонїчно — найрадше à la Rolla Мюссета. Скоро лише дійшло до віршів, виявляв він себе клятим розпусником — а в буденнім житю паленїв перед кождою служницею і ховав ся полохливо до своєї кімнатки.

Та мала наша ґосподиня дочку... Анну, девятнацятилїтню. Без неї цїлий пансіон не міг би був істнувати. Бо хоч вона ходила рано і з полудня до великої торговлї білизни, де мала занятє касієрки, вела ще побіч того цїлий домашнїй лад. Стара мати була занадто повільна і вглублена мелянхолїйно в своїх добрих, давнїх часах, в часах, заким її дорогий, добрий муж нї з сего нї з того покинув її, — отже Анна робила все, дбала про все і була всїм.

Як менї вам її описати? Нїколи вдруге пізнїйше не бачив я щось таке величаве, роскішне... знаєте: таке в найкрасшім значіню слова роскішне, як та дївчина! Вона була велика, дужа — а прецї така мягка і кругла в формах — архитвір.

Оповідач замовк на хвилю. Циґаро хотїло згаснути. Закурив його знов сильно пихкаючи.

— Так, — мовив далї, — така була вона тодї, з початку, як ми прийшли на пансіон. Тодї сяла вона здоровлєм, так що Едвард уважав її не за цїлком гарну та інтересну, натомісь Омар і я подивляли її. Омар називав ся у нас російський медик з анархістичним серцем дїтвака; він був, розумієть ся, також фанатичним прихильником тверезости і тому ми охрестили його іменем великого халїфа Омара, про котрого подають, що велїв свого власного сина вбити на смерть за те, що пив вино. Ми оба запалали від разу тихою і горячою любовю до Анни. Як глубоко засїла вона в серцї дивачного і скупого на слова Омара, сего не міг я нїколи видобути з него. У мене — та й про себе також не годен я знати більше — нїщо не дурить більше, як спомин чутя.

Чей зайвим буде говорити, що ми були добрі і порядні молодцї і надавали нашій пошанї виднїйші вирази. Ми проводили панну Анну вечером на переміну зі склепу до дому, давали їй цьвіти, возили її на озеро і відчитували Раскольнїкова Достоєвского. Нїжнїйшим годї було бути. Вона відповідала на нашу під-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

даність рівною, тихою, майже сестриною ввічливістю і відплачувала нашу вірність тим, що давала нам купувати в рядигоди дещо для дому, але лише такі річи, які можна було брати у купця на вагу, як цукор, сіль, перець і иньші приправи. Також і такі предмети, які були достаточно означені сталою цїною по знайомих склепах, як масло за стілько і стілько, чай, кава і так далї, могли ми приносити і передовсїм я вивязував ся в тих орудках на моє тихе вдоволенє зручнїйше. Омар купив раз у своїй розсїяности за два франки цинамону!

Так, ви всьміхаєте ся — але я можу вам сказати: мене все чим раз більше болить, як згадаю той час у пансіонї, а при тім був він таки найкрасшим у моїм житю.

Дивно: ми вважали за річ цїлком природну, що Анна закохала ся в поетї. І ми самі були винні, що вона від разу поводила ся з ним як із висшим єством. Миж прецї робили так само перед нею. Він з початку ледви спостерігав її, вона була занадто крепка для него — але згодом-перегодом, коли він мусїв почути нїме, безрадне старанє дївчини о його згляди, коли личко Анни блїдло і блїдло чим раз більше, а її очи ставали більші і смутнїйші, тодї почав він займати ся нею. Він відбував з нею вечірні проходи... Омар і я йшли за ними в віддалену двацяти кроків. Як невимушена була вона в поводженю з нами, так заклопотана, полохлива і покірна була вона в товаристві Едварда. А при тім не говорив він вправдї нїяких річий, які захапували-б її віддих, навпаки, викладав їй з найможливійшою педантериєю науку міжнародньої социяльної демократії і проповідав, коли вже дуже розпалив ся, про близьку по трьох круглих лїтах революцию. Але нїщо не потїшило її, вона цїлком посоловіла і лише коли не-коли пересувала по нїм дивним поглядом — поглядом, який мене тодї налякав і який менї ще тепер верзе ся в споминах. Ми всї знали, що вона була добре вихована і чиста дївчина — і як же вона прийшла до таких поглядів?

Не знаю, чи й Омар видїв той дикий огонь у її очах, про се ми не балакали — але про що ми часто балакали і що нас чим раз більшою наповняло журою, се була чим раз більша зміна в її здоровлю. Без нїякої видної причини стратила вона свій цвитучий вигляд, свою сьвіжість і чахла. Ми оба дурні студенти медицини ломили собі голову над тим припадком і, розуміє ся, не догадували ся, що би се могло бути і приневолили її вкінцї мно-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гими намовами і штучками піти до одного славного лікаря і дати оглянути себе. Коли вернула і побачила, що ми чекаємо напружені спинивши дух на її вість, усьміхнула ся втомлено і сказала:

— Ах, ваш доктор думав на перед, що мені щось трапило ся, питав мене, чи не маю я соколика, дурноватий гільтай. Тепер бодай уже знаю, чому люди в склепі хитають головами і взирають ся на мене...

— І щож сказав потім пан доктор, Анно? — спитав я.

— Що в мене трохи блїдачка і маю пити богато молока і заживати зелїзо утробяний тран.. більше нїчого.

Наша журба через се не усунула ся, тим більше, що не вважаючи на приписані лїки вона чим раз більше нидїла. Вона потребувала тепер майже в двоє стілько часу на дорогу до склепу, а як приходила вечір домів, була така втомлена, що ледви її ноги носили. Сїдала собі тодї тихо в старім кріслї з поручами і гладила своє чоло. Скаржила ся на біль голови, раз-у-раз на глухий, тяжкий біль голови.

— Вона тужить за смертю, — сказав Омар одного вечера до мене зітхнувши. Він не глянув на мене, тілько вийшов.

Я не був уже тодї на стілько романтичним у фізиольоґічних справах, щоб годити ся на його думку, але всеж таки вплив Едварда на її стан був очевидний. В його присутности уступала втома від неї, а на її місцї наступало горячкове напружене і сильне подразнене. А коли він відійшов потім, то ставала вона подвійно апатичною.

Тодї уперве ошукав ся я на Едвардї. Той еґоістичний спокій духа, з яким дивив ся він на хід річей, як він усе холодний і все ввічливий, немов цїлком не спостерігав запалу і терпінь бідного, дурного сотворіня і принимав від неї спокійно кожду пестливість немов щось цїлком природне, як він приміром принимав спокійно, що вона для него добірнїйше варила, коли він звичайно „не міг“ їсти того, що їли иньші — все те збентежило мене тодї перший раз. Але я думав тодї ще, що се індівідуальна слабість характеру у Едварда — аж пізнїйше, прочитавши пильно біоґрафію Ґетого, впав я на те, що пани поети мають уже взагалї те до себе — великі, як і малі.

Дійшло до кінця. Одного субітнього вечера — вона так довго волїкала ся, бо в суботу вечір одержувала свою тижневу платню — вискочила вона нагло при вечері від стола, вдарила

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

обома руками по голові, підняла страшний крик і впала горілиць. Омар і я занесли її на ліжко, мати роздягала її серед безупинних глупих заводів і вона не встала вже більше.

Се трівало ще вісім днів. У перших днях була вона часто ще годинами при тямці, була погідна і розмовляла з нами приязнійше і веселійше, ніж у останнім часі перед тим. Питала нас про поета — але його так поразила та страшна хвиля її упадку, що вибрав ся на кілька днів до одної заприязненої сім'ї в околиці, а коли вернув і ми йому розповіли, як вона має ся і бажає його бачити, сказав, що се зворушило би його занадто, як би побачив її.

Страшно було, як вона в ночи співала в своїх горячкових фантазиях — голосно, цілком голосно — дитячі народні пісні і сьміяла ся в перервах. Чуйний, одеревілий, опутаний студеними страхами, лежав я в ліжку і наслухував. І ще иньший тон домішував ся до її співу; зразу не знав я, що се таке, аж потім замітив, що се був Омар, що лежав у спальні обік мене і стогнав.

В пятницю коло полудня прийшла вона останній раз до памяти, а коли розтулила очи і оглянула все, була се також її остання радість. Бо ми положили богато весняних цьвітів на її ліжко. То був май. Але коли хотіла сягнути по них, рамя не послужило їй уже більше. В останніх днях завмирав їй один член по однім. Тоді щез усьміх, з яким дивила ся на цьвіти. Вона задумала ся і спитала:

— Що нині за день, мамо?

— Пятниця, кохана дитино.

— Пятниця? — Чи Ти не забула, мамо, щоби пан Едвард дістав свій телячий котлет?

— Добре, моя дитино, але не думай про те. Як-же почуваєш себе?

Вона не дала ніякої ясної відповіди більше. Знов стратила сьвідомість. Вечером скопала.

З телячим котлетом мало се таку звязь. У нашім пансіоні був що кілька день у тижні все той самий обід. Так приходили кождої пятниці вепрові котлети на стіл. Але що поет „не міг" їсти вепрових котлетів, то Анна завела так, що для него куповано все окремо телячий котлет, який вона сама пекла. Се була її остання думка, що її мати могла про се забути.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Едвард був того полудня на Цюріхській горі і творив... цикль „Анна“, в якім дуже гарно оспівав її „бідну долю“. Як прийшов вечером домів, то було для нас неможливе розмовляти з ним. Але щось через тиждень по похороні бідної Анни — при чім поет, розумієть ся, яснів неприсутністю — оповідали ми йому про ті останні хвилї її тями і про останнє питанє, яке вона сказала. Тодї він хвилю мовчав і видно роздумував. Потім зітхнув і сказав хитнувши головою:

— Так, так! Жінки до останку не перестають турбувати ся такими буденними справами.

Ледви договорив ті слова, дістав від мене кілька поличників з права і з ліва від моїх обох рук, так що пішов у-затоки геть далеко поперек дороги. Потім крикнув я йому ще кілька сильнїйших, обидливих слів і пішов. В минї кипіло і я страшенно запив ся того вечера — мій вірний Омар, що мене вкінцї відшукав, мав клопіт зі мною.

Видите: від тодї я противний поетови. І не лише сему, бо все, що я від тодї чув і читав та ще й мої власні клїнїчні замітки утверджують мене в тім пересьвідченю, що поети — се цїлком нужденний ґатунок людий. А більше не маю що сказати.

З нїмецького переклав

М. Яцків.

Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІЗ ОПОВІДАНЬ АВҐУСТА СТРІНДБЕРҐА.

I. Над хмарами.

Одного погідного цьвітневого ранку виїхав повіз із брами гостинниці Ропа в Клярані[1]) і звернув на дорогу до Шалї.

В повозї сидів сороклїтнїй мужчина з блїдим, схорованим лицем і молода женщина, в якій можна було пізнати на перший погляд Парижанку. Вони сидїли мовчки. Хорий мужчина, якого лице вказувало на фізичне терпінє і було підвязане хусткою землистої барви, не спускав очий із садів, що тягли ся по обох боках дороги. Міґдалові корчі порозцвитали ся вже цїлковито, на фіґових деревах виднїли довгі дорідні пагони, подібні до рук, якими рослина прикривала і захищала свої цьвіти; каштани й оріхи починали також цвисти, а чорні лози виноградників покрили ся вже з верху до низу молодими листками і зеленїли як Мойсеєва палиця. Було тепло, майже горячо. Від часу до часу залїтав одначе з гір вітрець, що вспів нагуляти ся на снїжних полянах лїдників; тодї дама починала ставати неспокійною і загортала щільно свойого хорого мужа теплим пальтом.

По збочах гір зеленїли пасовиска; горою між темними смерековими корчами білїли пасмуги неровтаяного снїгу. Срібно-біляві весняні хмари пересували ся тихо понад корчами. Деколи запинали ся вони об острі верхи смерек, оповивали навіть цїлі дерева і плили дальше, полишаючи в корчах білі, тонкі клаптики. Тїнь тих хмарок посувала ся в темних рухомих плямках по збочах гори і по пасовисках.

[1]) У Швайцарії.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:14 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хорий підніс голову і промовив, вказуючи рукою поверх хмар:

— Ми їдемо туди, на верх?

— Так, мій любий — відповіла жінка, придавлюючи зітхане — туди, на верх.

— Тут горячо, повіз розігрів ся... Ми підносимо ся, як пророк Ілия, в огнистій колісниці...

Його голова похилила ся на груди і знов настала мовчанка, перериванa інколи кахиканєм хорого. Дорога починала круто підіймати ся поміж виноградниками. Швидко виноград лишив ся по заду, щезли й каштанові дерева; по боках дороги розлягли ся пшеничні поля, попереривані деревами яблунь і вишень, обсипаними немов снїгом білими лепісточками цьвітів. Долом долиною синїло озеро. Збочі гір, залиті соняшним промінєм, курили ся весняними мраками.

Хорий підніс знов голову, втягнув у себе повітрє і промовив:

— Гарно тут! Як ти думаєш, чи так гарно буде й там... на верху... куди менї прийдеть ся піти?

— Я певна, що так само! — відповіла вона, вдаючи, що не зрозуміла його слів, але буцїм то він думає про високу долину, до якої вони зближали ся.

Повіз в'їхав у смерековий лїс. Повітрє стало острійше. Декуди почали показувати ся купи нерозтопленого снїгу. Над гірською дорогою, підмитою весняними потоками, нависли величезні смереки, під якими було майже темно. Нараз вийшла дорога з лїса і очам подорожних представила ся прекрасна панорама: перед ними була долина ріки Родану, а за рікою виднїли величаві верхи Монбляна, серед яких Південний Зуб видавав ся величезною филею, що застила в часї, коли збирала ся кинути ся на иньші камінні филї.

Двогодинна їзда перенесла подорожних із тепла полудневої весни в холод чисто північної природи. Повітрє стало різке, сире. Хорий розкашлав ся сильно від вохкости, що пронизувала до костий. Тепер їхали вони примурком над пропастю; хмари пересували ся над ними, під ними, довкола них. Від часу до часу оповивала їх така сильна, густа мрака, що вони не бачили навіть своїх коний. Коли вона прірвала ся часом, крізь її отвори, як крізь вікно, перемигали перед ними то шматок зеленого краєвиду, то частина синього озера, то який небудь снїговий верх, ярко осьвічений сонцем.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Коли в небесах так само гарно, як тут, то можна ще погодити ся — сказав хорий.

Він усьміхнув ся і хотів іще щось сказати, але сильний кашель примусив його замовкнути.

— На що ти говориш усе те? — промовила жалібним голосом жінка. — Гірший місяць проминув і ти поправиш ся ще на довго. Не треба було тільки тобі виїздити тут у гори.

— Ні, треба було! — сказав він. — Тепер же тим лічать... А в тім чи не користно піднести ся хоч на часинку над землю і ввидіти з великої висоти все земне таким нікчемним? Подумай тільки, там долї, оті сірі плямки, подібні до жмінки уличного пороху — то гóроди, з тисячами людий, що їх населяють, з тисячами дурних сотворінь, які вважають одначе себе великими, розумними, конечними для сьвіта! Вони бажають, аби їх подивляли, завидували, бояли ся — а все лише для того, аби видати ся значнійшими. З тої причини мучить один одного і себе...

Повіз скрутив ув-останнє і в глубині високої гірської долини показала ся велика гостинниця „Les Avants“ — мета, до якої прямували подорожні.

По годині, Арістід М. — homme de lettres, Paris, як записав себе в книзї гостинниці — сидів на терасї, закутаний пальтом. Йому було приємно. Шепіт гірського потока вколисував його; повітрє, обострене таянєм снїгів, було незвичайно сьвіже і цїлюще; шпильковий лїс наповняв атмосферу запахами, що впливали в хорі легкі, як лагідний бальсам. Він попав у приємну дрімоту. Його збудив скрип колїс одного з тих рухомих крісел, якими переповнені швайцарські гостинниці, навідувані тяжко хорими. Скрип затих поблизько нього. Опісля роздав ся жіночий голос, що запитував когось, чи можна віддалити ся на часок, а слабий мужеський голос відповів притакуючо, по чім залопотїли кроки і все затихло.

Арістід, закутаний шалем, не міг бачити нового сусїда. Але він почував у собі непояснимий неспокій, який упереджує інколи нервових людий про близькість небезпеки. При тім він чув побіч себе перериваний сухий кашель, закінчуваний тихим стогнанєм, що будив у ньому співчутє до сусїда. Він розвинув шаль і обернув ся до ново прибулого.

Як прохожий у лїсї, що згинаєть ся, аби зірвати ягоду, завважавши під галузою змию, відскакує з перестрахом на бік, так

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Арістід підскочив у кріслї, коли пізнав чоловіка — а радше розвалини чоловіка — що сидів біля нього. Лице того чоловіка мало землисту барву і видавало ся-б лицем мерця, як би не великі чорні очи, що горіли фосфоричним розкладовим огнем, але все таки огнем. Те лице було дуже добре знане Арістідови і належало до його заклятого ворога...

Зі свого боку новоприбулий пізнав Арістіда і глянув на нього з перестрахом і ненавистю. Ошоломлені несподіваною стрічею вони сиділи якийсь час мовчки, стараючись порішити питанє, чи повинні вклонити ся собі. Опісля зробили оба пробу встати і втікти, але приковані хоробою і немічю, не могли того зробити. Переконавшись опісля про конечність розмови, вони несподівано заспокоїли ся оба.

Генрих, так звали ворога Арістідового, опанував себе перший і заговорив голосом, якому старав ся надати іронію:

— Вдоволений ти зі свойого положеня, Арістіде? Per nubila ad astra!... Так, ми сидимо вже над хмарами; до звізд нам обом також, думаю, не далеко...

— На скілько памятаю, звізди принаджували все тебе, Генриху. Багато їх у тебе тепер? — відповів Арістід, вказуючи на край сурдута.

— Кілько жовчі! Ти ненавидиш мене навіть тепер, коли я такий бідолашний і нешкідливий.

— Нї, я не думаю, аби в мене було досить сил для такого міцного чутя, як ненависть. Надто я переконав ся з часом, що ти не гірший від иньших... Але все таки, як гляну на тебе, менї приходить у голову, що ти, ти Генриху, вбив мене.

— Може бути, що я вбив тебе... Я боронив ся, коли ти старав ся кусати мене.

— А чиж не ти придавив менї груди, коли я „старав ся вкусити“ тебе, як ти висловлюєш ся?

— Так, але ти став менї поперек дороги, а я бажав іти вперед!

— Іти вперед! — Арістід усьміхнув ся гірко і говорив одушевлений дальше. — Так, ми рвали ся оба вперед. То були лови понад силу, на яких ми гнали ся вперед за щастєм і почестями. На тих дурних ловах ми пірвали на собі одїж і тїло в шматки. Наші ноги, поранені острим камінєм, по якім ми бігли, заплили кровю. Замучені, напів живі, ми добились до своєї сухозліткової

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мети і попадали знеможені і вмираємо без крови в жилах, без повітря в легких! Памятаєш ти початок тих ловів? Ти був по переду мене тому, що ти родив ся в сім'ї, яка старала ся про тебе. Твою першу творчу пробу піддержав твій впливовий батько. Першорядний траґік читав той твір у клюбах і ти від разу став звісний. Потім дістав ся ти на співробітника великої ґазети і став сам впливовим. Тоді виступив я зі своїм твором, памятаєш? Ти не бажав мати супірників: ти знівечив мій твір і намовив иньших знівечити його. То було несправедливе — тепер доказала се здавна критика — і иньшого були-б назвали за се нечесним чоловіком. Але тобі було все дозволене тому, що ти мав міцні звязи і володів секретом ладнати з пресою і тобі все прощалось. Ти підіймав ся без перерви і підіймив ся до звізд; за те кождого разу, коли ти робив крок у перед, я відкидав ся взад. Ти став пестїєм держави тому, що вмів мстити, вмів римувати France з délivrance і gloire з croire. Тим часом мої рукописи валяли ся по дирекциях усїх паризьких театрів і мої пєси відкидано тому, що вони були незгідні з переводженими тобою ідеями „про красу". Я усунув ся, як невдатник, і пішов на чорну роботу в ґазети. Але пригадай собі, написав я хоч слово проти тебе? Мстив ся я на тобі? Ти повинен признати, що нї! А коли я перестав бути твоїм супірником, ти запалав нараз до мене приязнею, став шукати мойого товариства, став жалувати мене. Ми обідали вічно разом і разом проходжували ся довкола озера. Ми все говорили про тебе, нїколи — про мене. Я хвалив тебе в ґазетах, але в души, в тайнї, завидував тобі і не переставав потайно писати для театру. Раз по твоїм головнім тріюмфі, коли твої столи ломали ся під вінками і букетами, якими засипала тебе публика, я почув обуренє. Що тут дивного? Я-ж знав твій безмежний цинїзм і твої погляди, що глумили ся зі всего; я знав також, з якою холодною кровю обдумував ти сентиментальні сцени і двозначники, числячи на їх ефект, на оплески дурнїв, на академічне крісло. Так, я обурив ся... Але ти був чуткий. Ти вложив того дня на мою голову один із твоїх лаврових вінків і став просити мене знов працювати для сцени... А я був на стілько наївний, що повірив тобі, хоч знав тебе! Я признав ся навіть, що переробив пєсу для Одеона і маю підставу думати, що буде принята...

Арістід зупинив ся, аби відітхнути. Генрих видимо терпів, вислухуючи довге обжалуванє і пробував у друге встати і втїкти; але в нього знов бракло сил і він тяжко опустив ся в крісло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тимчасом Арістід почав дальше:

— Так, не вважаючи на обіцянку директора, мою пєсу відкинено знову в Одеонї. Чому?... Я не міг зрозуміти. Я знав тільки, що в дирекциї навіть не читали моєї пєси. Я стрінув ся з Морісом, першим амантом театру. „З рукописом?“ спитав він мене. „Так, із відкиненим“. — „Директор читав його?“ — „Не знаю, але думаю, що нї!“ відповів я. — „А знаєте, хто останнїми часами читає за нього рукописи?“ — „Хто такий?“ — „Ваш приятель, Генрих!“ — І додав: „Бережіть ся таких приятелїв“.

Арістід зупинив ся вдруге. Слаба краска виступила на його запалих щоках і він глухо закашлав. Рожева піна з'явила ся в кутиках його уст; він ослаб сильно. Коли одначе се пройшло, він говорив далї своє обжалуванє, хоча й таким слабим голосом, що ледви був чутний при шепотї потока. Він говорив неначе сам до себе, не глядячи на свойого противника:

— Налетїла буря на Францию. Твій витончений голос замер серед шуму війни і ти замовк. Тодї наступила моя черга. Мої пєси почали виставляти; я став славним. Але поводженє отуманило й мене. В повітрю носили ся голоси, що домагали ся обнови, визволу від накопиченої брехнї. Я хотїв їм відповідати, але був занадто обурений, аби говорити, і став кричати. Я кричав проти минувшини, проти самого себе, проти тих, що зіпсували нас; я кричав проти системи вихованя, що затроїла нас, вказував сьвідомих троїтелїв, домагав ся їх покараня. То були великі помилки і ти зараз покористував ся ними. Ти заявив, що цїла моя проповідь, се плід моїх особистих неповоджень і звичайна пімста на тих, що мене обидили... Мене стали осуджувати і висьмівати віддані тобі ґазети... Ну, се мене вбило... Тепер, Генриху, ми оба мертві люди! Я сказав своє надгробне слово. За пять лїт забудуть навіть баші імена. По моїй думцї наша дїяльність була нікчемна тому, що ми служили тільки партіям, красї і... самим собі. Людськости ми не служили. По моїй думцї так, Генриху; зрештою, тепер ти маєш слово, говори наді мною, як над мертвим. Лише дай менї перше свою руку. Не хочеш? Ти не віриш, що ми були дурнї і що наше ворогованє — дурниця? Ти не віриш, що в будущому будуть люди розумнїйші від нас?

Генрих хотїв відповідати, але задихав ся, його голова похилила ся безсильно на його груди, а Арістід переконавшись, що він попав у обморок, почав кликати людий на поміч до нього.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На ґанку гостинниці з'явив ся льокай, а зараз за ним вийшла поспішно стара дама, високого росту. То була мати Генрихова; вона догадала ся, що з її сином щось пратрапило ся і спішила до нього на поміч. В миг ока була вона біля сина і оком блискавиці окинула його ворога, якого присутність видавала ся їй не тільки не бажаною, але й нежданою. Не вважаючи на старий вік вона тримала ся просто і кождий її рух зраджував у ній величезний засіб моральних і фізичних сил. В ній було щось могуче і Арістідови прийшло нараз у голову, що то її сила, а не сила її слабохарактерного сина борола ся з ним і зломила його. Під її острим поглядом він почув поневільний ляк і став оглядати ся на боки, немов шукаючи для себе оборони. Але стара дама відвернула ся від нього і почала приводити свого сина до чутя; зараз-же почули ся легкі кроки і на терасї з'явила ся жінка Арістідова.

Обі женщини змірили себе довгим поглядом, повним непримиреної ненависти. Очи матери блискали холодним полиском стали; зірниці Парижанки горіли, як очи тиґрисиці. Здавало ся, що тепер тільки мав почати ся правдивий бій. Борба мужчин не є нічим у порівнаню з борбою женщин, для яких всяка жорстокість — се прикраса в борбі. А мужчини немов були вичеркнені з рахунку, немов були винесені з поля битви...

Але Генрих успів прийти до себе і заговорив хоч слабим, та розказуючим тоном чоловіка, що привик до уступок матери. Без усякої афектациї виповів він слова представленя. „Моя мама, пан і пані М.“ Ніхто не поклонив ся. Тоді промовив він твердше:

— Мамо, підсуньте моє крісло близше до Арістіда.

Мама не поворухнула ся.

— Підсуньте моє крісло близше до Арістіда! — повторив він морщучи брови.

Стара женщина нехоча послухала і стала посувати крісло в бажанім напрямі; жінка Арістідова, на його знак, стала сунути крісло мужа на стрічу...

— Давай тепер руку, Арістіде і пробачмо собі — промовив Генрих сумно.

Вони сиділи довго рука об руку і кождий з них думав своє.

— Арістіде — заговорив знов Генрих — земля місцями прекрасна. Чи так гарно в небі?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:19 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я думав собі те саме, Генриху. Але що ти називаєш небом? Чи то означене місце?

— Для нас, так; я говорю про місце, де ми дістанемо ся... Скажи, що потїшає тепер тебе, коли приходить розставати ся з землею?

— Що мене потїшає? Власне те, що ми й наш час ідемо звідси. Правда, я полишаю на земли дорогих для мене людий і се менї гірко. Але я полишаю їх без страху за будучність; я вірю твердо, що найблизшому поколїню буде лїпше, як нам. Ми, Генриху, жили в часї бурі; тепер вона проминула, повітрє прочищене і люди будуть віддихати свобіднїйше. Ми задихали ся, ми відовчили ся дихати повними грудьми і се зломало нас.

Переклав В.

Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

ІЗ СЛАВЯНСЬКИХ ПОЕТІВ.

Іван Драгашевич.

До бою! Скиньмо лиш ярмо;
Ударимо разом на тирана:
Кайдани рабські порвемо!
Сусїдська рана й наша рана.
За рідний люд, за рідний край
Бори ся кожен і вмирай!

Чи прийде день, що ми вільніш
Зітхнем з Болгарином, Хорватом,
І наточивши гостро ніж
Навік розправимо ся з катом!
Сміліш на лютого врага,
Поки не зникла ще снага!

До бою, Серби! Вдарив час —
Деспоцтво иродське звалити,
Нехай почує сьвіт про нас,
Що ми — дорослі, а не діти.
Болгарин, Сербин, чи Хорват, —
Повстаньмо всї, за брата брат!

Шишко Мінчетіт.

Де ти, моя доле; де ти моє сонце,
Що менї не кинеш проміня в віконце?
Будь для мене паном, добрим господаром,
Душу мою темну осїявши чаром;
Стану я, облитий сьвітлечка струмками,
Наче місяць ясний помежи зірками,
Мов король по царству буду похожати...
Чим без тебе серце хворе розважати?
Що з коханням діять? Хиба лити сльози,
Як слаба билинка гнутись при дорозї?
Краще-б на сьвіт білий óвсї не родитись,
Як отак в неволї плакать та нудитись!

Переспів Павла Грабовського.

Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Маруся Богуславка в українській літературі.

Історично-літературний нарис.

XIII.

Вже зі всього висше сказаного виходить, що в „Марусї Богуславцї“ поезия мала дуже великого противника. З того крихкого матеріялу, переповненого історичними помилками та непереваренною фільософією збудувати поему було хиба дуже тяжко. У Кулїша єсть характерна прикмета — загорілість у висловлюванню своїх гадок. Щоб немов побивати ними читача, він їх говорить без упину, вкладає в уста героям чи треба чи не треба, повторяючись при тім аж до нудоти. Та нещасна тенденция немов придушила всю артистичну сторону. Різкий спосіб вислову робить те, що нас при читанню огортає дуже немиле почуттє, чуємо несмак, нераз аж обридженнє. Се вже з поезиєю в парі неможливе. І поема, як артистична цїлість, і поодинокі частини її потерпіли з тої причини дуже сильно. Коли навіть візьмемо поему без огляду на стійність думок автора, немов би вони не дотикали нас близше, як прим. без пристрасти читаємо Байронового „Дон Жуана“, тут наслїдуваного Кулїшем, — то й у такім разї „Маруся Богуславка“ не видержить основної критики, анї цїлість її, анї богато поодиноких частин.

Твори більшого розміру нїколи не вдавались Кулїшеви, і отся поема теж не виїмок. Нерівномірність та неодноцїльність — найбільша конструкцийна хиба. Анї головна подія, анї провідна ідея не переведена ясно, просто й консеквентно. Безперестанні відскоки, вставки та перерви роблять хід гадок трудно зрозумілим. Через те саме героїня поеми, Маруся Богуславка, губить ся в хаосї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дієвих осіб і випадків. У поодиноких частинах поеми вона уступає то сьому то тому. Зразу на першім плянї бугославський піп, потім попадя, Кантемир, Осман, козаки, київське духовенство, Сагайдачний, Кочубей, знов Осман і т. ин. Все перевертаєть ся як у калєйдоскопі. Кожда з тих осіб може бути предметом окремої поеми, та тут вони не держать ся разом і повязані лише механічно. Той зліпок (не говорячи вже про другу половину) єсть причиною, що читаючи поему томимо ся, не пориваємо ся, губимо ся думкою. Щоб того не було, на се треба було опанувати людей і подію і звести їх до певної артистичної одноцільности й ясности. Прочитавши поему, ми не вміємо напевно сказати, що в ній осередком, коло якого збудована поема. Народня дума й попереднї перерібки її мали осередок — визвіл Марусею козаків. Куліш не пійшов сею дорогою. Такого переведення, як у думі, автор не допускав задля свого протикозацького становища: вони, мовляв, не достойні визволу чесною людиною. Тому не лише причиною визволу зробив Кочубея, Марусиного коханця, але й діло Марусї обмежив до забавки. То Осман і Кантемир рішають випустити козаків, а Маруся грає лише несьвідомо комедию. Для читача се виходить сьмішно. З того видно, що Куліш мав просто нещасливу руку: сам добровільно попсував найефектовнїйший поетичний мотив, перекрутивши й склеївши його не до ладу. В другій частинї велика полїтична гадка Османа II мала бути сим осередком подій, та задля нескінчення про неї нема що говорити. Мабуть було-б вийшло ще гірше ніж із першою частиною. Так принаймнї можна думати по дохованих останках.

Характеристика осіб — друга головна сторона артистичної будови. З того боку теж богато можна закинути поемі. Майже нї одна особа не видержана одноцільно, розумно та відповідно артистичним і психольоґічним вимогам. Піп Державець одноцільний і зрозумілий, хоч сам собою противний тим поглядам, які має Куліш на попівство. При тім фіґура се цілком не гарна. Попадя — се божевільна людина. Ми не знаємо, що саме має в ній перевагу, чи любов до дитини, чи християнський фанатизм, чи нелюдське зьвірство. Виведена вона дуже нерівно. Зразу бачимо її тихою й доброю матірю, опісля в напів божевільнім станї, проти законів психольоґії, проголошує дивоглядні полїтичні гадки про голову Жолкевского. Горить бажанєм відшукати дочку, хоче сьвіт за нею перейти, ненавидить ворогів; а знайшовши, вдоволяєть ся доньчи-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нним християнством і навіть не намовляє Марусї до втеки, годить ся з її житєм, як невільницї султана; а нараз хоче її забити за те, що вона стає прихильнїйша султанови й його вірі. Раз вона мов голубка тиха, болить серцем на вид нещастя иньших, то знов стає вовчицею, змовницею, фанатичкою. Погорджує своїм братом, а сама зживаєть ся з турецькими обставинами й не думає про поворот у рідні сторони. Загалом цїла ся фіґура зложена дуже незручно. Маруся теж цїлком не вдатна. Від початку до кінця вона зовсїм блїда й неясна. Здаєть ся, що Левка любить безмірно, коли говорить:

„...За одно слівце його віддати
Готова я мої царські палати
І жизнї сотню лїт щасливої, земної“ (ст. 57).

Та про те, хоч Заіра піддає їй гадку про плян утеки (хоч і фіктивний), вона не зважуєть ся кинути царських палат задля обожаного Левка, вдоволяючись поцїлунком. Пізнїйша її метаморфоза в поглядах на віру психольоґічно неможлива (фільософічні гадки в устах простої дївчини!) і темнотою своєю стать Марусї робить ще більш неясною. Левко Кочубей простий, але теж не одноцїльний. Сам колись стягав на свою голову всї докори проти козацтва від попа Державця, а в темницї сам пореймає його ролю. Відносини його до Марусї дивні, особливо його резиґнация й обожаннє колишньої любки, тепер султанки. Він говорить про неї:

„Перечувши тепер, що вона вже велика цариця,
Моє серце страшенно сумує, а дух веселить ся:
Бо течуть із цариципних рух милосердия ріки,
І Господь її душу за се не оставить на віки (ст. 64).

У поемі „милосердя ріки“ не видні і такі гадки не годять ся з палкою, буйною й поетичною вдачею Левка, яким хотїв його мати автор. З подібного йому характером Сагайдачного зробив Кулїш божевільного чоловіка, котрого просто й розібрати годї. Київське духовенство не має нїякого індивідуального характера і мальоване такими красками, що й гидко читати.

По турецькім боцї поодинокі характери також не вдатні. Осман виходить дурнем, Кантемир божевільним, не то ангелом, не то чортом, не то людиною, не то зьвірюкою. То проповідує високогуманні гадки про толєранцию, то пінить ся злостю на невинні слова попадї. На вид нещасних ґалєрників, „мертвецького гака“ показує вовчі інстинкти, рівночасно говорить з Заірою з не-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

змірною ніжністю й сердечністю. Простий татарський ватажок, а говорить словами і гадками XIX ст. Взагалї фіґура цїлком невдатна. А вже хиба найчуднїйший попадин брат Іван. Прийшовши до своєї рідної хати, він говорить теплі слова спомину про свій дитячий вік, немов найчутливійша людина; а рівночасно бере в неволю сестрінницю, підпалює хату зі словами:

Ся хатина
Менї сестра й рідня; а ви, калїки
Умом, чужі менї, немов скотина" (ст. 13).

Чому таке звів автор до купи — годї зрозуміти. Невмілість відтворювати людей, та й годї!

Зі сказаного виходить, що „Маруся Богуславка" з огляду на свою артистичну будову і в цїлости і в подробицях твір цїлком невдатний і може хиба бути взором, до якого дивацтва може дійти поет великих здібностей, забивши собі голову якоюсь незрозумілою, фіктивною „правдою".

Окрім будови і характерів артистичність лїтературного твору лежить ще в її чисто поетичнім елементї. Коли з того боку глянемо на „Марусю Богуславку", то її вартість вийде не звичайною. Одначе, як усюди, так і тут особливий характер Кулїша має своє місце. Кулїш безперечно поет, і то не малої міри, та не такий, якими ми привикли одушевлятись. Його поезия не чарує нас, не вливаєть ся нам у серце, не розпалює думок по бажаню поета. Се не поезия Шевченка, що виходить із душі і просто западає в душу; се не та поезия, що є сторінкою історії, що цїле поколїнє кидає у Sturm und Drang! Кулїшева поезия якась зимна; здаєть ся, що при твореню батьком її розум, а матїрю чутє. Здаєть ся, що Кулїш творив свої строфи так, як різбарь людську стать із мармуру. Дійсно, якийсь мармуровий характер має Кулїшева поезия: за дотиком почуєш зимно. Читаєш — любуєш ся дзвінким тоном слова, силою уяви, розмахом орлиних крил, маєстатичністю в образах; перервеш, кинеш — забуваєш, а в души нї слїду по всїм. Єсть тут щось із римських поетів, що инакше писали нїж говорили. Читаючи поезию Кулїша маємо теж подібне вражінє, як коли читаємо твори на иньшій мові, добре знаній та не рідній. Дарма, що Кулїшева мова і рідна і прекрасна. Така то Кулїшева поезия, дивна, але все-ж таки поезия!

Та хибною була-б гадка, буцїм то „Маруся Богуславка" сама поезия, хоч і характерна. Так на жаль не єсть, у „Марусї Бо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гуславці“ таки через половину — римована проза. Коли ми хотіли-б поділити поему після поетичної вартости, то мусіли-б зазначити три поетичні ґрупи: римована проза, поетичні ритми, поезия. До першої ґрупи належали-б ті місця поеми, де авторова тенденция і загорілість у власних поглядах бере верх над формою і змістом. Сюди належить: цілий прольоґ, без крихти поезиї; III—V думи першої пісні, про татарський напад; II і III дума другої пісні; II дума третьої пісні; більша частина четвертої пісні; ціла девята й десята пісня; майже ціла одинацята й ціла тринацята. Всюди тут мав поет на меті або проголосити свою „правду“, або бризнути на кого болотом, як на історичних людей так і на сучасних, звісно, Кулїшевих противників, — тому то й поезия закована тут цілком і ледви де-не-де прозирає крізь „великих слів велику силу“.

Решта поеми належить до двох иньших ґруп, перемішаних переважно з собою. Друга ґрупа — поетичних ритмів, обіймав переважно сї місця, де автор злагодив свої погляди, хоч їх не полишив цілком.

Найкраща в цілій поемі сьома пісня про невільників у темниці. Хоч і тут видно антикозацьку закраску, то таки тут найбільше живої душі. Поет зіступив із кутурнів проповідництва і злуди та змалював сильними як криця словами людську нужду. Перед сим описом уступає славний невольницький плач у Шевченковім „Гамалії“. Козаки тут не патріоти-ідеалїсти, а живі люде, що терплять фізичні й духові болї:

О, яке-ж воно життє у домовині!
Серце ниє у неволї на чужині;
Думка вороном лїтає по Вкраїні,
Кряче-плаче, покланяєть ся родині,
Та нема ратунку при лихій годині.
Сорок їх сидить у баштї без одного,
Що коня в степу сїдлали вороного,
Не питаючись, не боючись нікого... (ст. 61).

Кількома буйними стрічками змальоване їх колишнє житє, а дальше словами, які лише у Гомера подибують ся, поданий образ нужди невільницької (наведений при змістї). Прекрасний теж плач старих козаків про Україну, але вже плач молодших недостроєний до попереднього і в більшости своїй — парафраза народньої думи, вичисляє всякі гріхи і не робить враження.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Єсть отже Немезіс і в поезиї! Як колись славній повісти Альфонса Доде „Les rois en exil“ роблено закиди, що ціль її — висьміяти роялїстів французьких — саме прикрасила сей роялїзм; а Сєнкевичевому романови „Ogniem i mieczem“ брано за зле, що Богун вийшов кращим героєм анїж Скшетуский; — так само можна говорити про „Марусю Богуславку“ Кулїша. Найкраще в поемі як раз те, що малює нам козацтво безпосередно. Окрім наведеного належить сюди ще блискучий образ залицяння Левка Кочубея до Марусї в першій піснї. Хоч ся сцена має анальоґію в Шевченкових „Гайдамаках“ (прощаннє Яреми), все-ж таки належить до найкращих місць у поемі. Кілька гарних місць маємо в одинацятій піснї при описї стрічи Кочубея з Сагайдачним.

У поемі розсипано богато лїричних екскурсів і ті належать переважно теж до гарних сторін твору. Сюди належить цїлий прольоґ, присьвячений жінцї, І дума другої піснї, плач матери, хоч переплетена богато дечим фантастичним; І дума третьої піснї та богато в піснї пятій. Великою ніжністю і теплом визначаєть ся І дума шестої піснї, розговір Марусї з матїрю про Левка; подібна в дечім і II дума сеї піснї. З поміж другої частини з того боку замітна передовсїм дванацята пісня, де на прочуд зручними словами осьпівана любов Марусї й Османа.

Що до мови, її чистоти, богацтва, гнучкости й блискучости — „Марусї Богуславцї“ Кулїша треба признати одно з найперших місць, коли не перше, в українській лїтературі.

З тим вяжеть ся і велика зручність у формі, що, правда, не всюди рівна, слабша в меньше стійних частинах, за те у поетичних місцях доходить до дивної звучности, гладкости й сили. Строфи ковані немов із стали, без непотрібних т. зв. помічних слів, роблять дуже гарне вражіннє на читача. На тім полї небогато наших письменників дорівнює Кулїшеви.

Поетична й язикова стійність, без огляду на психопатичний характер поеми в думках та незручний склад її, дає „Марусї Богуславцї“ визначне місце в українській лїтературі. Сам поет привязував великі надії до сієї поеми, звісно не лише до її поетичности, тому з певним тріюмфом відзиваєть ся він в епільоґу:

Се правда, я Татар незгірш малюю,
Орду, що на Вкраїну набігала
. . . . . .
Та не книжки про те менї казали

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І не з пісень про ті я знаю муки:
Ви на мене Ордою налїтали,
Ордою дикою, під бунчуком науки...
Моє добро брехнею руйнували,
Менї вязали дуросьвіцтвом руки,
І по живому в язики дзвонили,
Моє імя і славу хоронили (ст. 67).

Се про Кулїшевих противників і критиків, що сїють кукіль поміж пшеницю поета. Він мав надію, що його

...посїви всї колись посходять:
Письмацькі куколї пшеницї не зашкодять.
(Л. Н. В. XIII, 119).

На жаль, ті „письмаки“ мають сю радість, що проміння українського відродження спалили сей „пшеничний“ посїв...

XIV. Драма М. Старицького.

Рівночасно з надрукованнєм поеми Кулїша появилась у падолистовій і грудневій книжцї „Київської Старини“ 1899 р. „Маруся Богуславка, побитово-історичня драма в пяти одмінах“ М. Старицького. Зложена вона з прольоґу і чотирьох дїй, що перенесені на XVII вік. Прольоґ має заголовок „Продав брат сестру“. В нїм виведена велика коршма „на границї Буджацького степу з Польщею“. Тут пяничать, грають у кістки і розпустою бавлять ся шляхтичі й козаки. Єсть теж і турецький чи татарський мурза Ґірей, що признаєть ся перед Жидом-арендарем, що він на смерть закохав ся в Марусї, попівнї з Богуслава. Рівночасно з'являють ся в тій коршмі козак Степан, брат саме Марусї Богуславки, і Сохрон Мальований, курінний атаман, що саме їхав на своє вінчаннє з Марусею. Степан, гуляка, прилучаєть ся до гри кістками. Скоренько програє все, що має, навіть і коня. Тодї услужний Жид приводить до торгу між ним і мурзою: Степан продає сестру і сам веде мурзу з людьми до Богуслава. Сохрон ще перед тим від'їхав туди.

В першій дїї в домі Ганни, попадї-вдови, йдуть приготовання до весїля Марусї з Сохроном, що має відбутись за три днї, одначе Татари, приведені Степаном, нападають на дім і забирають Марусю з иньшими дївчатами, між ними й Марусину подругу Лесю.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Шість літ минає від того часу. Маруся вже стала жінкою паші Ґірея і матірю двоїх дітей. З новим сьвітом вона вже зжила ся, любить дуже свого чоловіка, хоч ніколи не може забути давнійшої волї і рідного краю. Тугу сю особливо піддержує її невільниця Леся, давнійша її подруга. Під впливом Марусї сам Ґірей стає людяніщим і мяхчим. Він обіцяв їй не ходити в походах на Україну, не держати невільників і т. ин. На дїлї він обманював її. У нього були невільники, українські козаки, між ними Сохрон і Степан. Вони робили тяжкі працї, при чім їх ще дуже катовано. Раз почула їх пісню Маруся і велїла слузї провести себе туди (II дїя).

Між козаками-невільниками, що носять каміння під будівлю, йде то пісня то розмова. Степан хорий, не може робити. Ізза нього приходить до конфлїкту між наставником і козаками. Зчиняєть ся бунт, у якому наставник убиває Степана. Рівночасно з'являєть ся Ганна в циганській одежі, а Степан, пізнавши її, сповідаєть ся перед смертю зі свойого злочину. Невільників заганяють у тюрму, виносять Степанового трупа, а Ганну проганяють. Вона присягає пімсту. Тимчасом з'являєть ся Маруся, переконуєть ся, що паша обдурював її, держачи невільників, і пізнає в циганцї свою матірь. Ганна докоряє її потурченнєм і нелюдяністю; Маруся під впливом її грізних слів говорить:

Я проклята... я грішниця тяжка...
Зза ласощів я віру продала,
Зза любощів забула край свій любий,
Зза тих роскош потурчилась на вік... (III, 8).

Тому пристає вона до материної думки, що за всї нещастя треба помститись (III дїя).

За бунт мають козаків тяжко покарати, одначе з причини турецького сьвята відложено суд над ними. В се сьвято й Ґірей мусить провести кілька день у мечетї. З тим звязує Ганна свій план визволу козаків. Маруся відбирає у чоловіка ключі і дуже сердечно з ним прощаєть ся. По його від'їздї обі випускають козаків, дають їм зброю. Козаки кидають ся за здобичею, плюндрують і підпалюють палац, де полишились Марусині дїти. Сохрон виратовує їх. Козаки сїдають у човни, але Маруся не має сили анї з ними поплисти, анї остатись, анї розлучитись із дїтьми — тому проколює себе ножем. Дїтей забирає з собою Сохрон та відпливає з козаками і Ганною. На сїм кінчить ся драма.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як бачимо, д. Старицький, своїм звичаєм, не богато клопотав ся про предмет драми: він просто переробив оперету Ів. Левицького. Конструкцийна будова, люде, характери, головні гадки — все те взяте живцем із оперети. Про саму думу та иньші перерібки автор цілком не дбав. Відмін від твору Левицького хиба стільки, що перемінені імена, що Маруся таки попівна, а не сотниківна, та що тут розведено кілька сцен з невільниками при роботі. Останнє сталось мабуть задля прольоґу, що написаний незалежно від иньших літературних творів, себ-то на основі народньої пісні про брата, що продає сестру Туркам (Роман та Олена. Іст. пісні I, 296). Мотив її вандрівний, скрізь стрічаєть ся у славянських народніх піснях, і знаний особливо в Галичині. Цикль сих пісень належить до дуже гарних народніх поетичних творів і визначаєть ся живою драматичністю. Та д. Старицький досить нелюдяно обійшов ся з піснею, взявши з неї самий лише мотив продажі і пришпиливши його до Марусї Богуславки. Все иньше в прольоґу — видумка автора, і то не найдотепніща. Навіть психольоґічний конфлікт Степана кращий у пісні ніж у драмі д. Старицького. Задля героя прольоґа, Степана, зложена й половина третьої дії, щоб він, борони Боже, не вмер не по християнськи. Стільки й ориґінальности автора що до будови драми; все иньше позичене, часом і дуже по невільницьки[1]).

Зі сказаного виходить, що д. Старицький не ввів майже ніяких нових елементів у історично-літературний мотив про Марусю Богуславку і обмежив ся лише до перерібки давнїйшої концепциї.

Що до використання самої думи, то автор ужив безпосередно ще меньше, анїж Левицький, бо крім наведених вище слів Марусї ніщо більше не зближаєть ся до думи, хиба ще отся сцена:

(*Ганна стукає до дверий темниці*).

Голос Сохрона. Хто там?
Ганна. Це я, мати з Богуслава.
Сохрон. Матусенько!!
Ганна. Що, кари не було?

---

[1]) Прим. у сценарію III, 3 читаємо: »Назорця, Тетеря, Панас, а далї й невольники«. Тимчасом таких імен не бачимо в цілій драмі, за те вони є в оперетї Левицького, а тут мало бути: Сохрон і Степан. Видно, що автору дуже легко було сотворити дієвих людей, лиш не все памятав, щоб їх наново охрестити.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Сохрон. Відложено через велике сьвято...

Ганна. Моліте ся! Чм знаєте пак ви, який у нас сьогодня день великий?

Сохрон. Де-ж знати нам! Ми погубили й дні...

Ганна. Сьогодня там в Україні Великдень: Христос воскрес!

Сохрон. Воістину воскрес!

Голоси. Воістину!

Сохрон. Ой мамо дорога!
Що ти мені і всім нам пригадала!
Сльозами нас умила.. (IV, 1).

Хоч що до концепциї, осіб і характерів драма М. Старицького лише перерібка, то що до її технічного й артистичного переведення, вона виступає цілком незалежно від свого первовзору. Коли оперета Левицького мала дуже маленьку літературну вартість, то сю драму можна вважати деяким вкладом у нашу драматичну літературу. Вартість її лежить у формі, віршованій, що деколи, хоч рідко, визначаєть ся силою. Всї иньші прикмети не підносять сього твору понад звичайну пробу історичної драми. В характерах дієвих осіб нема ні одного, за яким можна-б признати висшу літературну стійність. Маруся блїда й неясна, говорить нераз дуже патетично, але зимно; мати не має одної материнської прикмети — любови, їй байдужне поводженнє при кінцї чинить її цілком невдатною фіґурою; Сохрон, улюблена фіґура автора, виходить пустим декляматором, подекуди сьмішним (примколи в коршмі серед пяної голоти проголошує любовні тиради), до того історично невірним, занадто змодернїзованим сальоновцем і солодкаво-гуманною людиною; подруга Марусина Леся — се вже цілком типова подруга українських драм, що потїшає героїнь, сама любить нещасливо і вічно торощить про палке кохання. До того всї вони великі патріоти. Нинїшнї національні погляди вложив їм автор в уста, що дуже немило вражає в історичній драмі. Та національна закраска у д. Старицького стереотипова, ті самі фрази, майже в тих самих людей, читаємо у „Богданї Хмельницькім“ і в „Обороні Буші“. Новий тип у автора — Степан. На жаль, він цілком невдатний. Нїби високоосьвічений (говорить про Ювенала у 3 виходї прольоґа), а в пристрасти до гри паде так низько, що продає сестру. Достаточних психольоґічних мотивів цілком не бачимо. Очайдушний пяниця і грач говорить про не-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

зломність козацького слова (свого рода verbum nobile) і тому веде Татар до свого дому. Сам себе забити не хоче, кажучи, що вже за пізно, бо Татаре близько; а коли сї спіймали дівчат, потїшає себе ось якою софістериєю:

„Справдив козаче слово...
Але тепер ти ворог, і сестру
Одібє брат!“

Кінець його — се звичайна смерть грішника у всїх моралїзаторських оповіданнях. Про останню з видних осіб — Ґірея нема що й говорити: се цїлком блїда фіґура, неясна мабуть і самому авторови.

Всї дієві особи говорять дуже по театральному. Намаганнє на ефектовність, фальшивий патос, величавість, кілька самовбійних невиконаних намірів — чинить їх маріонетковими фіґурами, людьми без крови й душі. Той фальшивий тон цїлої драми придушив і поезию, якої, з виїмкою одної-двох сцен, цїлком нема у драмі.

Ще кілька слів що до драматичної технїки. Не помилимось мабуть кажучи: половина драми цїлком зайва. Візьмім прим. прольоґ. Він мав мотивувати цїлу драму, специяльно дїло Степана. Вийшло цїлком щось иньше: кілька гидких, розпустних сцен шляхтичів, тиради Сохрона, балаганна сцена з танцем Жида, гра, де від разу чомусь ставлять сотки дукатів, сороміцькі пісні і т. ин., а саме продаваннє займає лише маленьке місце. Або й у иньших діях: усюди ті люде богато балакають такого, що цїлком із драмою не вяжеть ся. В другій дії то говорять гучні слова про кохаинє, то оповідають грізні сцени з козацьких походів (про бурю на Чорнім морі), то на переміну плачуть, то знов танцюють, співають і т. ин. Таке скрізь по цїлій драмі. А найдивоглядніїша четверта дія. Визволені козаки замісь сїдати на човни й утїкати, ходять сюди й туди, балакають, кричать, підносять гучне „слава“, нищать, палять, немов вони не в ворожій землї і цїлком не боять ся Турків. Шевченко в „Гамалїї“ і Левицький у „Марусї Богуславцї“ привели невільникам у поміч цїлий козацький похід, а д. Старицький, переймаючи стільки від Левицького, повинен був і се вже взяти в свою драму. Акция драми волочеть ся дуже тяжко, диялоґи важкі й ненатуральні, а вже що монольоґи — то і млість бє, коли їх читаємо. Навіть сеї дивачної перестарілости тяжко позбутись автору! Видно, що він цїлком не знає нової европейської драми. Взагалї твір сей при читанню не робить нї наймень-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

шого враження, а ледви більше в театрі. Мова те-ж, хоч загалом добра, має свої блуди, як прим. жарґон прольоґа. Форма переважно важка і штучна, без мельодийности.

XV. „Ясні зорі“ Б. Грінченка.

Доси ми обговорили всї ті літературні твори, що основані на народній темі і з виємком останньої безпосередно на думі про Марусю Богуславку. Всї вони мають теж такий самий заголовок, як дума. Та крім того маємо в нашій літературі ще два твори, близькі до сеї теми, та більше незалежні від попереднїх оброблень, як теж і від самої думи. Один із них, се драма Б. Грінченка „Ясні зорі“[1]), написана 1894 р., хоч видана аж 1897 р. Короткий її зміст такий:

В богатого й немолодого пана турецького Алї-баші єсть молода жінка Аміна. Вона колись була невільницею родом із Волинї, тепер найбільш улюблена з його жінок, хоч вона цїлком не відплачуєть ся тим самим чутєм: вона його не любить. При тім вона нудить ся і тільки й думає, що про любов. Що правда, її прихильність хоче приєднати для себе Халїль, аґа того-ж баші, але вона для нього байдужна. За те вона звернула свою увагу на молодого українського невільника Дмитра, що теж про нїщо иньше не балакає, як тільки про любов і зі свого боку закохав ся в Амінї. Таким способом починаєть ся, при помочи служницї Фатими, одурюваннє Алї-баші. Сю гармонїю кохання перериває Олена, жінка Дмитрова, (бо він в Українї був жонатий), що прийшла сюди за чоловіком. Вона приєднує його знов до себе і підмовляє тїкати з неволї. Сей намір ударемнює Аміна, а баша велить їх замкнути в темницю, щоб їх опісля покарати. Аміна випрошує в нього ключі до темницї і в його неприсутности приходить до вязнїв, щоб Дмитрови перед смертю відомститись словами. Та вимовні слова Олени про рідний край ломають її енерґію. На зазив утїкати з ними, вона відповідає:

„Нї, пізно вже! Зламала віру я
І жінкою була у бусурмена,

[1]) Ясні зорі, драма на 5 дїй. Написав Борис Грінченко. Львів 1897. Накладом редакциї »Зорі«. З друкарнї Н. Т. ім. Шевченка. Ст. 132, 32°. Ц. 20 кр.

Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Людей своїх я мала за рабів, —
Вернути ся у рідний край такою
Не можу я: мені не буде щастя“ (V, 2).

За те намовляє вязнів, щоб утїкали, бере від них лише на потїху хрест. Тимчасом вертає баша, прикликаний Халїлем, побачивши, що вязні втїкли, і довідавшись про Амінину зраду — забиває її. Вона вмирає зі словами:

„О, Господи! прости мої гріхи!...
До тихих вод... до зорь, до ясних зорь“... (V, 5).

Як бачимо, „Ясні зорі“ відбігли від народньої думи ще дальше, ніж усї попереднї перерібки. Аміна нагадує Марусю Богуславку хиба лише тим, що була українською бранкою і що випускає вязнів, хоч сей визвіл став ся серед цїлком иньших обставин. Між мотивами теж величезна ріжниця. В драмі не маємо рівно-ж властивих невільників, як у думі. Та й сам визвіл противільний, а не задуманий. Автор стояв також під впливом перших перерібок Марусї Богуславки, себ-то оперети Левицького, і за нею впровадив жінку в турецькім убраню, Олену, що прийшла за своїм чоловіком. Що автор головну гадку до драми взяв із народньої думи про Марусю Богуславку, се ясно. Кілька теж фраз нагадує думу, прим. Олена говорить до Аміни:

„Ти хрест зламала,
Давно зреклась ти рідної країни,
Її і свій народ, і віру — все
Ти продала за *роскіш бусурменську* (V, 2).

І слова, з якими Аміна вмирає, вийняті з думи, хоч не про Марусю, а з плачу невільників, який у перерібцї поданий при кінцї першої дії. Ся сторона характера Аміни, що вона не хоче, чи не може більш вертати на Україну, взята очевидячки з думи про Марусю Богуславку.

Зі сказаного вище виходить, що „Ясні зорі“ мають лише дальші анальоґії і відгуки спільні з думою про Марусю Богуславку та з лїтературними перерібками останньої; всеж таки сї анальоґії і відгуки велять нам зачислити драму д. Грінченка до нашого лїтературного круга на тему Марусї Богуславки.

Ідучи за попереднїми роздїлами, скажемо ще кілька слів про лїтературну стійність „Ясних зір“. Драма ся здобула 1896 р. першу нагороду на драматичнім конкурсї галицького Краєвого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Виділу, при чім була оцінена, як удатна. Вдатність сю одначе належить обмежити до границь мірности, і то з кождого погляду. Анї основна думка, анї характери, анї будова й переведеннє, анї теж форма не дають „Ясним зорям“ права на більше значіннє в українській драматичній літературі. Рівночасно одначе всї ті сторони сеї драми дають їй дуже значну перевагу над вище обговореною драмою д. Старицького. В „Ясних зорях“ подибуємо дуже маленько драматичного елєменту, він властиво виступає аж у пятій дії. До того все обертаєть ся коло стереотипового кохання. Герої говорять про любов аж до несмачности. Аміна приміром без перестанку говорить про неї, і то таким способом, що сьвідчить проти чистоти любовних почувань, а рівночасно вона проголошує тиради на тему, mutatis mutandis, еманципациї жінок, що ось то вони не повинні бути забавкою для мужа. Сама-ж вона більш нічого й не хоче. Коханець її Дмитро говорить про Рим і Грецию, естетику та любов, про останню мало що инакше від Аміни. Його осьвіченість, звісно, — історичний анахронїзм. Він радше виходить пустомовним Дон Жуаном, анїж ідейним чоловіком, за якого хотів мати його автор. Ним неначе перекидають ся жінки, немов у нього нема своєї власної волї. Психольоґічна переміна Аміни в пятій дії дуже слабо мотивована, для її діла цілком недостаточна. Психольоґічну невірність добачаємо теж у проповідуванню Олени в темниці. Поминувши незвичайні й невідповідні до того обставини, годї собі уявити таку жінку, що ледви встигши відбити чоловіка з рук супірниці, зараз так ось без причини стараєть ся взяти її з собою. Про ньших людей у драмі нема що говорити: Алї-баша нїколи не має часу, тож і на сценї мало показуєть ся; Фатима — стереотипова повірниця; Халїль — староманєрний чорний дух та інтриґант, що підслухує та приводить до катастрофи і т. ин.

У драматичній технїцї не вміє автор увільнитись від старої манєри і школи. Припадковість кермує драмою від початку до кінця: нїхто там не чинить із власного переконання, на основі власної думки, над усїм панує неначе фатум, що велить говорити, любити, сваритись та вмирати. Монольоґи та підслухування не належать цілком до прикрас драми. Акция, що правда, йде доволї живо, хоч нас не приковує до себе; думка взагалї підчас читання чи слухання сеї драми зовсїм спочиває.

Форма драми віршована і доволї легка, одначе ритми штучно будовані (надмір заіменників і сполучників). Поезию перемагає

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

деклямация й патос. Зайвих сцен та фальшивих і грубих ефектів не подибуємо. Мова гарна.

XVI. „Турецькі бранці“ С. Воробкевича.

Другий твір сеї дальшої катеґориї, се оповіданнє Данила Млаки (Морозенка) п. з. „Турецькі бранці“, що появилось ще 1868 р.[1]). Воно зі всїх попереднїх оброблень найдальше стоїть від думи. Можна навіть сумнїватись, чи автор знав тодї думу про Марусю Б., хоч в кождім разї мусїв знати перерібку Е. Згарського. В сїм оповіданню вивів автор дїтей вдови - сотничихи Горпини, Івгу та Петра, що попались підчас нападу Татарам у неволю. Івга дісталась зразу татарському ханови, а сей подарував її турецькому султанови, який і полюбив її над усїх своїх жінок. Одного вечера вона почула, що хтось недалеко її палати співає українську пісню. На її розказ приведено співака, як показалось, брата її — Петра, що від тодї став при нїй жити. Незабаром одначе проміняли вони палату на темницю, коли скинено їх султана й убито. З темницї визволяє їх вкінцї наставник Ізмаїл, колишнїй козак Степан. Разом ще з дванацятьма невільниками втекли вони з темницї, але яничари дігнали їх і всїх порубали. Івга билась з ворогами, а коли побачила неминучу їх побіду, скочила з конем у море.

Такий зміст оповідання. Як бачимо, се дуже далекий відгук Марусї Богуславки, хоч усе таки належить до нашого круга лїтературних композиций. Звертаємо увагу, що тут мати героїв — удова-сотничиха, як у пізнїйшій оперетї Левицького, а гине вона підчас нападу, як у поемі Згарського. Також смерть Івги анальоґічна зі смертю Марусї у Левицького. Мотив до того, щоб зробити з Івги султанку, мабуть узяв автор з історіоґрафії, за чим пійшов опісля й Кулїш, або з драми Г. Якимовича „Роксоляна“. Лїтературної вартости „Турецькі бранці“ не мають майже нїякої[2]).

---

[1]) Правда 1868, ч. 27 і 28.

[2]) Єсть у нашій лїтературі ще один твір, що підходить дещо до Марусї Богуславки, а се »Роксоляна, политично-историчная драма въ пять дѣйствіяхъ, оригинальное сочиненіе ъ. ь. ь.« (Коломия 1869, ст. 77, 16⁰). Автор її, Гнат Якимович, виводить тут рогатинську попадянку Анастазию Лїсовську у прикрасах шумного патріотизма і православної загорілости, як вона радше полишаєть ся у татарській неволї, анїж мала-б стати католичкою і жінкою польського пана,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Закінченнє.

Отсе ми закінчили огляд тої літератури, народньої й штучної, що вяжеть ся з Марусею Богуславкою. Результат сього огляду можемо зібрати в ось який висновок:

В українській народній словесности серед творів історичного змісту найперше і найхарактернійше місце займають історичні думи і пісні т. зв. невільницького круга. З поміж них знов визначаєть ся дума про Марусю Богуславку, що, сама потурчена, визволяє козаків із турецької неволї, а з сею думою вяжеть ся цїлий цикль пісень з анальоґічним характером потурчення. Реальна вірність, глибока моральність і людяність, та незвичайна поетична стійність роблять сю думу окрасою нашої народньої лїтератури і гарним сьвідоцтвом про культурність нашої минувшини. При тім ся дума правдоподібно не цїла дійшла до нас, тому то й має прикмету деякої загадочности й неясности. Ся обставина, як також чисто індівідуальні її психольоґічні мотиви були причиною, що письменники часто звертали на неї увагу. Не розуміючи всїх мотивів думи, старались вони немов доповнити її і прищіпити до неї чи то сучасні par excellence абстрактні ідеї, в роді релїґійної або національної, чи то більш зрозумілі індівідуальні, в роді любови. Наслїдком такого розумовання повстала християнсько - аскетична дума про Іванця Богуславця при кінцї XVIII або початку XIX столїтя, неясна що до свого походження. — Після-ж першого оголошення думи про Марусю Богуславку маємо перерібку її в поемі Е. Згарського (1862), що перший докомпонував ґенеальоґію Марусї і зробив із неї християнську фанатичку для мотивовання її визволу. Ся перерібка була радше неґацією думи, як її розвиненнєм. — За Згарським пійшов С. Воробкевич, зложивши своє оповіданнє п. з. „Турецькі бранцї“ (1868), одначе він полишив на боцї властиву подію, розказану в думі, покористувавши ся поемою Згарського для самої концепциї оповідання. — Кілька лїт опісля (1875) Ів. Левицький переробив сю тему на оперету, при чім покористував ся загальним пляном Згарського, одначе близше держав ся

хоч і дорогого її серцю; і як вкінцї вона стає султанкою, маючи запевнену волю-віри. Драма не має найменьшої лїтературної вартости, і взагалї дуже мало глуздів, до того написана неможливою дивоглядною мовою. Про самого автора і комічну історію сеї драми (написаної ще 1864 р.) подав звістки О. Огоновський в »Історії лїтератури руської«, части II, віддїлї 2, ст. 942—46.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

думи. За те сотворив матірь Марусї, вложив у її уста релїґійний фанатизм попередника та сучасний свій націоналїзм і велїв їй бути головним осередком події. Розумієть ся, що й на такій переміні постать Марусї Богуславки не виграла нїчого, а навпаки стратила. — Найзнаменитшу перерібку дав нам у першій половинї 80-х рр. П. Кулїш, що покористував ся не лише дотеперішнїми обробленнями, але й прикрасив Марусю Богуславку такою скількістю власної індівідуальности, що нею затер усї основні її риси. Прийнявши креацию попередника що до матери, самій Марусї відібрав навіть ідею визволу невільників, а велїв їй лише дїло виконати і то під мотивом особистої любови. Таким способом Маруся Богуславка вийшла у Кулїша ще біднїйшою духом, анїж у попередників. Остаточно поема задля поетичної й язикової стійности та образу сьвітогляду Кулїша належить до замітних прояв нашої лїтератури. — Маруся Богуславка дала теж головну гадку драмі Б. Грінченка п. з. „Ясні зорі“ (1894), звужену одначе до вузеньких індівідуальних, по части релїґійних границь і звязану з попереднїми перерібками (окрім Кулїшевої). З героїнї думи остала ся тут лише тїнь. — Останнє оброблення сеї теми маємо від М. Старицького в його драмі (1899), що одначе держав ся по невільницьки рамок, зачеркнених Ів. Левицьким і нїчим не посунув наперед розвитку сеї теми. — Як бачимо, нова характеристика Марусї Богуславки була не однакова, залежно від таланту, індівідуальности та сьвітогляду письменників. Усї ті перерібки, з виємком поеми Кулїша, мають не богато лїтературної вартости, а героїнї всїх, без виємка, або шабльонові або дивоглядні, і нї одна з них не доходить до тої висоти людського етичного характеру, на якім стоїть героїня історичної думи. Стрічаємо ся часто з надмірним цїнованнєм творів народнього поетичного духа, та в отсїм конкретнім випадку можна сьміло стати по сторонї тих ентузиястів народньої творчости і говорити про недосяжність народньої поезиї. Рівночасно відкриваєть ся тут перед нами рубець заслони з секретів нової письменської творчости і ми добачуємо, як у богатьох письменників неодно живе вяне й попелїє, ясне затемнюєть ся, а поезия переходить у мертвеччину...

С. Томашівський.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Август Стріндберґ.

Август Стріндберґ належить до тих авторів, яких по теориї Льомброза можна зачислити до ґенїяльно-божевільних. По тій теориї всї вони відзначають ся тим, що головно займають ся своїм „я“, знають і говорять про свою хоробу, як би хотїли тим признанєм оправдати свої часті похибки. Як люди сильного ума і бистрі обсерватори вони спостерігають свої власні аномалії, вражають ся видом власного „я“. Всї люди взагалї, а особливо божевільні люблять говорити про себе і бувають в таких разах навіть дуже пророчистими. Тим більше пророчистими бувають ті, котрих ґенїй запалює ся неправильністю духових функций і оживляє ся в тім сполученю. Твори таких людий, пронизані терпінєм і пристрастями, бувають часто майстерними творами поезиї і штуки, виявляють велику ґенїяльність і нещастя їх автора. Прикметою таких ґенїяльних, а хорих душею письменників є перекидати ся з теми на тему, з противности в противність. Такими прикметами визначають ся твори Стріндберґа, особливо пізнїйші, що сильно ріжнять ся від давнїйших і змістом, формою і артистичним викінченєм. Стріндберґ передовсїм звертає на себе увагу яко дослїдник і мислитель. Форма для него річ підрядна. Високо талантовитий у формулованю своїх думок він шукає що раз иньших форм для своїх творів. Раз хапає ся драми, щоб тою формою найскорше трапити до широкого загалу; потім уважає, що для тої цїли більше надає ся новеля. Нараз із обуренєм відвертає ся і перестає шукати зрозуміня в широких кругах загалу, виповідає свої ідеї науковим способом і числить ся лише з виробленою духово меншістю. Великий талант того чоловіка лежить як раз у тім, що він усїм

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

буде, чим хоче бути, не вважаючи на дуалїзм і суперечности, що сильно виступають у його духовій орґанїзациї.

Авґуст Стріндберґ родив ся в Штокгольмі 1849 року і походить зі старої купецької сім'ї. Його батько в молодім віцї займав почесне становище між більшими невоциянтами, мав свояків навіть при дворі і вважав себе арістократом. Однак через банкротство і женячку з простою служницею зійшов він до ряду дрібних торговцїв. Будущому письменникови прийшло ся жити серед дуже тяжких обставин, в мішанім товаристві, з ріжними вродженими наклонами. Се відбило ся на цїлім його житю і пояснює нераз його ексцентричности.

До перших його оповідань послужив йому темою момент культурного розвитку Скандинавії від року 1840—1860. Сей період був часом великого культурного застою і лїтературного упадку. Була то пора незвичайного суспільного розстрою, серед котрого керму правлїня дозволено захопити унїверситетській молодїжи, яка й рішала все, навіть заграничну полїтику. В ту пору в кругах студентських найбільшою популярністю тїшилась ідея сполученя Скандинавських народів у одну орґанїчну цїлість.

Той момент культурної еволюциї Скандинавії дав Стріндберґови мотиви до написаня нарисів під заголовком „З округа Шварценберґу". Се блискуча сатира на студентське правлїнє і студентську бляґу, на шумні фрази і пусті бесїди, якими тодїшня молодїж любила пописувати ся при тостах на честь Скандинавської єдности. З боку Стріндберґа се був рід визову до бою а заразом заповідь острої критики пануючого порядку, якого безоглядним нївеченєм була видана пізнїйше книжка під заголовком „Червона кімната". В тім оповіданю зложив Стріндберґ усї здобутки свого бистрого обсервацийного ума.

„Червоною кімнатою" називає ся в оповіданю льокаль, де що вечера збирала ся сметанка лїтературного аристократичного сьвіта Штокгольма, людцї, позбавлені прав до співудїлу в житю суспільнім, до якого уповажняли їх прикмети серця і розуму, одиницї, що терпіли нужду з власної провини, завдяки тому, що не вміли згинати голови перед ідолом свого віку, облуди. До тої громади прилучає ся герой Стріндберґа Арвід Фальк, яким правдоподібно є сам автор. Переходить він усї ступнї суспільного пекла і в кінцї надягає на себе грубу шкіру і кидає ся на дно житя. Від цїлковитого упадку ратує його сьвідомість, якої він

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

набрав ся в тім окруженю і яка не позволяє йому забути, що брехня не може бути правдою.

„Червона кімната“, се неначе вступ до цілого ряду творів, якими Стріндберґ формально засипував своїх противників: сучасні й історичні драми, фантазийні оповіданя, казки, сатири і наукові розправи. Все те складає ся на доказ, що талант Стріндберґа, то збірник найсуперечнійших складників незгідних із собою як огонь і вода. Внутрішня борба доводить його до дуалїзму, на пів демократичного а на пів аристократичного сьвітогляду, в котрім на переміну бере верх охота поправляти суспільність або горда відпорність артиста супроти юрби.

Незаспокоєний у своїй жадобі пізнати всї умови суспільного устрою поет переходив усї доступні йому становища. Він був народнїм учителем, актором, лїкарем, урядником, дневникарем, малярем, проповідником, ґувернером, бібліотекарем, студиював на переміну теольоґію, анатомію, зоольоґію, хемію і фізику, шукаючи всюди розвязаня пекучих для него питань. Той період його письменської діяльности носить пятно тих напрямів, з якими виступив був Юрій Брандес у своїх відчитах на університетї в Копенгазї. Стріндберґ, здібний ученик, зразу прихильник фільософії Геґля, присвоїв собі його диялєктичний метод, але швидко дійшов разом із нїмецькими геґлїянцями з т. зв. крайної лївиці до атеїзму, найважнїйшої цїхи і підстави цїлого руху викликаного Брандесом. На основі його головних лїтературних стремлїнь станув цїлий ряд молодих поетів, що утинали по галузці з богатого дерева його ідей і защіплювали на них власну індівідуальність. Ібзен, Бєрнзон, Кіллянд, Драхман і Якобзен покинули на відголос його науки романтичні темряви і звернули ся до питань сучасного житя. Письменство оживлене ідеями Брандеса здемократизувало ся і підпадало теоріям анґлїйського економіста Стюарта Мілля: полїтична свобода, еманципация жінок і, як уже сказано було, моральність на основі атеїзму, се були вказівки нового напряму.

Впливи того напряму сильно відбивають ся в першій половинї творчости Стріндберґа, що зазначує ся цїлим рядом високо талановитих творів. З часом зміняє ся той напрям і в його писанях зачинають виступати признаки впливів фільософії Нїцшого, головно теория нїмецького фільософа про висші, інтеллєктуально розвиті одиницї. Тож не вважаючи на симпатию, з якою хилить ся Стріндберґ до социялїзму і його постулятів, не можемо його ува-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жати социялїстом, хоч тими ідеями сильно націхований цїлий ряд його творів. „Стріндберґ, — пише Брандес, — що перетворив ся з социялїста на економічного анархіста з девізою панованя „лїпших“, з атеіста на віруючого, з фемінїста на ворога жінок, витворив у тій остатнїй фазї мабуть найлїпші плоди свого пера, як „Сповідь божевільного“, „Батько“, „Панна Юлїя“, „Женячка“ а також „Над морем“. Лишаючи на боцї ті твори я огляну тут лиш сї, якими автор зазначив перехід від социялїзму до теорії висшости інтелєктуально розвитої одиницї над темними масами і постепенний розвиток тої одиницї аж до осягненя висших по його думцї, недослїджених іще прикмет людського духа, до містицизму і оккультизму.

Найяснїйше висловив Стріндберґ свої социялїстичні ідеї у творі „Шведський народ“. Також сильно социялїстичні тенденциї пробивають ся в однім із його перших оповідань „Син служницї“, з таким однак артистичним почутєм, що тенденция зовсїм не псує артистичного вражіня. Судьба сина служницї Йогана, героя оповіданя, справдї зворушує нас і цїхує реалїзм автора. Одиниця не панує ще тут над загалом, як у пізнїйших творах Стрінберґа, але залежить від вихованя і обставин житя.

В родинї Йогана велось так, як буває звичайно в більшій части родин, де виховане опирає ся на вимогах безоглядного послуху. Син служницї, то сам Стріндберґ, до чого він сам зі звичайною своєю отвертістю признає ся, а навіть заявив друком. Дитина не може порушитись, щоб не провинитись. Йоган не міг зробити кроку, щоб на него не кричали, що перешкаджає. „Ти не маєш своєї волї, а маєш слухати старших“ — говорили йому при кождій нагодї і таким способом систематично виробляли в нїм слабість характеру. Що люди скажуть? — говорила друга домашня заповідь, підриваючи самостійність будучого горожанина, якого вчили поступати не так як треба, але так, аби люди були вдоволені. Він був із природи вразливий і легко плакав, за те називали його плаксою і карали. Він мав природжене почутє справедливости і жалував ся матери, коли його подибала яка несправедливість, але мати не хотїла його псувати і була пересьвідчена, що з ним так треба поступати.

В домі сильно переслїдували брехню, не зважаючи на те, що малі дїти часто говорять неправду лише з браку памяти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Се ти зробив? — питають дитину, що провинила ся перед кількома годинами. Дитина не пригадує собі своєї провини і відпирає ся, а її карають за брехню і тим способом показують їй, що могла сказати неправду.

Ще гірше, коли карають не пересьвідчивши ся вперед.

— Хто пив із бутельки хорої тітки? — запитав строго батько позираючи на дітей. Усї мовчать. Йоган із вразливости червоніє ся. — Ага, то ти! — каже батько. Йоганови нї разу не приходило до голови кушати вина, але його опановує страх і він зачинає плакати.

— Я не пив вина — каже він із плачем.

— Ах так, то ти ще брешеш? Я розмовлю ся з тобою по обіді, — каже отець — і зачинає говорити з матірю про зіпсуте дитини. Йоган не може їсти зо страху, тихенько плаче і чекає, що буде по обіді. Встають від стола.

— Іди сюди! — говорить отець і йде до другої кімнати.

Мати йде за ними.

— Проси прощеня! — радить вона.

— Але я нічого не зробив! — кричить дитина.

— Проси у батька, щоб тобі простив — повтаряє мати і тягне його за волосє. За той час узброює ся батько в різку.

— Дорогий тату! прости менї — кричить хлопець проймаючим голосом.

Нї — вже пізно! тепер його просьба служить лише потвердженєм його провини. Зачинає ся кара; мати спокійно приглядає ся тому. Дитина кричить від горя, болю, а більше всего від стиду. Так представляє Стріндберґ домашнє вихованє. Цікаво побачити ще, як він представляє вихованє шкільне.

„Система науки була така, — говорить Стріндберґ — що коли ученик був слабий і говорив із горячки, то говорив про школу, як про щось найстрашнїйше, що знав на сьвітї. Учителї були люди як люди, та супроти дїтий старались бути нелюдами, через що дїти мали про них як найгірше виображенє. Був один учитель, що заєдно грозив: „Зібю так, що ледви будеш лазити, убю на смерть“ і т. и. Дїти бояли ся його як огню. Пізнїйше, коли Йоган був уже в ґімназиї, то пізнав близше того вчителя і знайшов у нїм найлїпшого чоловіка. Строгість школи робила з неї правдиве пекло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Йоган учив ся дуже добре. Дома жило ся йому по давньому, не мав ніяких розривок, виклади шкільні не вдоволяли його і з усего, що його окружало, показали ся найліпшими книжки, котрим завдячував свою правдиву осьвіту.

Натиск на впливи окружаючих обставин кладе Стріндберґ іще тим, що ставить свого героя в часове положенє учителя. Ось як описує першу годину.

„Зачало ся співом псальмів і читанєм молитов. Усе було так само як і тоді, коли він ходив до школи. Ніякого поступу наперед, тілько старі лавки були заступлені новими і кляси були більші і сьвітлійші. Йоганови, що не признавав ся до релїґії, прийшло ся зложити руки і говорити молитви з дітьми. По молитві війшов до кляси старший учитель і дав йому деякі вказівки.

— Кляса зла — сказав між иньшими начальник — раджу поводитись остро і не жалувати різки.

Йоган пішов на катедру, що стояла на підвисшеню як шафот. „Чи я справді на шафоті? Чи я буду бити сих маленьких дітей? — питав він себе і почував стид перед тими всіми хлопчиками й дівчатками, що дивили ся на нового вчителя з напруженєм і старали ся вгадати, який він буде?“

Скінчило ся тим, що він став таким як усі иньші, і поводив ся з дітьми так само, як поводили ся з ним.

Видко з наведеного змісту, що автор признає перевагу обставин над індивідуальністю одиниці. Вираз своїм социяльним ідеям дав автор найбільше в „Утопіях“, збірочці чотирьох новель, де висловлює свої погляди на суспільний устрій і ступінь культурного розвитку теперішних цивілїзованих народів. Його осуди острі, сьмілі і надзвичайно гуманні. З великою відразою говорить про полишені в людськости варварські останки боротьби чоловіка з чоловіком, що противна йому у всіх своїх проявах. Найкраща новеля з тої збірки, „Докори сумлїня“ була перекладена на нашу мову і друкована в фелєтонах „Буковини“. Автор у першій половині сеї новелї з незвичайною силою таланту малює варварство і жорстокість воєнних законів, що роблять бездушного звіря з чоловіка зовсім незлого, навіть чуткого з природи.

Стріндберґ хоч не належить до прихильників „штуки для штуки“, які ставляють зміст на другім плянї, а навпаки кладе великий натиск на зміст своїх творів, володіє так могучим артизмом, до якого міри часто артисти „штуки для штуки“ не дохо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дять. Він часто силою свого артизму скріпляє свої суспільні ідеї, кидаючи невимовно яркі і глубоко відчуті образи в чисто реальнім стилю. Одним із красших з артистичного боку творів його є оповіданє з житя шведських рибаків „Гемвейці“. Незвичайна чистота стилю, переплетена народними ідіотизмами, надає красу мові. Сила артизму того твору містить ся в незвичайно ясно-реальнім представленю і характеристиці, при чім свобідний гумор надає вельми артистичний і веселий кольорит.

Сам зміст романа серіозний. Автор оповідає історию простої родини рибаків, у яку замішав ся чоловік із контитенту, Карльсон, щоби піддержати сільське ґаздівство на острові. Рибаки познайомлені з морським ділом дуже непорадні в рільнім господарстві. Карльсон навпаки непорадний на морі, вельми проворний у хліборобстві.

Ось перший вечір Карльсона в рибацькій родині.

„Карльсон пішов до кухні спати. Кухня була простора, закоптіла, з довгим столом у куті, з лавками довкола стола і трьома широкими постелями попід стіни. Постелї були прості і застелені чистими покривалами. Одна з них була призначена для Карльсона в купі з кимсь другим і для того постелена була на двох. В кухні спали не тілько мущини, але й обі молоді робітниці, і для приличности було принято роздягати ся без сьвітла. Тому то ґаздиня, показавши Карльсонови його постіль, узяла з собою сьвічку. Він зачав розбирати ся при слабім палахкотаню вогню в печи. Здіймив верхню одежу, нові чоботи, витягнув із камізолї годинник і став накручувати. Підчас того дав ся чути чужий голос.

— Диви ся, який він має годинник!

Карльсон підійшов до другої постелї і побачив висунену з під покривала космату голову з підсліпуватими очима.

— А тебе що то обходить? — запитав Карльсон, аби що небудь сказати.

— Обходить, чи не обходить, а як не похвалити чоловіка, що має годинник і такі добрячі чоботи з сафіяновими вилогами! — відповіла голова.

— Розуміє ся, що добрячі! — хвалив ся Карльсон. — І кальоші в додатку до чобіт, коли вже на те пішло.

— Господи, Ісусе Христе! і кальоші? Ну, коли ви такий богач, то у вас напевно знайде ся і трохи горівки, щоб угостити мене.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— І се знайде ся, — сказав Карльсон і витягнув зі свого узлика бутельку, відкоркував, трохи відпив і подав косматій голові.

— За ваше здоровлє і щастє! Я, Карльсоне, буду тобі говорити „ти“, а ти мене називай дурним Рундквістом. Він відпив, вернув бутельку і сховав голову під покривало. Карльсон вкінці здіймив одежу, повісив годинник на стіні, поставив чоботи так, щоби було видко сафіянові вилоги і ляг у постіль. В кухні стало тихо, чути було лиш сапанє і хропінє Рундквіста.

Нараз отворили ся двері і Карльсон побачив на середині кухні, куди падало сьвітло місяця, дві білі фіґури, що пірнули в одну постіль, потім чути було скрип постелї. — Спокійної ночи, мої діточки! — відізвав ся сонний Рундквіст. — Спіть спокійно і постарайте ся побачити мене в снї!

— Дуже нам тебе треба! — відгризла ся Льота. — Мовчи, ліпше не відповідай, — радила Кляра.

— Таке то! — зітхнув Рундквіст. — Чоловік постарів ся і ніхто вже не хоче слухати його, ніхто не хоче любити і житє стає ся тяжке. Ну, доброї ночи, діти!

Карльсон замкнув очи, але знов отворив їх, зачувши, як хтось немов читав пів голосом: се Льота говорила молитви.

Карльсон зачав знов дрімати, коли його покривало піднесло ся і влїзло до него якесь угловате тїло.

— То я, Норман — проговорило тїло. Карльсон догадав ся, що то молодий рибак, товариш спільної постелї. За дверми дав ся чути голос ґаздинї.

— А загасили ви огонь?

— Загасили, — відповіли хором.

— Ну, доброї ночи.

— Добраніч тїтко! — прогудів хор.

Потому у кухні чути було протяглі зітханя, покашлюваня, врештї все утихло. Та Карльсон вибив ся зі сну і довго не міг заснути“.

Завдяки своїй проворности і знаню Карльсон скоро зробив ся необхідним чоловіком у родині і в кінці оженив ся зі старою ґаздинею. В дійсности не робив він нікому нічого злого, але його проворність і лукавість робила його дуже непопулярним серед простодушних рибаків, а натомісь його непроворність на морі викликала погорду. Ненависть проти Карльсона змагала ся. Всї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

знали, що стара його жінка зробила завіщанє в користь молодого чоловіка з кривдою власного сина Ґустава.

„Раз стара жінка завважала щось таке, що їй дуже не подобало ся, між своїм чоловіком а одною зі своїх дівок, Клярою. Одного вечера вона війшла до кухні і запитала, де Карльсон?

— Пішов із Клярою до обори, — відповіла Льота..

Вона не допитувала більше і пішла за ними до обори.

З разу обхопив її острий вітер, але вона не вернула по теплійшу одіж, бо до обори було недалеко. Та в оборі не було нікого і лише в стайні стояли принесені Клярою дійниці. Корови відвернули голови і дивили ся на стару жінку великими, витріщеними, в темноті зеленоватими очима. Вона пішла до овець, але й там не було нікого. На снїгу видко було слїди двох пар ніг, що вели в ліс. Вона пішла за слїдом. Ішла все дальше й дальше. Їй було холодно, снїг падав на її неприкриту голову і змерзлі руки. Нараз слїди перервали ся. Стара жінка розпізнала як би відбиток спідниці Кляри. То було тут! тут! Вона затремтїла, колїна під нею вгнули ся і вона зачала плакати. Та нараз успокоїла ся. Вертаючи вона провалила ся на тонкім леду залива і ледво дійшла до дому зледенїла і на пів мертва. Вона вже перед тим кашлала і жалувала ся на біль грудий; тепер вона так перестудила ся, що не могла загріти ся. Коли зрозуміла, що смерть наближає ся до неї, закликала сина, показала де лежить тестамент в користь Карльсона і казала його знищити. Обернула ся до стїни і не проговорила анї слова, поки не стратила памяти. Ранком різдвяних сьвят умерла.

Ґустав замкнув їй очи і все запечатав батьківською печаткою.

— Що ти робиш? — запитав з гнївом Карльсон. — Я господарь у Гемзе, а ти вдовець без майна, — відповів спокійно Ґустав. — —

Мешканцї Гемзе мали сумні різдвяні сьвята. Снїг валив ненастанно, а слабий лїд під ним не міг зміцнїти. На проливах не мож було нї перейти нї переїхати.

Покійна лежала і ніяк було післати за труною анї зробити порядок. В кінцї Ґустав видячи, що тїло розкладає ся, рішив ся будь що будь відставити трупа на цвинтарь.

Разом із Рундквістом зробили просту труну, убрали покійницю в що було дома, зладили човен і всї мущини з Ґуставом і Карльсоном повезли її до церкви. — Лїд був дійсно за слабий

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і проломив ся, покійниця з труною впала до води, живі якось уратували ся крім Карльсона, що не знав ся так із водою, як моряки.

Роман кінчить ся чудовим образом панахиди по Карльсоні і його жінці, який випуклістю і кольоритом переходить також незрівнано по майстерськи представлений шлюб старої жінки з Карльсоном, заправленим легким сатиричним гумором.

Житє рибаків, яких автор у „Гемзейцях“ малює такими прозорими красками, з такою ясною, чистою, реальною правдою, показує також роман „Над широким морем“. Той роман має величезне значінє в творчости Стріндберґа. В нім перший раз виступає він против своїх давнїх ідеалів, які розвивав у попереднїх своїх творах, як в „Утопіях“ і иньших попередно наведених і не наведених нами, де в формі реальних образів підчеркав надії і стремлїня будучности: гармонїйне житє мущин із жінками, суспільність безпартийних борб, ідеальні мрії, коли не буде між народами Европи війн і таке иньше. В творі „Над широким морем“ не видко вже впливів социяльних обставин на одиниці, але як раз домінуюче становище одиниці над сїрою масою, пановане інтелїґенциї над природою, се зміст того твору. „Той, що навязав кусень полотна на друк і тим способом винайшов плаванє кораблями, далеко мудрійший і хитрійший, як той, що потребував тисячі лїт, щоб із амфібій витворити лїтаючі твори“.

Автор „Широкого моря“, то вже не прихильний простим людям обсерватор, як у „Гемзейцях“. Цікаво проте, що ті оба твори так собі противні що до провідної думки, не позбавлені певного звязку між собою. „Гемзейцї“, се твір уважаний критиками зовсїм безтенденцийним, та уважний читач добачить там на устах автора як би ласкавий усьміх і певного рода поблажливість для простого люду. В „Широкім морі“ усьмішка поблажливости зникає, а натомісь виростає одиниця, що з гори дивить ся на прості маси, не вірить, щоби люди серед тої маси відчували своє підрядне становище і невідповідні обставини житя. Автор „Широкого моря“ був пересьвідчений, що вони стоять на такім становищі, на якім стояти хотїли би, а властиво не були би здібні станути на иньшім становищі, і відчувають те саме „що відчувають амфібії, що не є рибами“.

Герой романа незвичайно здібний, високо осьвічений, посїдає широкі наукові відомости специяльно в природничих науках. Спосіб

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

його житя був аскетичний. Трийцять літ потребував він лиш на своє виховане і вироблене свого повного індивідуального розвитку. Протягом тих трийцятьох літ уперед батько, а потім він сам думав лиш про те, щоби не пропустити одної мінути житя, яка би не зазначилась чимсь у тім розвитку. Те енерґічне виховане самого себе вело до того, щоби всї низші звірячі наклони в чоловіцї придусити, а всї висші духові розвинути. Завдяки тій консеквенциї і рідким обставинам житя Борґ (так зветь ся герой романа) був дійсно високо розвиненою одиницею. В трийцятім роцї свого житя він делеґований з рамени правительства інспектором риболовства, представляв ся чоловіком імпозантної особистости в духовім значіню. Глубокий обсерватор природи і звязку причин із наслїдками доходив до незвичайно важних дослїдів. Роман розпочинає ся моментом, коли Борґ розпочинає свій уряд. Фільософ із утонченими змислами, персонїфікация найвисше можливо виробленого духа людського попадає між простих рибаків, що його не то що не розуміють, а просто з него сьміють ся.

В протиславленю тих двох противних собі чинників, у психольоґічнім степенованю працї думки героя, доведеної вкінцї до розстрою, оказує ся автор артистом першої проби. Сила того артизму така велика, що робить кольосальне вражінє навіть на тих, що иньшим разом може з обуренєм відвернули би ся від провідної думки автора. Бо тут автор зовсїм зриває з традициєю свого пера і ставляє чоловіка висшого типу по рецептї Ніцше, котрого впливам піддадає у всїх своїх пізнїйших творах. Стріндберґ називає се своїм висшим духовим розвитком і по тій новій теориї підносить той тип чоловіка до вимогів Ніцше. Той тип Стріндберґа постепенно досягає найвисшого розвитку в його головній креациї „До Дамаску“.

У всїх пізнїйших своїх творах Стріндберґ переступає сферу реальних змислових дослїдів і входить на поле доходженя трансцендентальної причини причин: як у „Леґендах“, „Inferno“; недослїджених до тепер прикмет і невикористаних сил людського орґанїзму, як „До Дамаску“ і в „Опянїню“. „Леґенди“, се дуже ориґінальний рід памятника, що відслонює виключно внутрішнє житє автора. Житє націховане глибокою думкою, великим проникливим духом, що виходить поза межі всего вже звісного і дослїдженого. Стріндберґ силує ся проникнути мур, що відділяє нашу сьвідомість субєктивну від обєктивної. „Леґенди“ — то щось в родї „De

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Somniis“ Кардана (містика XV в.), переповнене оповіданями про сни і галлюцінациї. Стремлїнє автора до розширеня на полї фільософічно-науковім обмеженої матеріялїстами сфери наукових дослїдів доводить його до містицизму і вказує науки теософів і окультистів. Його „Невидимий“, щось як би демон Сократа, розказує, радить, перестерігає, часто при помочи таємних стуків, що звичайно попереджають якісь важні випадки. Автор робить ся незвичайно вразливим на кожду найдрібнїйшу появу. Кождий лист, що спадає з дерева, кожда найдена на дорої галузка, все се для него має значінє якогось символа, яким до него промовляє „Невидимий“. Кождий шелест у його сусїдстві має вже для него якесь значінє. З того поводу він тратить здібність духового і фізичного спочинку, через те попадає в манїю переслїдуваня. В готелях, які що хвилї зміняє, думає, що всї на него заприсягли ся, і служба і співльокатори і заряд. Коли хтось із боку над ним або під ним посунув крісло, стукнув, або заграв на фортепянї, а ще, як йому раз трафило ся в однім готели, аж три фортепяни нараз із музикальними льокаторами, то вже не сумнїває ся, що те все робить ся йому на злість. Поступуванє з ним людий виображає собі як би вимірену на него кару „Невидомого“. Иньші зовсїм природні прояви видають ся йому якимись пересторогами. Пес перейшов йому дорогу, то значить небезпеку, яка грозить йому, коли відважить ся йти дальше. Задля тої перестороги він вертає назад. „Ворона на дасї дому дає привід до найскоршого від'їзду“. „Дитина з картою в руках має вже певне значінє“. „Збиті в купу жужлї вугля показують йому якісь містичні фіґури“. Так само камінні заломи гір — для него вказівки і перестороги. Все те сьвідчить, що той учений письменник уважає, що посїдає якісь медіюмічні прикмети, як барон Сведенборґ, на якого він часто покликує ся або як старший від него Кардан, автор „De vita propria“, що цїле своє житє, як розповідає в згаданім творі, предвиджував усї важнїйші випадки і пригоди в снах або в формі реальних чи символїчних образів. Кардан вірив, що посїдає якогось остерігаючого духа, який при помочи ріжних стуків нераз дуже сильних давав знати про себе. Тих самих пригод дізнає й Стріндберґ і описує в грубій книжцї „Леґенди“, переповненій таємничими проявами, що опановують, переслїдують і мучать його.

В другій части з заголовком „Яков борець“ (Jakob Ringt) малює автор свої релїґійні погляди. Заведений „Невидимим“ до

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

костела завважав образ, на якім боров ся Яков із ангелом. Автор видить в тім образї борбу власного духа з релїґійними виображенями. Тому то, як сам каже, називає ту часть фраґментом, бо фраґментом по його думцї є всї релїґійні крізи, що гублять ся в хаосї. З того випливає, що дослїди тайн провидїня, як і все, що відносить ся до него — невислїджене і всяке розумованє в релїґії провадить до абсурда. Причина в тім, що релїґія яко вмілість зачинає ся аксіомами, які не потребують нїяких пояснень. Правда перед нами закрита! — повтаряє автор із натиском і всї проби її дослїдженя не доводять до нїчого.

Протягом того часу, коли автор писав „Леґенди", зачав і викінчив другий подібний твір — Inferno (Пекло). Земля, се кольонїя поправи теперішного і минувшого житя; все, що болить і мучить автора, переносить він за гріхи звісні й незвісні. Як у „Червоній кімнатї" автор переходив через пекло суспільного житя, так у „Inferno" переходить він через пекло житя духового. Там усе його мучить, усе против него заприсягає ся і люди, громи і все видиме й невидиме.

Стріндберґ студиюючи природу приходить до пересьвідченя, що минула епоха дотеперішнього методу дослїдів природи, якої неґативні результати доказали безпідставність деяких виставлених на пробу теорій. Привикши до думки, що на сьвітї все перетворює ся і повторяє ся (?), знаходить ростину, якої перед тим нїколи не бачив, іменно альпейську фіялку (Cyclamen europaeum), котрої відміна (persicum) знаходить ся від давна в торговлях цьвітів. Розбирає її всїма можливими (?) науковими способами і приходить до переконаня, що малий Cyclamen має свої малі тайни і застановляє ся над тим, скілько великих тайн мусить мати цїлий безмежний сьвіт. Кукла мотиля — дивний, одинокий істнуючий у цїлій природї твір (?), що не посїдає в царстві звірів нїякої формальної анальоґії, страховище, мумія, без слїду якої будь структури (?!), безподібна маса товщу (?), а однак жиє і перетворює ся в красші свобіднїйші форми житя[1]).

В двояких випадках пояснюваних теорією дарвінїстичною добачає Стрінберґ тайни природи. Яко примір наводить шкіру лео-

[1]) Полишаючи для повноти характеристики Стріндберґа отсю його екскурсию на поле природознавства, ми мусимо тут зазначити, що з науковістю, а тим більше зі »строгою наукою« та з науковими методами дослїду і думаня вони не мають нїчого спільного. *Ред.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

парта і допускає, що колись самиця могла бути потурбована пазурами кота або пса і через те її молоді принесли на сьвіт дивачні смуги і латочки (!?), і добачає в тім випадку проби наукового містицизму. По думці автора загадка сьвіта більше перед нами закрита, ніж се допускаємо, як також, що панує в нім безграничний нелад і безгранична консенквенция, як також висша містична сила, що приймає часто вид простих фактів. Се показує автор ось якими примірами: Виказавши істноване вугля в сірці — працював над тим, щоби доказати істноване водня і кисня, вносячи анальоґічно, що в ній мусять вони знаходити ся. Два місяці минає йому на обчисленях і здогадах без ніяких пожаданих результатів. Змучивши ся пішов на прохід. Довга алєя тягне ся просто і широко, — здалека видко памятник Давида, як би граничний стовп, а над ним високо облаки витворили як би копулу. Вражений тим видом нараз спостерігає по правій руці вивіску фарбярні. І що видить? На вікні варстату початкові букви його імени і назвиска „А. С.“, під ними срібно - біла хмара, над ними лук дуги. „Omen accipio!“ І звучить те місце в Genesis: „Лук мій поклав я на хмарах, аби був знаком примиреня між мною і землею“. Іду дальше, звертаю на бульвар і зближаю ся до книгарні Blancharda. Машинально беру до рук старий еґземпляр хемії Orfili, отвираю на першім ліпшім місці і читаю, що наступає: „Сірка зачислена поміж елєменти. Однак ґеніяльні експерименти Davy-єго і Berthollet'а молодшого доказують, що вона крім водня і кисня містить іще одну засаду, якої виділити однак до тепер не повело ся“. Прошу представити собі! — каже автор — мою майже релїґійну екстазу насупротив того факту, що мав характер майже чуда (!?). Davy і Berthollet виказали істноване водня і кисня, а я — вугля. Мені проте припадає в уділї сформуловане знаку сірки. Два дни потім він був записаний на виділ природничий у Сорбоні і уповажнений до праці в ляборатории.

Пізнійше зачинає автор працювати над проблємом витвореня золота. Мав доказ у руках, що дійсними основними складниками золота є зелїзо і сірка. Видно се з факту, що всї сполученя зелїза і сірки в стані природнім мають у собі завше меньше або більше золота. Розпочинає проте в тім напрямі працю, але не доходить до пожаданих результатів. Одного ранку будить ся з гадкою — виїхати за місто, хотяй се зовсім супротивляє ся його навичкам. Удає ся однак до одного села за містом, яке видить

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

перший раз, іде вуличкою поміж два мури і на яких двацять кроків перед собою видить закопаного до половини римського лицаря в темній зелїзній зброї. Модельований дуже старанно, хоча то була лише звичайна каменярська робота. Лицарь дивить ся уперто в одну сторону муру. Він іде за його поглядом і видить на тинку вириті дві букви F і S. Пригадують вони йому букви його жінки. Нараз трафляють його як громом знаки хемічні ferrum і sulphur і відкривають перед його очима тайну золота. Зачинає копати в тім місцї землю і знаходить дві оловяні букви V і P і відтиск королївської корони. Не входячи вже в поясненє тої пригоди вертає до Парижа під великим вражінем того майже чуда.

Признаючи теорію переміни як у натуралїстичнім так і в містичнім значіню говорить він, що як би природа була щира, то помогла би дитинї розповісти всї її переміни перед народженем. Пригадує собі лиця великих сучасних людий: Дарвін то чистий оранґутан, Достоєвский — то виразний тип ґалєрника, Толстой — то бандит, а Тен — то різник. Звідки ті маски? Чи се не решти попередного житя, перебутого на землї або над землею? Слабі спомини давнїх злочинів жиють в нашім сумлїню і розбуджують в нас жадобу до ублагородненя нашого „я“. Ублагородненє того „я“ яко головного осеседка видає ся йому найвисшим ступнем істнованя, що веде до надчоловіка Ніцшого, — а ще в висшій стадиї в понятю Стріндберґа випосаженим прикметами медиюмічними. Щоби досягнути того стану душа переходить цїле пекло на землї, що автор стверджає цїлим рядом фактів із досьвіду власного житя. А чим „я“ сильнїйше, тим дужше стремить до ідеалу, тим тяжшу мусить вести борбу з противностями.

Таким вибраним „я“ є сам автор; він терпить так сильно, що не лише загал посуджує його о утрату глуздів, але він сам має хвилї того страшного переконаня, — хотяй при лїпшім оглядї своїх думок не добачає ніякої неправильности, а найдужше упевняє його про нормальність його ума те, що його твори загал читає, розхоплює, що за ними рвуть ся накладчики і їх переводять на всї мови.

Утомлений і пересьвідчений, що ним руководить якась висша сила, автор хоче погодити ся з тою невидимою силою. Випадок і тут приходить йому в поміч. Відвиджує його давнїй знайомий, від якого визичує він собі книгу Сведенборґа „Arcana Coelestia“. І авторови проясняє ся душа, щезають сумнїви і марне роздуму-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ванє над уроєними неприятелями, „електриками“, чарівниками і ріжними иньшими надзвичайними появами наведеними в тім творі. Все, що коли йому лучило ся, находить він у Сведенборґа: почуванє боязни, корчі грудей, битє серця, безсонниця, як ціла цілість зложена з тих усїх феноменів, яко духове очищенє звісне вже сьвятому Павлови, що виходить із його листів до Коринтян і Тимотея.

Читаючи про сни Сведенборґа з р. 1744, які попереджали його сполуку з невидимим сьвітом, відкриває, що пророк витерпів ті самі муки, які перенїс автор, а що його ще більше дивує, то повна ідентичність симптомів, яка не лишає нїякого сумнїву що до характеру хороби. „Arcana Coelestia“ розвязують так докладно загадку остатнїх двох років його житя, що автор не сумнїває ся про істнованє пекла на землї і про те, що він як раз вертає з него.

„Inferno“, се як би продовженє „Леґенд“, немов історичний документ внутрішнього єства автора, доказ незвичайної чутливої орґанїзациї духа і хоробливого напруженя його нервів. Для умів меньше вироблених „Inferno“ виходить немов науковим трактатом, для широкого загалу зовсїм не зрозумілим; правдиве вдоволенє дає лише людям із тонким, виробленим умом. „Леґенди“ як „Inferno“, се один тяг болючого напруженя нервів і у людий вразливих, що розуміють автора, викликує такі самі симптоми. Се немов памятник і мимовільно викликує порівнанє з тою часто може надуживаною лїтературною формою звичайних описів внїшного житя і його пригод. Головна ціль і ріжниця є в тім, що твір Стріндберґа робить вражінє роздумуваня чоловіка ученого з хоробливо виробленим мізком і витонченими нервами, перед котрими отвирають ся якісь широкі горизонти. Слушно проте критика визначила тому творови Стріндберґа зовсїм виключне місце в лїтературі.

Спорідненим твором є драма „До Дамаску“. Се правдива артистична мономанїя в формі драми. Тут переводить автор ту саму думку, що в „Inferno“ і „Леґендах“. Терпінє очищує, підносить і веде до висшого обявленя досконалости. Звідти і заголовок „До Дамаску“. „Мій сину“, каже до него мати. „Ти опустив Єрусалим і йдеш до Дамаску. Іди і заткни твій хрест на кождій стациї, але лиши ся на семій! Ти не маєш так чотирнайцять, як він“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тяжко повторити зміст сеї драми. Вокруг головної оси його власного „я“ бачимо цілий ряд як би зматеріялїзованих креаций неспокою сумлїня. На пів волоцюга, жебрак, на пів божевільний в тих роздвоєних постатях, у сполученій креациї „Незнайомого“ боре ся зі спокусами демонів. Як у другій части „Леґенд“, так і тут виступає в його фантазиї Яков у боротьбі з ангело-демоном. Так само як Яков уважає себе обтяженим брехнею, завистю і заблудами, з яких має бути очищений терпінєм. Хрест проте — то символ тої дороги терпіня. Супроти Спасителя держить себе холодно, а в „Леґендах“ виразно говорить, що його не розуміє, бо коли відкупив нас від терпіня, то чого терпимо самі за себе? Хрест проте у него є скорше знаком будаїзму і чотирьох його доріг: правди, терпіня, повстаня терпіня і знищеня терпіня, або иньшими словами: все, що істнує, підлягає терпіням. Жерелом терпіня є пристрасти. Виходячи з того погляду автор протеґує католицизм над протестантизмом, який хоронить перед найбільшою покусою — жінкою. Жадної віри не признає, але каже, що віра мусить вернути. (Леґенди). Будийська наука досконаленя людського „я“ доводить до виробленя висших медиюмічних сил і властей.

„До Дамаску“ зачинає ся тим, що коли „Незнайомий“ забажав сильно бачити одну даму, вона відчуває се і приходить.

Незнайомий. „То ви? я знав, що ви прийдете“.

Дама. „Ви кликали мене — я се відчувала“.

Він часто відчуває те, коли иньші говорять про нього. В напруженю свого духа бачить хату, кімнату, діда і маму своєї жінки і описує з найбільшою докладністю, хоча попередно не знав нї тих людий, нї тої місцевости. Попавши в найвисшу екстазу гововорить: „Де я тепер? Де я був? Чи се весна, літо чи зима? В котрім столїтю жию? В якім просторі сьвіта? Тихо. Тепер входжу в сьвіт перед тисячею лїт, зачинаю скуплювати ся, концентрувати і кристалїзувати. Чекай хвилину, я знов наново сотворений. З темного водяного хаосу підносить ся до сонця цьвіт льотосу і каже: „Я істную“. Мусїв я спати кілька тисяч лїт і снило ся менї, що експльодував я, був етером і нїчого не відчував, нїщо мене не болїло, анї тїшило, був я в станї спокою і байдужности. Але тепер? О тепер! Терплю як би був цїлою людскістю, терплю вічним терпінєм. Терплю, але не жалую ся на те“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він терпить вічним терпінєм, що веде чоловіка до досконалости. Лише школа терпіня робить чоловіка великим, лиш у школї терпіня дістає дух чоловіка крила, що його несуть до вершин досконалости і роблять його безсмертним. Бажанє безсмертної слави, то омана, по майстерськи змальована в драмі. В однїй дії представлено бенкет уряджений для винахідника золота: сиплють ся промови, вінки, але все се лише привид, мана, а дійсний винахідник золота не має чим заплатити довгу. Цїла драма сумна як мелянхолїя, понура як похоронний марш, що служить як би акомпаняментом цїлому тому фантастичному творови.

Упоєнє славою, яка оказує ся лише маною, як на бенкетї в „До Дамаску", виступає з цїлою силою в „Опянїню".

Остатня дїя сеї драми майже та сама, що „До Дамаску", лише коли в „Дамаску" автор покараний за гордість і бажанє слави вирікає ся її без нїякого огляду і вкладає на себе монашу рясу скромности, в „Опянїню" герой вирікає ся лише признаня і оплесків а не заслуг, що здобули йому славу. І коли дізнає ся, що його штука, яка була відкинена дирекциєю театру, принята на ново і ладять ся для него з овациєю, каже до абата: Я сьогодня йду з тобою до костела, а завтра до театру". В творі „Опянїнє" автор пяний не лише славою, але й любовю; його душу ненадійно опановує жінка-демон, що не розуміє слова „сумлїнє".

В „Опянїню", як у „До Дамаску", може більше як де инде дає ся чути головний тон твору — піднесенє тайної струни душі людської, чи то невислїджених іще доси прикмет людського орґанїзму. Провідною думкою того твору є сильне бажанє, напруженє всїх духових сил, скупленє волї, що доводить до реальних наслїдків.

Моріс, молодий драматичний автор має дитину з Жанною, дївчиною тихою і спокійною. Хоч тої злуки автор несанкционував шлюбом, вивінував Жанну всїма прикметами шлюбної жінки. Вона дбає про дитину, тїшить ся коли бачить, що він любить спільне їх дитя і сама усуває ся добровільно на другий плян. Вона не розуміє бажань його духа, дбає лише про його вигоди, і з своїх скромних ощадностий купує йому краватку та рукавички, коли він сказав, що його штука має перший раз бути грана в театрі. В своїй скромности вона не приймає навіть білєту на представленє.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Тут входить йому в дорогу друга жінка Анріета, на пів артистка, бачить лиш одну ціль житя — уживанє, і сьміє ся з філїстерських понять таких жінок як Жанна.

Моріс оголомшений її любовю, рівноважить се з бажанєм слави і автор вкладає йому в уста есенциональні слова: „Слава без жінки не приносить щастя“. Вони не зносять між собою нїякого розділу, нїякої перегороди; скромна Жанна зникає без слїду, лишає ся лиш і стоїть між ними його любов до дитини, маленької Маріон. На ту перегороду звертає Анріета увагу Моріса, кажучи, що не хотїла би мати з ним дитину, бо та дитина дїлила би їх любов.

Нараз стає ся щось страшне, несподїване: Маріон із невислїджених причин нагло вмирає. Нїхто не може відгадати причин її смерти, підозрінє паде на Моріса, буцїм то він позбавив житя дитину, а він підозріває Анріету, хоч лїкарська секция не виказує нїяких слїдів неприродної, насильної смерти. Моріса вже перед тим арештують. Анріета також попадає в підозрінє власти, але все кінчить ся задля браку доказів, хоч Моріс і Анріета все таки підозрівають одно одного і розходять ся. Глубшу основу відкривають аж остатнї слова Абата. Моріс, що був сильно скомпромітований своїм арештованєм, каже: „Чому мене так тяжко покарано, коли я був невинний?“ На се абат: „Ви не були без вини і зовсїм не за строго вас покарано. Наші думки і бажаня також відвічальні; ви вбили свою дитину в своїх думках і своєю злою волею, бажанєм її смерти“. Значить, грішити можна й думками; ся християнська теза у автора сходить ся з завірюванєм оккультистів, що „сильна воля і бажанє може прибирати реальні наслїдки“.

Що автор має дїйсно сю цїль, показує ся ще тим, що о таку саму провину обжаловує себе також товариш Морісів Адольф, котрий в тайнї бажав смерти батька і та смерть наступила.

„Є провини, яких нема вписаних у книгах законів і ті провини мусить кождий в собі сам покарати“, — говорить той товариш під постійним вражінєм своєї провини і карає себе тим, що не приймає нїяких відзнак і звертає „ордер“ заслуги за якийсь твір штуки. „Опянїнє“ хоч так цїкаве для свого оригінального змісту, в порівнаню до спорідненого твору „До Дамаску“ виходить богато слабше. Понурий тон в „Дамаску“ додержує кроку і в кольо-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

риті і в настрою змістови. В „Опяніню“ якась погідна простота в оповіданю не відповідає вельми таємничій і загадочній темі.

Ум так вразливий, як Стріндберґа, з незвичайно сильно розвитим артистичним змислом приймає не лише такі вражіня, що підпадають під змисл ока чи уха або захоплюють виключно чуте, але все те, що займає людський ум. Всї проте прояви в науцї мають сильний вплив на артистичну його творчість. Та рівночасно він черпає зі скарбницї людових казок і вірувань, користує ся чудовими людовими фантазиями. З циклю його казок наведемо дві фантастичні драми „Ключі до неба“, де на фантастичному тлї автор дає їдку сатиру суспільних відносин і ідеалів і „Висша інстанция“. Основа першої драми така:

Сьвятий Петро за те, що випер ся свого пана, ходить до тепер по сьвітї і шукає ключів до неба, що десь загубив. В казцї Стріндберґа прилучає ся він до товариства доктора чарівника, щось в родї Фавста, і звичайного чоловіка коваля, що стративши двоє улюблених дїтей, шукає щастя на землї. Перед читачем проходить цїлий ряд фантастичних образів викликаних силою чарівника, але у всїх тих метаморфозах сьв. Петро не находить ключів, а коваль щастя, що подекуди ідентичне має значінє. На дармо шукають його в осягненю слави, в любови до жінки, в устрою суспільнім, в релїґії, — все те лише казки, бо правдивою релїґією є тільки хрест терпіня, а щастєм лише те, що чоловік сам собі здобуде. Драма кінчить ся словами доктора чарівника: „Моя сила чарів нїчого тут не вдїє. Збудуй собі сам царство небесне! Вірь лише дїйсности, а не тим, що дзвонять ключами і не верши вавилонської вежі, бо вона тобі завалить ся“.

Твір написаний з гумором і подекуди з'їдливою сатирою суспільних відносин і релїґійних пересьвідчень.

Наколи в „Ключах до неба“ прозирають тенденциї реалїстичного періоду, то в казцї „Перед висшою інстанциєю“ не знайде читач тїни нїякої тенденциї. „Висша інстанция“, то лише скристалїзована фантазия людова, підхоплена артистичним змислом автора. Майстер у всїх неспокоях сумлїня, грає на струнах напруженої душі з невисловленою тонкістю.

Неспокій сумлїня по поводу злих учинків не устає зі смертию, але ще збільшає ся переходячи в країну, де нема смерти, в країну мук — мук без кінця, в країну смутку і розпуки. На прозорій канві людової фантазиї творчість автора малює образи повні

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

жаху і смутку. Ляґман (законник) і Ляґманша (законниця), люди що жиють кривдою иньших, дізнають уже за житя грижі сумлїня. Чорні їх душі боять ся проміня сонця, яке їх страшить і переслїдує.

Страшним способом кінчить ся їх житє. „Стійте в імени закона!“ — кричить Ляґман, що цїле житє буквою закона заступав ся. Появляє ся „той другий“, що завсїгди хотїв бути першим.

Той другий. Тихо! тут закон — євангелиє, лише не для тебе, що краденим грошем хотїв дістати ся до царства небесного. Насамперед виходїть вдови і сироти, яким Ляґман за гонорар забрав цїлий інвентар; виступайте бідні, яким не доставало доказів і бракувало сьвідків. Тут маємо малолїтного, що мусїв зістати коминарем, бо його неправно позбавлено майна; тут ґеометра, що на підставі фалшиво підсуненої йому карти доконав фалшивого подїлу; тут знов брат невинно засудженого на смерть моряка, там сусїд, якому ти видер його власність.

Ляґман. Апелюю до висшої інстанциї.

Той другий. Справа перейшла всї інстанциї, крім найвисшої, а до тої ти не дійдеш зі своїми стемпльованими паперами.

Ляґман. Нема загоди?

Той другий. Загода то кара. (Нарід кидає ся на Ляґмана і каменує його).

Ляґманшу жене відьма на місце покути. (Роздороже при сьвітлї місяця).

Ляґманша. Нарештї находжу тебе.

Відьма. Ти казала тут чекати на себе.

Ляґманша. Поможи менї.

Відьма. В чім?

Ляґманша. Против моїх ворогів.

Відьма. Против твоїх ворогів є лиш одна рада — не роби їм кривди.

Серед скал стоїть трон. Ляґманша — королева балю. По правій руцї естрада для музики, по лївій статуя „Пана“ обставлена вазонами дурійки, цибулї, кропиви. Музиканти в сїрім одязї з білими як стїна, змученими лицями. Грають немов хотїли би, щоби їх усї чули, а тонів не чути. Перші гостї — то сїм головних гріхів. — Серед них появляє ся горбатий архикнязь, що найбільше гнїває ся, коли йому хто згадає про його горб, до чого він не хоче признати ся. Зачинає ся баль. Архикнязь

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пізнає в Ляґманші свою сестру Гордість і обоє виповідають собі свої уломности.

Дія знов зміняє ся. Роздорожє, місяць, Ляґманша лежить на землї.

Відьма. Встань!

Ляґманша. Не можу, я вмерла.

Відьма. Сонце зараз зійде, запіють когути, зачнуть ся раннї молитви.

Ляґм. Не страшне менї вже сонце.

Відьма. Блуди в темнотї і холодї, аж доки не спадеш там... Там, де нема нї милосердя, нї кінця, нї надії, де з подвійною силою відживають усї страсти і нїчим не заспокоєні жадоби, всї приємности житя прибирають види страховищ.

Відьма підсуває Ляґманови і Ляґманші скринку з побільшаючими склами, крізь які вони можуть видїти, що дїє ся на землї. Що за проймаючий контраст: тут мука і неспокій, а там на землї тихий, сьвятий вечір. Їх донька, якій вони за житя завдали богато жалю, сидить із чоловіком і дїтьми при вечері. По вечері дїти говорять молитви, із за гори виступає звізда, що вела королїв і чути спів коляди: Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Отсе ми й скінчили в головних зарисах огляд тих творів Стріндберґа, що підходили під нашу проґраму, а власне вказали переміну його думок і поглядів, а заразом як би постепенного стремлїня одиниці, — що переходить усї ступнї теперішного нашого культурного розвитку.

Як уже на початку нашої розвідки було замічено, пропускали ми навмисно деякі дуже важні твори того плодовитого письменника, а власне ті, що кидають зовсїм відмінне сьвітло на його творчість і вимагають осібної студії. Ті твори в першій лїнії поясняють погляди автора, що йому виробили імя „ворога жінок“, з тої причини пропускали ми й те все, що попадалось про жінок і в наведених нами творах. Наведені нами твори автора показують, крім бистрого обсерватора, великої здібности в аналїзованю всякого рода почувань, артиста, що якої теми недіткнув би ся, то вийде вона з під його пера в повній артистичній формі. Стріндберґ показує, що вражіня чоловіка ученого мають також право до штуки, що пр. слїдженє тайн природи так само викликує артистичні вражіня, як описи її зверхної краси. Стріндберґ родив ся артистом,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хоч ту прикмету не дуже цінить у собі, про що можна знайти натяки в його власних творах. Загальна однак критика, виходячи з під пера людий, з якими не можна не числити ся, звертає увагу, що навіть чисто наукові статї Стріндберґа носять пятно артизму. Характеристичне ще те, що артистична творчість Стріндберґа прибирає два відмінні стилї. Стиль реалїстичний, простий, ясний, докладний до найменчих подробиць, до якого належать твори першої половини його творчости — і стиль другої половини, фантастично-модернїстичний з широким розмахом душі і великими, простими лїніями.

Наталїя Кобринська.

Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Новини нашої літератури.

I. Ще одна драма!

Недавно шановні наші читачі мали змогу з критичної студиї д. Хоткевича познайомити ся з драматичними творами д. Сластіна. Здавало ся-б, що при невеличкім гуртку наших письменників (кажу се виключно про російську Україну), таких занадто не бажаних не повинно-б бути зовсім, але на жаль як раз навпаки. Більш-менш талановитих письменників дійсно мало, один, два тай перелічив, а письменників, що не маючи майже ніякого хисту до літературної праці, без сорому пишуть, а потім і друкують ріжні безглузді річи, не облічиш ся. Майже що день з'являєть ся нове сьвітло ala Кулїда або Сластін і се переважно в драматичній літературі. Хто тілько не пише на Україні драм? Пишуть і Жидки, й пани ділетанти, і взагалї всї, хто хворує манією письменницької слави, включно до фризиєрів (д. Суходольський), а скоро певно всї шевцї й перекупки лишать свої чоботи й крами та почнуть компонувати „малороссійскія драмы". Тай не диво, бо коли придивимо ся до обставин, серед яких проявляєть ся творчість наших письменників взагалї, то побачимо, що істнує багацько умовин, які шкодять появам дійсно літературних праць, а сприяють розвоєви фризиєрських писань. Умовини сї — вороже становище цензури до поважних і артистичних творів, заборона українським письменникам брати сюжети для своїх праць із житя інтелїґенциї й брак популярної літературно - наукової часописи, яка-б могла бути доступною ширшій громадї й могла давати критичні огляди лїтературної продукциї. Через се українські письменники або зовсім

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

перестають працювати над поважними річами, або-ж друкують їх по за кордоном, а то й держать як звичайні шпарґали по закуткам. Зовсім иньша річ, коли сї умовини дотикують ся до праць яких небудь там Ванченків, Сластїних та Кулїд, — тут усе їм на руку. Цензура бачучи одну безпросьвітню дурницю, певна, що се не жадна „интриґа“ і без вагання дає дозвіл до друку й вистав на сценї. Брак критики дає надію, що публїка, не знаючи вартости тих праць, усе-ж таки буде купувати видання, а там який будь Захаренко, Деркач, Суслов, чи може й той-же самий автор фризиєр, назбиравши ріжного зброду з невдатників у житю, а то й сам батько-Кропивницький буде виставляти на поталу й сором українству по містах і місточках російської імперії всї ті „Запорозькі клади“, та „Царицині черевички“, які остатнїми часами складають весь репертуар де-яких українських труп, а далекозорі російські часописї вискирюючи зуби й кричатимуть, що який же се репертуар театру, коли він складаєть ся з творів, що кожен починаєть ся з кохання, далї гопак і горілка, а нарештї герої або порізались або яким иньшим робом позабивали себе. Коли не коли відізветь ся щирий, правдивий голос, але гук ворожого стану пожре його в мить.

Доси на чолї авторів, що давали поживу для ганьби українського театру, стояли дд. Захаренко, Сластїн і Ванченко. Але ряди їх побільшують ся швидко, і ми маємо ще одну авторку, котра, вважаючи на її перший відомий сьвіту твір, обіцює переняти від них пальму першенства. Лаври названих письменників відібрали, як видко, спокій у якоїсь то добродійки Кобіщанової; заздрість її розрішилась від ваготи „Малороссійской драмой въ пяти дѣйствіяхъ и семи картинахъ“ „Не до пары побралысь“, що вийшла у сьвіт сього року в Курску. А що ми маємо критичний огляд праць Сластїна, то мовчати про твір д. Кобіщанової буде для неї образою; тим то я хочу довести до відомости ширшої громади про сей надзвичайний твір.

Загальне вражінє драми таке, що прочитавши її, можна сказати д. Кобіщановій словами князя Потьомкіна, відомого катеринівського фаворита, коли той по виставі комедиї Фон-Візіна „Недоросль“, очарований нею мовив, обертаючись до автора: „Умри, Денисъ, лучшаго ничего не напишешъ!“ Тілько нам треба би сказати се так: „Умріть, д. Кобіщаново, бо гіршого вже певно й Ви нічого не напишете!“ Умріть! бо своєю драмою Ви зразу прить-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:25 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мили славу всїх Захаренків і Сластїних у купі. Умріть! бо нам страшно робить ся, що Ви, бажаючи доконати до разу своїх противників на шляху простування до слави, перевисшите їх не тілько вартістю, а й числом творів.

Рецепт, по якому скомпонована драма, так скрізь і проглядає. Почати хоч би й з того, що авторка драми, як певно на свій погляд культурна людина, примушує вести розмови тілько своїх „дѣйствующихъ лицъ“ на „малороссійскомъ языкѣ“, себ-то „мужика“ Петра, його жінку, пастухів і иньш, а сама яко авторка веде розмову по російськи; се робить на читача таке вражінє, наче авторка боїть ся мати щось спільне з тими „мужиками“. Що до сюжета драми, то він битий та перебитий, але так безглуздо певно перший раз.

Марфуша, дївка 17 лїт, що живе у свого жонатого брата Петра, покохала парубка Василя, сей теж виявляє до неї кохання, але ще попереду кохав ся з тїткою Марфуші, Параскою, що тепер за мужем за ковалем Трохимом. Параска, що покохала вже молодицею (?) Василя, нудить ся сьвітом, бо помічає, що Василь супроти неї став иньшим. Хоча в житю навіть дївчата більш менч криють ся зі своїм коханнєм, а Параска, як молодиця, повинна-б тим більш ховати ся з ним, у драмі як раз навпаки: вона по щось осьвідчує ся жінцї Петровій Катрі. Певно для того, щоб читач знав, що у Марфуші є ворог і щоб було відомо, чого Параска зорить за нею й Василем, коли вони зустрілись на слободї у тїтки Марфуші, Максимихи. Побачивши у вікно, що Василь залицяєть ся до Марфуші, коли ті бенькетували з иньшою челядю в хатї у Максимихи, Параска, як уже по розсьвіту розійшлись всї парубки і дївчата, чогось увіходить у хату і промовивши похвалку отроїти Василя, тїкає з хати. В другій дії, коли Василь прийшов на побачення до Марфуші і вже відказав їй „на добра ніч“, Параска невідомо чого, в нічну добу, опинила ся в господї у Петра й спіткала Василя. Вона лає його душогубом, злодієм, ще раз похваляєть ся на його житє, а потім знов, як і в першій дії, утїкає.

В третїй дії Марфуша веде розмову з Заворотьком, кумом свого брата Петра. В тій розмові Заворотько натякає Марфуші, що їй дарма, як дївчинї бідній, сподїватись старостів від Василя, бо його родичі мають на увазї одружити з багачкою. Несподївано знов з'являєть ся Параска. Побачивши, що Марфуша вбрана по

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

празниковому, вона починає глузувати й натякати на те, що попереду казав Заворотько. Марфуша, що тілько ще догадуєть ся про Парасчине кохання до Василя, від її річей тікає з хати. Заворотько питає Параску, чого вона так гостро висьміяла Марфушу? На се Параска як і в першій дії сповідаєть ся Заворотькови. Чи сеж чувана річ, щоб молодиця, з перших слів до неї, розказувала всім про своє нещасне й незаконне кохання? І знов не відомо для чого прийшовши до Марфуші Параска зникає, бо Заворотько вговорив її їхати з ним до дому. Четверта дія розпочинаєть ся й кінчаєть ся при широкій участи природи. Розпочинаєть ся вона, як довідуємось із пояснень авторки, над вечір, крикотаннєм жаб, куваннєм зазулї, буркотаннєм горлиць і співами соловіїв, а кінчить ся громом. Дія починаєть ся Параскою, що не відомо де саме й чого опинилась на якійсь леваді, біля ставка. Милуючись природою, вона переходить на своє почутє до Василя й засумувала. В тім станї її спіткав Заворотько, теж невідомо з якої речі опинившись на тім місцї. Заворотько не промовивши й трьох слів, зразу пізнав причину смутку Параски й почав розважати й радити їй забути Василя. Але Параска почувши парубоцькі співи, що наближали ся до них, лишила Заворотька, а сама пішла геть, не бажаючи зустрічати ся з Василем, що міг там бути, міг і не бути. І дійсно на се місце, де Параска кинула Заворотька, надійшов Василь. Побачивши Заворотька, хотів іти далї, але його зупинив той і почав, як кажуть, на здогад буряків, щоб дали капусти, верзти йому, що в нього прохав якоїсь поради для свого сина, парубка, старий Кулїш. Як потім вияснило ся, се був дипльоматичний підхід, щоб випитати у Василя, як він дивить ся на своє кохання до Марфуші. Дізнавшись чого йому було треба, Заворотько прочитав Василеви цїлу лекцию про його моральні й етичні обовязки до закоханої в ньому Марфуші, додавши, що коли він на сїм шляху схибить, то се буде друга Параска. Нарештї побажавши Василеви всього доброго, Заворотько, скінчивши надану йому авторкою місию доброго ґенїя, в свою чергу лишив Василя самотного, а сам пішов невідомо чого й куди. Василь лишивши ся один, міркує про те, що казав йому Заворотько й під впливом його річей згадує, як парубок Кулїшенко залицяв ся до Марфуші; сї спогадки визивають у нього заздрість, він обіцяє поламати йому ребра й зробивши такий героїчний рішинець, відходить. Через сцену переходять парубки й дївчата з піснею. Нї, мабуть та ле-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вада проклята! На ній знов Бог зна звідки, як і перші персонажі, з'явились Марфуша й її подруга Пріся. Марфуша на питання Прісї, чого вона втекла від Кулїшенка, каже, що злякала ся Василя й жалкує, чом не поспитала ся раніш у його дозволу на розмову з Кулїшенком. При кінцї їх розмови надходить Василь і приятель його Грицько. Василь обертаєть ся до Грицька з такою річю: „Грицьку, тікай відсїль з Пріською!“ Після коротенького змагання Грицько з Пріською лишають Василя й Марфушу на самотї. Василь, наче Отелльо повний заздрости, лишивши ся з Марфушою сам на сам, нїчого иньшого не знайшов ся сказати, як ось сю фразу: „Чого-ж ти мовчиш? Кажи-ж! розказуй! хвали ся“. На се Марфуша цїлком розумно відповіла: „Щож я казатиму тобі, Василю?“ Від сеї відповіди Василя наче ґедзь укусив; він почав дорікати бідну дївчину невідомо власне за що. Марфуша догадала ся, що се їй усе дістаєть ся за Кулїшенка й сказала Василеви, що Кулїшенко вговорював її вийти за нього заміж, але вона відмовила на се йому так: що коли не буде Василевою, то занапастить себе. Василь побачив, що він був не правий і, як зникло непорозуміннє між ним і Марфушою, почала ся звичайна розмова закоханцїв. Отсе милуваннє й підслухала якась прочвара, — та сама Параска, що скрізь, по бажанню авторки, наче з під землї може з'явитись і з'являєть ся в любу годину. Остання сцена настілько високо драматична, що я не зважуюсь переказувати її, а привожу в первотворі. (Василь прохав Марфушу вибачить йому за образу, вона на се відповідає):

Марфуша. Хиба я можу сваритись, Василечку, любий мій! Побудьмо ще, з тобою грім не страшний. Тиж бачиш тепер, соколе мій, як щиро тебе кохаю, тілько ти, сонечко моє, любий мій, коханий, не кидай мене, не кидай (вдали громъ и молнія) бо (я) згину.

Голос. Не покине! Ха-ха-ха!

Марфуша. Хто се? чуєш?

Василь. То почулось тобі. Ходїм мерщій! (обнявъ ее).

Голос. Ха-ха-ха! Почулось! (гром).

Марф. Ратуйте! ратуйте! ра-туй-те!

Василь. Марфушо, ластівко моя, не лякай ся, яж з тобою. Нїхто не зачепе тебе, ходїм мерщій!

Параска (подбѣжавъ). Стрівай, бо ти мій!

Марф. Відьма! ратуйте, ратуйте!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Параска. Не пізнала? Дивись, я Параска. Бач, яка я гарна! Сьмій ся-ж, закоханка! Ти розшматувала моє серце, цілуй же його на моїх очах!

Василь. Геть відсіль! ходім, вона божевільна.

Параска. Божевільна! А через кого? (бросаясь на него). Злодій ти, кат! Я розірву тебе! (гроза).

Василь. Геть, бо задавлю! (борят ся).

Марф. Ратуйте! (громъ) ратуйте! ра-туй-те!

Параска. (хрипло). Ти мій, мій! Не віддам нікому!

Занавіс. Що, хиба не шекспірівській драматизм?

В пятій дії з розмови Параски з якимсь сліпцем довідуємось, що Василь покинув Марфушу і має одружить ся з дочкою приказчика з економії. Марфуша побиваєть ся за своїм коханцем, але про шлюб його ще нічого не знає. Щоб усунути се останнє, Петро нарадив ся з Катрею відвезти на який там час Марфушу до тітки у Полтаву, але мусіло-ж так трапить ся, що як вони пішли збирати ся до подорожі, хлопець, побачивши як Василь проїздив повз Петрової греблї, прибіг сказати про се Марфуші, що саме на той час сумуючи гуляла по левадї, та ще й додав, що то Василь їхав від приказчиківни і що завтра має бути їхнє весілля. Того, що почула Марфуша, досить було, щоб вона збожеволїла.

Остання картина пятої дії переносить нас у Петрову хату. В хатї біля стола сидить Параска, Катря й сліпець. Розмова йде про Марфушу, Василя й його зраду. Входить Марфуша з Прісею, вона все марить про весілля. Пріся й Катря вговорюють її спочити, Марфуша лягає й засипає. Через який час з'являєть ся Василь і тут, слава Господеви, драма кінчить ся. Щоб не зменшувати драматизму фінала, я знов приведу його цілком так, як він утворений авторкою.

Василь (вбѣгая). Марфушо, дівчино моя люба, що я наробив! (рыдаетъ).

Параска. Василь! Де він узяв ся!?

Катря. Василь! Він божевільний!

Сліпець. Неруште його, дітки! Хай спокутуєть ся бідолаха; бо дуже важка вага в нього на серцї. Лежачого й собаки не рвуть, а ми люде...

Василь. Завіщо знівечив тебе! Завяла мов квіточка скошена... О, Господи! І кари менї нема такої, щоб зрівнялась з її лихом. Марфушо, горличко моя! Скільки сліз ти виплакала

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

побиваючи ся за мною катом! Звів ся і я, та вже не поможеть ся. Лежить наче у труні. Може вмерла? І я вже не почую її розмови, не побачу її ясних очей. Ні, не вмерла, жива... Марфушо, голубко моя! Прокинь ся, подивись на твого злодія, на твого ката! Подиви ся як вбиваю ся! Прокинь ся, горличко моя! Прокинь ся, хоч проклени мене, тілько прокинь ся! (рыдаетъ).

Марфуша (поднимаясь). Хто тут плаче?

Василь. Се я, твій Василь.

Марфуша. Василь!?... Ох! (падаетъ). Василю... Василю...

Всї (подбѣгаютъ). Вмерла! вмерла!

Катря. Дитино моя кохана! За що увірвали тобі віку! Ох лишенько моє! Головонько моя гірка (?)! (плачетъ).

Василь. Кат я! Окаянний! Що я наробив!? Бийте мене, волочіть. Я проклятий, проклятий! Марфушо, Марфушо! (склоняется надъ ней, плачетъ).

Слїпець. Не клени себе сину, а благай у Господа помилования. Бог карає за такі страшні діла, щоб знали люде, що є у них Праведний батько, котрий все знає і все бачить. Його не скривдиш, не втаїш ся. Молись же йому, сину, молись щиро.

Василь. Гетьте! Я проклятий! Чого дивите ся, вяжіть мене! Я злодій.

Параска. Василю, братїку, очумай ся!

Василь. А, і ти тут! (схвативъ полѣно, бъетъ ёё по головѣ). Так ось же тобі!...

Параска (падає). Ох! Василю!

Всї. Убив! Убив!

Василь (бросає полѣно). Й її убив!!... Ха-ха-ха!!...

Отсе, слава Богу, й кінець.

Вся безпідставність і штучність такої розвязки драми о стільки очевидна, що дарма підкреслювати її. Вже одна ява Василя в Петровій хатї прямо таки дивовижна. Що з ним стало ся, чого він опинив ся там? Чи не сила кохання привела його туди? Коли так, то чому він не одружив ся з Марфушою, а потяг ся за приказчиківною? Може довідавшись про хворобу Марфуші в ньому прокинуло ся спочутє й промовила совість? Але досить пригадати його поводженє з Параскою, щоб відкинути сю гадку. Та коли-б се й так, то своє спочутє Василь виявив би не таким нервовим

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

учинком, з патетичними вигуками, з ганьбою самого себе. Лишаєть ся одна цілком справедлива гадка, що так треба було авторці.

Коли читачі познайомили ся вже зі змістом найновійшої „малороссійской драмы“, то за для повного враження лишаєть ся ще хиба висловити здивуваннє до авторки, що мала нахабство взяти ся за працю, до якої цілком не здатна.

П. Дмитренко.

II. Збирныкъ творивъ Матвія Семеновыча Жернова.

Харьків. Том первий ц. 20 коп. (in 16°, 88 стор.).

Коли — чи в літературі чи в приватній суперечці, до яких так охоча хохлацька інтеліґенция, заходить річ про денаціоналізацию Українців Росиян (Українець-Росиянин — се осібна порода), про їх виродженнє — в змислї національзму, звичайно, а не в змислї мускулів, панове — то немає такого й чоловіка, котрий не сказав би з глибоко задуманою міною социяльного психольоґа такої, наприклад, фрази: „Еге! Все воно так, але оправдувати упадок моральний наш самими репресаліями російськими, „игом“ — не можна, бо то була-б неправда“. І наше вухо о стільки вже освоїлось із сими мудрощами, що ми й справді залумуємось иноді: „Та чорт його знає! Може воно й дійсно так! Їм краще знати, бо коло такого діла ходять!“

Але ніхто з тих утішних не завдавав собі питання, о скільки-ж інтензивно кождий з чинчиків нашої деморалїзациї національної приточив ся до діла руїни і як завеликий був вплив чисто репресивний, чисто зовнішній, що не залежить від нашої здібности і етичних багацтв. Чи не є він одною з причин появи на сьвіт самих гадок про наше непотрібство? Чи не є він яйцем, з якого вийшов потім дивний оскубаний птах із кінцем прізвища на „ков“ і з глубокими переконанями в дусї монархізму та батогів?

Але чим з'яснить собі хто-небудь з доморощених психольоґів хоча би, наприклад, факт істнування на божому сьвіті диких людий, так званих українських артистів та письменників? Як можна виправдати собі і перед собою, що сї дивні типи доводить ся бачити в числї діячів сцени і штуки, себ-то в таких сферах людського бутя, котрі потрібують найбільшої сложности духових зворушень, найбільшої висшости і чутливости мислї, одно слово,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

які призначені для невеликого числа „вибранных“. Правда, в усі часи і у всїх народів єсть і будуть трудолюбні руйнуватели; може вони, яко перехідна ступінь, потрібні навіть, бо инакше, як сказав поет, не було-б у нас „нї Шекспірів нї Дантів“; але у нас, у російської відміни Українців, се набирає якогось важко-хоробливого вигляду. Всяка мразь, що підіймала завісу в театрі та засьвічувала Ауерівські сьвічки, вже лїчить себе досконалим артистом, а про тих, що „виступали“ колись волею обідраного антрепренера, і казати вже нїчого: то такі знаменитости, до яких і приступити без бука не можна. Той, хто знає українську мову з вислуханої лайки на базарі між двома перекупками, вже лїчить себе сіллю землї — і голову даю на одсїч, що незабаром він напише або „Собраніе сочиненій на малороссійскомъ языкѣ“ або драму з пятьма обухами, дозволену цензурою ще до написання. І кого тільки, кого немає між тими авторами? Коли-б кождий з українських письменників дав у своїх мемуарах хоч нариси подібних типів, із якими йому доводилось зустрічатись на шляху письменницькому — дивна ґалєрія портретів залишилась би нащадкам, і може вони, далекі, вивели-б цікаву гадку про захоплене українським національним рухом широких кругів, про силу того руху, що викликав до працї лїтературної навіть невідповідні елєменти. Помагай їм Боже — писати історію культури на підставі таких фактів, а для нас безщасних се має важкий зміст. Ми бачимо тут неповажане нациї, доведене до Геркулєсових стовпів, бо нїколи і нї один із тих авторів не ужив української мови серіозно і в серіозних випадках свого житя; ми бачимо тут підле легковаженнє, бо на запит такому письменникови: „Чому ви пишете власне по українськи“, невідмінно почуєш у відповідь: „Легче, знаєте-ли... По русски очень трудно“...

І от можна спитати охочих до розрішення социяльних завдань: на яких соках росла така ґенерация, що раз-по-раз налїчує серед себе більше число носителїв „печати дара духа“ глупоти? Хто утворив ту атмосферу, де так гарно почувають себе сї слимаки, котрих інтеллєкт містить ся в тій частинї тїла, якої вони не бачать, коли стануть прямісїнько перед зеркалом? Хто надає відповідного розсолу для розплодження тих шкідливих бактерій? І чому се ми, Українцї, такий безщасний народ, що у нас процент таких творців на загальне число робітників письменства більший, нїж де в якому иньшому краю?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І от у той величезний відсоток в числї перших можна поставити Матвія Семеновича Жернова, того милого чоловічка, що „обогатил малорусскую литературу“ своїм збірником під заголовком „Галиматья“. Замісь „критикувати“ такі твори досить виписати гомеопатичну дозу дивних віршів — і можна поручитись, що повне отроєннє читача наступить через пять секунд. Але коли „критики“ будуть надуживати сього способу, то хто-ж тодї буде читати українську бібліоґрафію? От тим-то, шануючи здоровлє і житє своїх земляків, я лишаю на боцї всїлякі цитати, навіть зміст (sic?) творів і обмежуюсь голословною фразою: „Собрать бы книги всѣ (такі) да сжечь“ — се було-б що найлїпшого. Та що доба привселюдних ауто-да-фе давно вже минула, то тих безщасних, що волею Аллаха мають у руках вище названу книжку, я закликаю для власного їх супокою до приватної інквізиції у свойому помешканню, при чім можуть бути хіба найлїпші приятелї. Ся осторога необхідна тому, що жандармерія напевне вступить ся, коли вість про такий замір піде в вищі круги, бо та книжка — то міцне орудє „обрусѣнія“. І той день, в який українська лїтература позбудеть ся сієї і їй подібних книжок, я пропоную сьвяткувати також як память Шевченка, щорічно, бо то події однородні: бистрі кроки лїтератури по шляху поступу.

Гнат Хоткевич.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ювілей Ганни Барвінок.

(О. М. Кулїшевої).

Вже давно лагодились земляки пошанувати за сорок років лїтературної працї Ганну Барвінок, авторку гарних оповідань з народнього житя, подругу й помічницю славетного Пантелеймона Кулїша. Сама вона все від тієї шани вхиляла ся, кажучи, що не заробила її. Та прихильники рідного письменства думали инакше та й надіслали їй з усїх країв нашої землї привітання й подяки за її працю. З березіля ст. ст., в господї самої ювілятки оголошено тії привітання. Не було прилюдного сьвяткування, бо його сама Ганна Барвінок не схотїла, а так зібрав ся з привітаннєм гурток її знайомих та прихильників у гостину на її затишний хутір під Борзною.

Хутір той не аби який хутір, бо тут будували, сїяли, садили руки Пантелеймона й Олександри Кулїшів, тут могили самого Кулїша і брата панї Кулїшевої, Василя Білозерського, редактора „Основи". В горі на воротах читаєш, як уїздиш, великими лїтерами вирізане „Мотроновка — Кулїшівка", а з другого боку, на других воротах: „Хутор Піддубень" (бо ще й так сей хутір зветь ся) — все то назвища звісні нам із історії нашої лїтератури. Невеличкий будиночок, знаний з ґравюри в „Кіевской Старинѣ" (1899, IX), як і увесь хутір, ховаєть ся серед саду й великих дерев. В будиночку всього три сьвітлицї: одна — се робітня Кулїшева, тут його столярський варстат, а на йому і над їм по стїнах лежить і висить його струмент, — як було за його житя... Далї Кулїшів кабінет, його робітня лїтературна. Тут полицї й шафи з книжками, по стїнах портрети, а серед сьвітлицї довгий стіл, а на йому порозкладувано книжки — Біблїя всякими мовами,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

коментарі до неї... перед столом простий стілець. За сим столом працював останні роки Куліш і всї ті книжки — то його материяли до вкраїнського перекладу Біблії і лежать так, як він їх лишив... Зі стїн дивлють ся його портрети, малюнок його похорону, а над їми блищить срібний з золотою стрічкою вінок, присланий на могилу великому робітникові...

Тепер у сїй дорогій сьвітлиці працює невсипуща Кулїшева подруга, Ганна Барвінок, готуючи до видання його твори, пишучи свої... В сїй сьвітлиці витали її гості, тут читано й ті адреси, листи й телеґрами, що поприсилано звідусїль.

Чернигівцї писали:

Високоповажана Добродїйко!

Сорок лїт талановитої, чесної і народоприхильної лїтературної працї — се таке дїло, що за його шанували-б людину в кождому письменстві; в нашому-ж, не дуже багатому на сили, така праця достойна подвійної хвали. Ще на провеснї українського письменницького руху вийшли Ви на нашу лїтературну ниву. Вона тодї лежала ледві початим облогом. Ви стали поруч із могучим орачем на тому полї, і Ваше імя з самого початку сплело ся з імям славетного Пантелеймона Куліша. Маючи віру в силу і міць нашого відродження, Ви не покидали своєї постатї, і в найхмарнїщі часи негоди давали нам Ваші правдиві, реальні малюнки народнього житя, надзвичайно прості, але осяяні сяєвом любої нашому серцеві поезиї, заквітчані цьвітом почувань щирого серця, повиті сумом того горя жіночого, якого справжнїм поетом стали ся Ви в своїх оповіданнях. І ми залюбки придивляли ся до сього малювання, упивали ся співучим словом Вашої народньої мови. У нас так мало було жінок, що обстали дїлом за права нашого слова, і Ви були одною з перших, і довгий час стояли одиноко, без подруг, і се ще побільшує нашу повагу до Вас.

Ще з Чернигівщини прийшло привітаннє з одного села, а підписало його 36 козаків (з їх 3 козачки), а 12 „крестьян". І там написано:

„Щиро, щиро витаємо в се велике сьвято вельми шановну землячку нашу, Ганну Барвінок! Дай, Боже, ядрені, цїлющі роси, щоб сей Барвінок довго, довго ще кустив ся, цвив та вукрашав безталанну Матїр нашу! Прийміть же, невсипуща робітнице, від нас сю коротеньку, але щиро-прихильну подяку, котру викли-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кають у нас, селян, Ваші невмірущі оповістки нашого злиденного житя-бутя".

Радісно було почути сей голос від того народу, який так гарно малювала Ганна Барвінок, і честь отим селянам, що зняли ся в гору по над звичайну буденщину та й пошанували розумним словом щиру робітницю на ниві духовій!

З Київа прийшли дві адреси: одна з 72 підписами, а друга з 12-ма, а надто дві телеґрами від редакциї „Кіевской Старины" і від київських земляків.

Зі Львова прислала привіт редакция Л. Н. Вістника: „Рідко кому з наших письменників приходить ся сьвяткувати такий ювилей, як Вам, Висоноповажана Пані, ювилей 40-літньої невпинної літературної праці. Та ще рідше найти письменника, що ціле своє житє і знанє посьвятив би виключно тим широким народнім масам, до яких Ви так прилягли душею і які оббирали завсїгди предметом своїх численних оповідань. Через те й заслужили Ви собі на велику вдячність не тільки усеї української інтеліґенциї, але й того численного простонародя, яке Ви зображували все так реально, правдиво. Бажаючи дати вираз почутю вдячности для Вас за те, редакція Літ. Наук. Вістника прилучаєть ся з найбільшою приємністю до участників Вашого сьвята та засилає Вам щирі бажаня доброго здоровля і сили до дальшої праці.

Звідтиж прислав привіт Кружок українських дівчат. Телеґраму з 6 підписами прислали Херсонські Українці.

З Херсона-ж прислала отсей прегарний привіт звісна письменниця Дніпрова Чайка (пані Василєвська):

Поетови жіночої долї. (Від жінок).

Іще один вінок... Крізь сей вінок дивлюсь я в далечінь минулих днів: вінки, вінки, куди не скинеш оком, вінки пливуть на головах героїв, що мов ріка течуть перед моїм духовим оком. Ідуть узброєні, осяяні красою, увінчані славою і сяєво тієї слави аж сліпить: за ним не видко, як трудженними ногами проклавсь крівавий шлях, не видко плям від сліз пекучих на пишному убранні, за шелестом вінків не чуть задавлених проклонів, затаєних зітхань і тихої скарги... Тай на що? Навіщо туманити сьвято? Навіщо оглядатись на пройдений уже шлях, потоптане ногами лихо, поборені власні хиби та болї? Уже-ж бо уквітчала слава потомляне чоло заробленим поправдї, заслуженим вінком! Вінки... Вінки... кругом вінки усякі!... Ось Греки стародавні: войовники

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з лавровими вінками на чолї, поети — у соснових, співцї — в хмелевих, виноградних; он переможцї олїмпійські — з дубовими, лавровими і навіть зі срібними та золотими, он славні горожане миротворцї в маслинових вінках. Назустріч їм дївчата у вінках: з квіток пахущих, і гекатомби несчисленні... теж у вінках... Вінки... вінки плинуть на версї — страждання, болї й кров під ними... І сплиснула ся хвиля і друга наступає, немов бурун морський, немов грозова хмара — то Римська хвиля: шикуючи йде незломне військо, блищать і мають військові клейноди, — зелений лавр шумить, шумить на версї — крівава хвиля по низу біжить і заливає цїлий сьвіт.

На півночі в лїсах дрімучих, у скелях, у снїгах новая сила наростає і ось навперейми Римлянам уже сунеть ся на південь.

Во імя предків і богів, во імя сили і слави ідуть вони, уквітчані вінками з листя дубів сьвячених.

Чи переможе дуб північний, чи зграбний лавр південний?

Тим часом терен з Юдеї розпростав пагінцї колючі і повив чимало праведних голов геройських нечуваним вінком — вінком терпіння. Пожовкли лаври, хміль та виноград зівяли, згорнула лист маслина, не сьміють рожі розцвисти, замовк і дуб -- не шелестить, терном повитий.

І кров уже не тільки під ногами, вона червоною росою скропляє і чоло... а терен усе росте, з ним поруч і шепшина, полин гіркий і таволга червона, дурман отрутий, кропива жалка, сонливий мак і тоя гробовая...

І ті рослини посїли все і з їх вінки, — тяжкі вінки неслави та неволї! Проріс колючий терен в той тихий вільний рай, де вперше вміли заплїтати купальські лиш вінки веселі.

Уплїв ся терен, посїв зелену руту мяту, червоний мак і пишную калину. Найкращі голови синів і дочок того краю від того часу заквітчались замісь троянд та конвалїй шепшиною та терном...

І глухне, глухне все...

Ба нї, не все! Низенько при землї, не розлучаючись із нею, стелив ся нишком барвінок невмірущий.

Лютують бурі над землею, дуби тріщать, — барвінок тулить ся щільнїш до матері-землї. Ось лютий суховій із східнїх нетрів налинув свищучи, і сосна огрядна пожовкла, осипалась тополя, загинула маслина, — барвінок в землю корінцї пускає і нишком з неї пє живущу силу. Від хижого морозу славетні лаври збля-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кли — барвінок з під снїгів зеленими гільками потїшає, що не навіки-віковічні негода та зима.

Дощ вітер, спека і мороз, усе пройшло над ним, а він, закиданий і пилом, і сьміттям, затоптаний ногами, випростує гіллячки невмірущі і, знаменуючи надію, сплїтаєть ся в вінок чудовий для тих, чия від віку не бучна, непоказная доля гнїтить всяк час к земли і не дає у гору знятись; про теж не може і прибити в щент живої сили, нї вмалити душі, великої в терпінні, не може заглушити поезиї невянучого цьвіту терном та бурянами щоденного житя. Не диво, що рослину ту у нас собі обрало жіноцтво за емблєму.

А та, чиє жіноче серце уміло пізнавати, про що шепче листя, що горить у краплинах ранньої роси, чим дихає вітрець із гаїв та нив трудових, — давно з самих джерел жіноцької душі бере живущу та сцїлющу воду, і скроплюючи нею, плете собі вінок зелений без пихи, без пахущів лаврових, без лиску золотих вінців та срібних, за те без колючок і без отрути — живий, зелений, з барвінку невмірущого вінок.

Вінки.., кругом вінки... а під вінками кров і сльози... Під сим нема: не кривдою здобутий, хай лехко ляже він на те ясне чоло, що щиростю його по правдї заробило і з давнїх лїт його лиш забажало, а не тяжких славетнїх тих вінків.

Днїпрова Чайка.

З Одеси наспіли привитання від М. і Л. Комарових — з Катеринодару лист з 12 підписами, з Катеринослава лист із 13 підписами, з Бахмута лист і поетичний привіт від звісного поета М. Чернявського:

Мабуть вірно те серце любило,
Мабуть тяжко і довго боліло,
Що зуміло і злиднї народу
Претворити в осяянну вроду

Мабуть часто ті плакали очи,
Не склеплялись у темниї ночи,
Що пробачили в темряві й мряцї
Невмірущих звитяжників працї.

Мабуть з-малку ті руки робили,
Що й на старість не втратили сили
І онуків ведуть до роботи,
Додають їм до працї охоти.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хай же, в вечір житя самотного,
Той привіт поколїння нового
Їх пригріє промінням вітання
Від великого сонця — кохання!

Хай спочинуть притомлені руки,
Не стискаєть ся серце від муки,
І не плачуть нїколи вже очи
В тихім присмерку вічної ночи!...

Микола Чернявський.

Надіслано ще листи зі Звягеля на Волинї, з Умані, з Харкова (від М. Лободовського), з Петербурга (від управи „Благотворительнаго Общества изданія общеполезныхъ и дешевыхъ книгъ), з Москви (від Г. Єремієва) і з Мінська від гурта Українців Мінської ґуб., а надто два поетичні привітання із Мінська:

I.

З країв далеких, із чужини,
Від серця шлем тобі привіт,
Що задля неньки України
Ти працювала сорок літ.
Жіноче горе все співала,
Ти сьвіт Українї внесла.
Ти безталанних привітала,
Ти їм надії подала.
І праця та твоя на ниві
Просьвіту рідного не здине,
І наші мрії будуть живі,
Аж поки доля нас не кине.
Роскішних садових квіток,
Рожевих, пишних, ти не брала, —
З барвінку ти сплела вінок
І голову свою убрала.
Нехай же щире твоє слово
У серце кождому загляне;
І на чолї твоїм ще довго
Нехай барвінок твій не вяне!

Ф. М. Боровський.

II.

Заплакана мати про щастє гадає,
Край хати сидить на порозї...
Родилась, христилась — а щастя немає,
Десь досї в далекій дорозї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Хто щастю жаданному стежку рівняє
Та хату біленьку готує
Та неньчине серце в надію квітчає,
Чудово той свято працює.
За працю таку тебе, Ганно Барвінку,
Вітаємо щиро, без ліку;
Та в Бога благаєм для тебе здоровля,
Та довгого, довгого віку...

Г. Є. Сурмаченко.

Всї сї привітання, поприсилані Ганнї Барвінок з усїх країв нашої землї, показують, що наша інтелїґенция зростає і вбиваєть ся в силу, що вона починає розуміти вагу рідного письменства, що між нею і письменниками починаєть ся більше, нїж досї, духове єднаннє і що факт сього єднання люде й силкують ся заманїфестувати в отаких привітаннях. Сьвідомість сього може підтримувати сили лїтературних робітників, додаючи їм надії на лїпші, яснїщі часи нашого письменства. А коли ті часи прийдуть, — спасибі Ганнї Барвінок, що своєю працею наближала їх!

Б. Грінченко.

Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Загальні Збори Наукового Товариства ім. Шевченка.

Загальні збори Наук. Товариства імени Шевченка, що відбули ся 25 марта с. р., розпочали ся в присутности 38 членів по 10 годині рано промовою голови проф. М. Грушевського, яка в цілости звучала так:

„Високоповажані Пані й Панове!

„Мило мені повитати Вас у перве у власній хаті Товариства, на сих перших зборах нового століття! А нинїшні збори розпічну бажаннєм, щоб се нове століте було сьвідком дальшого успішного й невпинного розвою нашого Товариства.

„З заведеної минувшого року специяльної Хроніки Товариства Вп. Члени могли докладно слїдити за житєм Товариства, а результати його діяльности мали коротко зібрані в річнім справозданню в остатнім числї Хроніки, розісланім всім Вп. членам Товариства. Надіюсь, що Вп. члени з його перегляду набрали переконання, яке маю я — що Товариство наше вступило в нове століте серед дуже інтензивного розвою, розвою тим цїннїйшого, що переходив він серед досить трудних материяльних обставин.

„Ріжносторонна, многоважна діяльність нашого Товариства не знаходить і далї відповідного підпертя в кругах правительственних і автономічних. Минувшого року Високий сойм окрім дотеперішнїх запомог признав лише 1.000 кор. на виданя правничі і одноразову запомогу 1.000 кор. на орґанїзоване етноґрафічної експедициї. Високе ж мінїстерство зовсїм відмовило підвисшення дотеперішньої субвенциї й вставлення її в буджет не вважаючи на те, що Виділ Товариства окрім звичайного подання, що вносить щорічно до мінїстерства, осібними депутациями до мінїстрів осьвіти, фінансів

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:30 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і Галичини, як також і до краєвого правительства, старав ся переконати міродатні сфери о високій важности діяльности Товариства й дальшого успішного розвою її. Таким чином з каси державної й краєвої дістало наше Товариство в минувшім році всього лише 16.000 корон — суму, що покривала лише третину видатків, які прелїмінувано було на наукові цїли Товариства минувшого року, і зовсїм нужденно виглядала в порівнанню з запомогами, які дістали на такі цїли анальоґічні інституциї иньших народностей держави.

„Супроти такої рівнодушности чинників, від котрих в першій лїнії наше Товариство мало б право надїяти ся енерґічної підмоги, Видїлови тільки з великою трудностию удало ся задержати в рівновазї фінанси Товариства, уже перед тим сильно захитані інтензивним розвоєм наукових видавництв. Коли нам удало ся удержати ся в границях доходів минувшого року не тільки без редукциї дотеперішнього пляну видавництв, а навіть зі значним розширенєм його і зі збільшеннєм видатків в иньших наукових потребах Товариства, то тільки завдяки збільшеному обороту книгарському — на що Видїл покладав минувшого року велику увагу, і крайній ощадности в переведенню прелїмінара. Як Вп. Члени могли переконати ся з долученого детайлїчного рахунку наукових видань, видатки були значно низші від прелїмінара, навіть дорахувавши до сього перенесені на р. 1901 виплати в висоті коло 1.700 кор., а навить мало що висші були від видатків попереднього року, не вважаючи на значне помноженє наших видавництв.

„Власне, не вважаючи на скупу запомогу, в минувшім році розпочали ми публїкацию осібних білєтенів Товариства під титулом Хронїки, мовою українською й нїмецькою, з докладними відомостями про житє Товариства, виказом його видань і з короткими змістами рефератів, що чотири місяцї, що в сумі дало за рік дві спорі книжки. Замісь одного тому Правничої часописи Правнича комісия почала видавати по два томи своєї публїкациї з розширеною проґрамою й розширеним титулом: Часопись правнича й економічна. Натомісь уплянована ще позаторік Правнича бібліотека все ще не може увійти в житє через брак засобів. Всього видало Товариство в минувшім році $18^1/_2$ томів своїх періодичних публїкаций, а до того 12 книжок свого лїтературно-наукового орґана — Лїтературно-Наукового Вістника. Участь наукових і лїтературних сил у виданнях Товариства, змінна в звязку з не все однаковим складом самих видавництв, в минувшім році була особливо значна: всього протя-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

гом року взяли участь: у Записках Товариства 41 особа, з того заграничних співробітників 16, в иньших наукових виданнях 47 осіб, з того заграничних 4, разом 82 особи, а з того заграничних 20. В Літер.-наук. Вістнику за тойже час взяло участь понад 80 осіб, з того заграничних понад 50. Таким чином видання Товариства згромадили коло себе минувшого року понад 150 наукових і літературних сил, з того половина заграничних.

„Уложений минувшого року проєкт всестороннього студийовання австрийської Руси що до етноґрафії, археоґрафії, археольоґії й діалєктольоґії дорогою експедициї не міг відповідно розвинути ся наслідком того, що в. сойм признав на сю ціль лише одноразову, зовсім невелику запомогу, Товариство ж не розпоряджало на се власними засобами. Тому не можно було уложити якихось систематичних, на довге й правильне студийованнє обчислених плянів, хоч все ж удало ся і з тим малим засобом зробити крок наперед в студийованню нашого народу.

„З помічних наукових інституций Товариства поруч бібліотеки могли ми нарешті приступити до сповнення иньшої довголітньої нашої дезідерати — музея. Остатнє розширеннє льокалю Товариства дало можливість відповідно умістити від кількох літ збирану колєкцию портретів виднійших українських діячів і приступити до орґанізациї иньших колєкций. В остатніх днях відставлено оден із замовлених для музея ґабльотів і я встиг упорядкувати колєкциї археольоґічні, збірку автоґрафів і фотоґрафій і поручаю їх сьвітлій увазі вп. Членів. Дальший зріст нашого музею буде залежати стільки ж від материяльних засобів Товариства, скільки, а ще й більше — від заінтересовання сею інституциєю нашої суспільности. Потреба й дезідерати нової інституциї будуть пояснені її осібною відозвою.

„Орґанізацию наукової роботи в Товаристві як і давнійше вели секциї й комісиї Товариства при діяльній участи Виділу; число їх помножило ся минулого року ще комісиєю язиковою, так що Товариство наше числить тепер три секциї, 5 комісий і редакцийний комітет Літ.-Н. Вістника. Крім того для порушеної іще від осени справи дослідів антропольоґічних завязано остатніми днями осібну анкету в сій справі.

„В складі дійсних своїх членів понесло Товариство болючу утрату в особі остатнього з фундаторів його, почесного члена й довголітнього співробітника його видань Олександра Кониського. З поміж членів основателів не стало вірного приятеля нашого

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Товариства Сергія Грушевського. З поміж членів звичайних стратило Товариство о. Сидора Єзерського, катехита в Золочеві. Вп. члени зволять пошанувати їх память! (Збори пошанували вставаннєм з місць).

„Нових звичайних членів прибуло 45, а на остатнім своїм засіданню Виділ затвердив на внесення секций дійсними членами отсих людей: в секциї історично-фільософічній Олексія Марковича, доктора історії, висл. звичайного професора одеського університета, автора численних розвідок з історії Чорноморя й України, співробітника Записок від р. 1897. В секциї фільольоґічній Михайла Комарова, нотаря в Одесі, заслуженого українського діяча, звісного своїми працями в українській лексікоґрафії, бібліоґрафії, етноґрафії й історії літератури, довголітнього співробітника видань нашого Товариства. В секциї математично-природописно-лікарській дра Стефана Рудницького, учителя академічної ґімназиї, автора цінних розвідок з української історії, що новійшими часами віддаєть ся специяльно фізичній ґеоґрафії і з сеї галузи опублікував також одну розвідку в Збірнику матем.-природ.-лік. секциї, й Семена Сидоряка, учителя тоїж ґімназиї, автора цінних праць з обсягу біольоґії.

„Зі зверхніх відносин нашого Товариства в минулім році підпести треба його участь у межинародних конґресах паризьких: через своїх членів і відпоручників взяло воно участь у конґресах: антропольоґічнім, фолькльорнім і лікарськім, і як перший виступ на сьвітових зборах треба признати його вповні удачним. Рівнож брало воно участь у наукових маніфестациях, які годили ся з його науковим становищем і национальною нашою гідністю. До розширення зносин його з науковими институциями й видавництвами причинило ся богато заснованнє постійного білєтеня в німецькій мові: минувшого року на ново приступило до обміну видань близько 70 наукових институций і наукових видавництв, і річ замітна, що особливо зростає число таких обмінів із краями анґльо-саксонськими і скандинавськими.

„Як і давнійш, і минувшого року мусів Виділ Товариства ділити свою працю між справами наукового характеру й адміністрациєю, що вимагала пильної уваги. Розпочаті в 1899 р. реформи в діловодстві Товариства ведено далї; побільшено персональ урядничий тим способом, що маніпуляциї поділено між урядником маніпуляцийним і фаховим бухгальтером; спостереження зроблені над пробною орґанізациєю діловодства мають послужити осібній анкеті,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вложеній з виділових, членів контрольної комісиї й дотичних урядників, до переведення в ній поправок. Розширено льокаль Товариства, а при тім визначено осібне приміщеннє й для музея. В повний порядок приведено нарешті маґазин Товариства й докладнійше обчислено його реальну вартість. Рівнож застановляв ся Виділ над потребами розширення й ріжних уліпшень в друкарні: саме тепер ідуть роботи коло заведення електричного осьвітлення й руху в друкарні, а також рішено закупити ще одну друкарську машину: сї значні, але конче потрібні для успішного розвою господарки, давно вже з року на рік відкладані видатки, в сумі коло 15.000 кор., мають покритись в сім році, й се вимагало пильної уваги Виділу для фінансів Товариства. Так само в камениці Товариства, котрої справа, на жаль, не уважаючи на старання Виділу, все ще не покінчена, робили ся приготовання до важних інвестиций — водопроводів і нової каналїзациї, але з причини, що камениця Товариства має спільний канал із иншою сусїдньою, до сих робіт не можна було приступити до сього часу.

„На сім кінчу свій погляд на минувший рік. Констатую, що число зібраних членів відповідає вимогам статута що до важности зборів і оголошую нинїшнї збори відтвореними“.

По уконституованю збору принято касове справозданє, почім др. Я. Грушкевич відчитав іменем контрольної комісиї справозданє і поставив внесенє на уділенє Виділови абсолюторії. Внесенє принято і приступлено до дальшої точки дневного порядку, до вибору голови і членів Виділу та їх заступників.

Д. В. Шухевич ставить внесенє, аби голову вибирано явно, а виділових картками. Д. М. Павлик противить ся внесеню і жадає, аби вибори усїх членів Виділу відбували ся тайно. Супроти того жадання д. Павлика оголосив голова тайні вибори і по 10-мінутовій перерві, в якій присутні нараджували ся над складом Виділу, приступили до голосованя. До скрутацийної комісиї покликав голова д. М. Павлика і дра М. Шухевича. При виборі голови голосувало 34 члени; проф. М. Грушевський отримав 31 голосів, 3 картки віддано чисті. Голова подякувавши за вибір, заявив, що супроти довіря членів не уважає можливим скидати ся обовязків в Товаристві, хоч як тяжких для нього. По тім покликав на скрутаторів д. М. Крушельницького і д. І. Труша і приступлено до вибору членів Виділу і їх заступників.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Поки відбувала ся скрутинія, приступлено до останньої точки — внесень і інтерпеляций.

Д. Вол. Шухевич ставить внесенє, аби Виділ віднїс ся до мінїстерства осьвіти з представленєм теперішнього стану науки руської мови в середнїх школах і зажадав усуненя того стану, незвичайно ненормального і шкідливого для нас. Др. Франко підпирає се внесенє з додатком, аби таку акцию виконати спільно з иньшими інституциями, як Товариство Педаґоґічне, Просьвіта й ин. Др. Колесса пригадує, що подібний мемориял висилано вже перед двома роками, виказує хиби теперішньої системи науки руської мови в середних школах і прилучуєть ся до внесеня д. В. Шухевича. Др. В. Коцовський звертає увагу, що в женьских школах у Львові не вчать зовсїм руської мови, жадає отже, аби й сю справу порушено в мемориялї. По довшій дискусиї в сїй справі, в якій забирали ще голос д. С. Томашівський, В. Шухевич, др. Колесса, ухвалено резолюцию: збори взивають Виділ Товариства, аби з'орґанїзував акцию в справі поправленя науки руської мови в галицьких школах і внїс відповідний мемориял до мінїстерства осьвіти. Резолюцию принято одноголосно.

По сьому оголосила скрутацийна комісия результат виборів. Голосувало 33 членів. Абсолютна більшість становила 17. Виділовими вибрано: Володимира Гнатюка 32 гол., Сидора Громницького 32, Іллю Кокорудза 25, Івана Макуха 28, Стефана Томашівського 21, заступниками виділових: Ераста Бурачинського 32, Льонґіна Цегельського 23 гол. Тому, що одного виділового і одного заступника не вибрано наслїдком розстріленя голосів, заряджено нове голосованє, при якім на 28 голосуючих вибрано заступником виділового Гриця Гарматія 16 голосами, а на виділового голоси знов розстрілили ся. При третїм голосованю вибрано аклямацією дра Миколу Шухевича виділовим, почім приступлено знов до внесень.

Др. Яр. Грушкевич ставить внесенє, аби руську „Хронїку" не видавати дальше, тому що всї вістки подавані в нїй друкують ся також у Вістнику, натомісь аби видавано річне справозданє по руськи й нїмецьку „Хронїку". Др. Колесса висловлює противний погляд, вказує, що руська „Хронїка" також конче потрібна, що так само поступають і иньші наукові інституциї, друкуючи свої білєтини у своїй і иньшій конґресовій мові, та жадає, аби теперішню „Хронїку" полишити й на далї. За тим самим промовляють іще

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

д. О. Барвінський, др. І. Франко, д. М. Павлик. Внесеня дра Я. Грушкевича відкинено після того.

Дальше вибрано контрольну комісию, до якої увійшли ті самі члени, що були попередного року: др. Я. Грушкевич, К. Паньковський і Ю. Січинський.

Др. Я. Грушкевич домагаєть ся аби в Хроніці друковано всї нові книжки, які приходять до бібліотеки Товариства. По дискусиї, в якій забирали голос д. В. Шухевич і др. І. Франко, ухвалено друкувати тільки Ukrainica, почім голова, сконстатувавши вичерпанє дневного порядку зборів, закрив їх о 2 год. по полудни.

Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

Хроніка і бібліографія.

I. Літературні вісти і уваги.

Ще центр і окраїни. Недавно в російських ґазетах був цілий ряд статей про »центр і окраїни«, де проводила ся думка, що »наш центр« тобто центр адміністративний з його коренним (московським) заселеннєм починає трухніти. Окраїни-ж, не дивлячи ся на більшість усяких тягарів, пробуджують ся до житя так енерґічно, що центр зостаєть ся по заду і ніяк уже не може навіть задовольнити їх потреб, або припинити розвій місцевого житя, місцевої ініциятиви. Не диво, що таке явище виникає в 130-міліоновій бюрократичній державі, а отсе може буде з першого погляду й парадоксальним, коли я скажу, що такий самий процес постерігаєть ся і у нас на Вкраїні в народньому житю. Осередкові українські ґубернії, посціль залюднені Українцями, виявляють велику стихійну, ще не розбуркану національну силу. Щож торкаєть ся наших окраїн, заселених ріжними народностями, як от Татари, Молдаване, Німці, Поляки, Москалї і т. и., то тут житє народнє трохи вже відмінне. З одного боку справді йде обрусїннє, а тут же зараз і гарячий протест проти його у самого народа.

Колись покійник М. Дикарів писав у всїх подробицях до мене в листї, як у Воронїжчинї, де по селах стикають ся Українцї з Москалями, наші селяне з великим запалом відстоюють і на словах і на дїлї свою народність. Памятаю, дїло доходило до того, що з'являв ся »Кобзарь« Шевченка як арґумент, що такої книги у Москалїв нема.

Менї самому нераз доводило ся зустрічати в Таврії наших селян, особливо заможних, що пишають ся тим, що вони, Українцї, і ніякої иньшої мови не визнають у свойому житї крім української, та ще до того й сьвідомо виробляють її, щоб вона була як найчистїйшою.

Знову в Херсонщинї я постеріг такий самий процес; навіть Німцї балакають або по німецьки, або чистою вкраїнською мовою. Та не кажучи вже про наших людей, а й Молдаване раз-у-раз докоряли менї тим, що я живу між ними вже з пів року, а ще не навчив ся їхньої мови і мушу балакати з ними через драгомана.

Кожна хибна думка або гіпотеза має за себе тільки відоме число доводів і коли перейти за сю границю, то ми враз же дійдемо ad absurdum, до нісенїтницї. Так і з обрусїннєм. Людям осьвіченим занадто ясно, що такий напрямок внутрішньої полїтики хибний, шкідливий, що він не принесе користи анї втїхи не тільки нашому народови, але й самому урядови. Народови-ж се робить ся ясним тільки тодї, коли 2—3 народности стикають ся між собою, коли можна себе порівняти з иньшими, особливо, коли калїченнє душі народньої вже істнує як факт, а не як мрія обрусителїв. Тодї підіймаєть ся обуреннє проти насилля над душею темного чоловіка. Ось через віщо наш народ по окраїнах перший пробуркуєть ся і стає в оборонї своєї народности. Народність як і здоровля доти не цїнить ся, поки немає калїчення. Сей процес народньої сьвідомости находить відгук у благородних серцях і осьвічених умах і таким робом виринає на верх нашого суспільного житя. Хтож сеї еволюциї не розуміє або не хоче розуміти,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

той, коли він людина активна, мусить зазнати в свойому житї багато лиха від самого народа, а також чимало прикростей та неприємностей з боку сильнїйших розумом і духом борців за народнє дїло. Не що давно вийшли з друку »Постановленія Ананьевскаго уѣзднаго очереднаго земскаго собранія сессіи 1900 г.«. Певне не всякий знає про Ананєв, що

»Хотя сей городъ и уѣздный,
Хотя онъ очень молодъ, мать,
Хотя еще не всѣмъ извѣстный,
Но отъ старѣйшихъ не отсталъ«.

Так змалював його місцевий віршоплет. Не знаю, чи був тодї городським головою А. А. Коняхин, а тепер город справдї не відстає »отъ старѣйшихъ«, хоч се не багато чести йому робить. Чим же він тодї новий? Від нового города по праву ми ждемо нового повітря, нового житя. А в тім віршоплет у екстазї свого патріотизму помилив ся: новим житєм із Ананєва справдї віє. В однїй із попереднїх книжок »Вістника« ми згадували про медичні картки на українській мові, що видрукувала Ананївська земська управа. Тепер ми хочемо подїлити ся тим протокольним матеріялом, який дають нам вище згадані »Постановленія« з боку нашого національного житя.

На земській повітовій радї 27 серпня 1900 городський голова А. А. Коняхин, який через се ex off є й гласним повітового земства, справдив нашу думку, що з приблуди не будуть люде. Дізнавши ся зі справоздання ревізийної комісиї, що в роцї 1899 земська книгарня закупила українських книжок на 293 карб., а московських на 277, він заявляє земському зібранню, що »закупуваннє українських книг не єсть потребою для народа« і ширеннє їх на тій мові йде на перекір »съ правительственными распоряженіями«. Для його ясно, що підбираннє книг для народа має певну тенденцию«. Далї згадуючи про факт, що всї школи у нас російські, а не вкраїнські, він робить такий висновок: »Значить, задача земства: ширити між народом книги на мові російській, а не на вкраїнській«. Він, Коняхин, заявляючи се, бажає звернути увагу земського зібрання на напрямок дїяльности земської книгарнї, »противорѣчащій государственнымъ интересамъ«.

Таке публичне обвинувачуваннє всеї управи в державній зрадї одначе не злякало саму управу, що робить їй велику честь в наші невідрадні часи, коли всяке моральне безсилле як ultimum refugium вибирає сю ганебну дорогу. Голова управи А. С. Худзїнський, досьвідний і старий земець, якого поспіль кільки лїт вибирають головою, відповів Коняхину, що така його заява дуже гостра, і далї каже: »Нїякої тенденциї в продажі книг на мові українській нема. Найбільша частина людности повіту балакає мовою вкраїнською, купує і шукає книги на своїй рідній мові і дивно було би, як би управа на се не звертала уваги: задовольненнє місцевих потреб не можна назвати пропаґандою української мови«. По сих словах п. Коняхин бере своє слово »тенденция« назад, але все таки настоює, що така дїяльність не відповідає »государственнымъ интересамъ«.

Дивом дивуємо ся, звідкіля взяв п. Коняхин, що інтереси держави невідмінно повинні йти в розріз із інтересами народнїми? А де в державах такий факт трапляєть ся як повсякчасне явище, то певне і п. Коняхин читав, або принаймнї чував, що такі держави не можуть довго істнувати. Коли п. Коняхин бажає, щоб державні інтереси йшли в розріз із народнїми, то сим самим він робить ся державним зрадником, бо в корені підточує саму державу. А може п. Коняхин розуміє під державними інтересами те, що »начальство не приказывало«, тобто урядник або становий, бо-ж міністри в Ананїві не живуть і п. Коняхин з ними хлїба-соли не вживає. Законів же, щоб забороняли продавати цензурні книжки, у нас нема й не було.

Не дивлячись на промову предсїдателя управи і на повний обскурантизм п. Коняхина, гласний Н. В. Ерделї стає в обороні українофобства і з неменьшою льоґікою заявляє, що »тенденция ширити книги на мові вкраїнській безперечно єсть« у Ананївської управи і не тільки українські, але, horribile dictu, і молдавські. Він, гласний Ерделї, »не мало був здивований, коли прочитав постанову з'їзда земських лїкарів Ананївського повіту про потребу перекласти на українську і молдавську мову картки про віспу, скарлятину, пранцї і т. и.«.

»Цїлком не розумію, — каже він, — на що перекладати сї картки на українську мову, якої народ не розуміє, бо він балакає »нарѣчіемъ«, зовсїм не схожим на »лїтературну українську мову«. Ще більше не розумію, на що перекладати сї картки на молдавську мову, бо-ж

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Молдавани не знають навіть свого альфабету«. Далї п. Ерделї каже, що »земство навіть права не має витрачувати гроші на друкуваннє карток на мові »пришлыхъ національностей«.

Не знаю, може в Ананївському повіті »пришлыя національности«, як от Молдавани, Москалї не платять нї податків, нї налогів, ну, тодї п. Ерделї правий. Тільки коли-б він схотїв бути льоґічним, то поперед усього треба-б йому протестувати проти того, що земство не має права »на гроші зібрані з коренної людности« друкувати свої „Постановленія" і иньше все на мові „пришлой національности".

Гласному Ерделї відповідав член управи П. А. Кондрацький. Як завждї, поважно, з математичною точністю він доводив, що п. Коняхин і п. Ерделї по всїх пунктах помиляють ся, а що до медичних карток, то „в Ананївському повіті смертність дїтей від пошесних хвороб величезна; боротьба з сею смертністю потрібна і в інтересах боротьби з сими пошестями і смертністю потрібно ширити як найбільше серед народу відомости про всякі пошестні хвороби і при тому на самій зрозумілій для народа мові. Через се, а також беручи на увагу, що людність повіту має Українців 67%, Молдаван 16%, Нїмцїв, Жидів, Москалїв і ин. 17%, лїкарський з'їзд і прохав управу перекласти ті картки на мови українську і молдавську. Картки на молдавській і українській мові дозволені цензурою і друкують ся московським альфабетом, відомим усякому школяреви.

П. Коняхин бачучи себе розірваним по всїх швах і почуваючи свою безсилість, а значить і безсилля своєї партиї, на чолї якої стоїть гласний Ерделї, починає більше й більше плутати ся і вже признає потребу друковання карток на мові молдавській, а врештї нїчого вже не може сказати, як тільки поглумити ся, називаючи нашу мову »высоко-литературный малороссійскій языкъ«. А по сих словах п. Коняхин

»Шапку на брови надвинулъ
И на вѣкъ затихъ«.

Правда, він балакає й на другий день, але тут він уже »тихъ и скроменъ, какъ овечка«. Голова зібрання бачучи таку баталїю, виступає як звичайно в ролї примирителя партий. За його приводом зібраннє поклало: поручити управі, щоб запитувала у зібрання дозволу на друкуваннє потрібних на її погляд брошур і карток на місцевих нарічях.

Другого дня 28 серпня п. Коняхин заявляє зібранню, що він учора того не казав, а тільки питав управу: »Чи закупуваннє українських книг у земську книгарню випливає з потреби на них?« Тодї голова управи нагадує Коняхину, що він не тільки все те казав, що записано в протоколї, а ще на підставі сплетень, що вийшли від гласного Ерделї, обвинувачував управу, буцїм то вона роздає в надгороду кінчаючим курс школярам українські книжки. Та сих сплетень із поваги до земського зібрання в протокол не записали і тим були трохи облагородили-б п. Коняхина, як би він уже мовчав зовсїм. Коняхин замовк, а п. Ерделї починає ще дужче »свирѣпствовать«. Він кидасть ся, куди попаде і насамперед наскокує на управу, далї на цензорів і далї-далї на весь сучасний державний порядок. В книгарнї для його мало книг »нравственно-религіозного« і »патріотического« змісту, цензори пропускають книжки з »недозволеною« тенденцією, як от »Аленькій цвѣточекъ«, »Махмудкины дѣти«, »Четыре дня на полѣ сраженія«. Послїдні дві, правда, мають »тенденцию«, яку оголосила Гааґська конференция по почину нашого царя. Ой, чи не далеко стріляєте ви, пане Ерделї? Адже-ж такі як ви заступники і добровільні охранителї »государственныхъ интересовъ« на мові закона називають ся анархістами, бо вони не хочуть знати ніяких законів. Для них закони не писані і вони молючись свойому богови розбивають лоб, бо молитов не знають. Їхнє власне зіпсоване почутє для них усе: і закон і молитва...

Нема з чим ховати ся і треба вже визнати, як факт, що чимала частина з наших гласних земства, того земства, що колись було увінчане славою лїбералїзма, в наші часи грає ролю вже консервативну. Друкують ся »Постановленія«, видають ся »Земскіе Сборники«, по великих містах виходять ґазети й місячники, але земцї — обскуранти, нїчого того не читають, нї в чому участи не приймають, а на зібраннях найбільш за всїх торохкотять і все у них »отъ чистаго разума«. Дуже добре змальований д. А. Хатемкиним у XII кн. 1900 р »Кіев. Стар.« такий »Земський гласний«. Він справдї для сучасного стану типічна людина. Один із гласних д. Хатемкина так висловлюєть ся: »Щоб я, гласний, та робив собі пакість? От як крестяне візьмуть верх, тодї вони будуть боронити

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:24 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

свої інтереси, а поки ми в земстві — поти будемо тримати свою, як кажуть, лінію!...« *І. Л.*

Проф. Полївка про наші етноґрафічні видання. В останнім зошиті (за цьвітень, 1901) віденської »Zeitschrift für oesterreichische Volkskunde«, орґану Товариства для австрийського народознавства, помістив проф. пражського чеського університету др. Юрий Полївка широку рецензию на семий том »Етноґрафічного збірника«, видаваного нашим товариством, де поміщено другу часть збірки казок О. Роздольского. »Записки О. Роздольского — пише проф. П. — визначають ся можливо вірним переданнєм казок оповіданих народом. Диялєкт — на справдішню роскіш диялєктольоґів, але на невелику радість не-славістів, що займають ся дослідом казок — захований аж до найдрібнійших деталів. Не тілько пани, але особливо й Жиди говорять переважно по польськи. Принагідні окрики слухачів подають ся також. Перед нами стоїть докладний образ того, як живою держить ся ще казка між тими людьми«. Проф. Полївка говорить і загалом з признанєм про діяльність Наук. Тов. ім. Шевченка і специяльно про Етн. збірник, що в виданих доси девятьох томах »подав незвичайно богато нового матеріялу до галицького народознавства і значно розширив пізнанє особливо галицького і північно-угорського народа«. *І. Ф.*

Росияне про Шевченка. В журналї для дітей »старшаго возраста« »Юный Читатель« (1901 р. № 2-й) уміщено статю д. Ч. Ветринського, Тарас Григорєвич Шевченко. Очерк жизни и дѣятельности. З портретом автора. Се біоґрафія нашого поета — досить широко написана. Не знаємо тільки, на віщо треба було авторови замовчувати перед дітьми старшого віку причину заслання Шевченка. Невже сї діти не зрозуміють сього, чи то їм не слїд ще, рано се знати, бо не можна ж думати, що се зроблено зза цензурних перешкод. Ось подивіть ся, як кумедно (коли не сказати більш) вийшло се у д. Ветринського: »Въ 1847 году Тарасу Григорьевичу пришлось попасть въ солдаты. Положеніе его здѣсь было тѣмъ тяжелѣе, что онъ не могъ ни рисовать, ни писать стиховъ, иначе какъ тайкомъ« і зараз (не кажучи, за віщо Т. Григорєвичу довелось попасти в москалї, чого йому не можна було нї малювати, нї віршувати...) каже: »В 1858 г. Шевченко получилъ отставку...« Як мило се звучить: »Пришлось попасть въ солдаты« та »получилъ отставку«!... Про писання Шевченка, що викликали сей ганебний присуд, про брацтво Кирило-Мотодієвське — анї словечка, нї слова й про взагалї сумний час »Николаевщины«, хоча все се нинї вже не »канцелярская тайна« — зміг же д. А. Б. затаврувати сї лихі часи так, як того вони заслугують (»подлое время«).

Після статї маємо два переклади з Шевченка („Минають днї" та „Тече вода в синє море"). Щоб показати, як відносить ся переклад до оригіналу, наведу початок останньої поезиї і переклад її, уміщений в „Юномъ Читателї". Ось вони: „Тече вода в синє море

Та не витікає,
Шука козак свою долю,
А долї немає.
Пішов козак сьвіт-за-очи.
Грає синє море..."

Переклад:

„Льется рѣчка въ сине море,
Да не вытекаетъ,
Ищетъ доли козачина (sic) —
Долюшки не знаетъ.
И пошолъ козакъ по свѣту...
Бьется сине море".

Від таких перекладів не тільки синє море „забьется", а й кістки покійного поета перевернуть ся в домовинї. Краще-б було умістити не такий „нахабный" переклад, а оригінал — він би справдї показав дітям на поезию Кобзаря. В сїй же книжцї сього журналу знаходимо у „Спискѣ рекомендуемыхъ для чтенія книгъ" і „Кобзар Шевченка в перекладї російських писателїв під ред. Ів. Белоусова". Треба-б було тільки оговорити, що переклади російські з Шевченка не покажуть поезиї Шевченкової...

В ілюстрованому додатку до ґазети „Биржевыя Вѣдомости" з 27 лютого (див. „Новая Иллюстрація" № 9) подано статю д. Петра Быкова, Памяти Тараса Шевченка (къ 40-лѣтію содня кончины). Ся статя теж уквітчана епітетами „Великій народный поэтъ", „Исполинъ Украинской Словесности"... Автор каже, що „Шевченко долженъ быть дорогъ не ей одной (с. т. Українї), но и всему славянскому міру", а кінчає так: „Шевченко — вѣчная гордость украинской литературы, но ему всегда останется почетное мѣсто и въ плеядѣ великихъ пѣвцовъ славянскаго міра".

Бунт за церкву. Нам пишуть із Кременчука: У великому містечку Власовцї, що розкинулось на березї Днїпра, з давнїх-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

давен стояла церква, як кажуть, збудована ще Запорожцями, фундаторами і першими поселенцями м. Власівки. Парахвіяне дуже любили свою церкву і ще років з 10 назад багато грошей стратили на її обновленнє та на „благолѣпіе". Але се в останні часи сусідні хуторяне повели аґітацию проти сеї ознаки дідизни і домагали ся, щоб консисторія перенесла церкву на друге місце, бо їм далеко ходити у Власівку. Подавши прошення тасмно від парахвіян Власівців вони добились свого і церква була призначена на розібраннє. Даремно прохали Власівці лишити їм останню память славних часів їх предків, їх церкву, яку вони так пестили і захищали — навіть у прошенню писали про те — але нічого не вийшло. Тоді всї прихожане постановили не віддавати свого сьвятого місця на глум і руйнуваннє, і в день призначений для розвалення церкви всї зібрали ся біля неї. Баби, дівчата і діти повиходили на цвинтарь і замкнули браму; чоловіки обступили цвинтарь густою лавою і поліция нічого не могла зробити. Адміністрация пішла на уступки і дала народови ще два тижні часу. В сей час енерґічні Власівці обібрали одного поважаного козака і послали його в Москву і Петербург, аж у синод. Сей посол узяв із собою і просьбу до синода, де парахвіяне благали уряд зоставити їм церкву, до якої ходили ще їх батьки й діди, і де залишило ся багацько річей цінних для археольоґії і історії місця, як хрести, евангелия, ікони і т. и. Кажуть люде, що сей посол якось добрав ся у Москві до ґрафині Уварової — президента імператор. археольоґічного товариства — і що вона дала від комісиї „по сохраненію старинних храмів" йому листа до Побідоносцева. Як-не-як, а посол добрав ся до него і до Саблера і усе чисто їм розказав і одержав обіцянку, що їх церкву не будуть руйнувати аж до рішення у синоді. Радий і щасливий поспішає наш козак на Вкраїну у Власівку, де нетерпляче чекають свого заступника парахвіяне. Як раз по двох тижнях адміністрация і поліция знов приступили до церкви, бо речинець пройшов. Але і народ приготовив ся до сього. Як тілько з'явило ся начальство в селї, по всїх церквах задзвонили на ґвалт у дзвони і народ почав збігати ся до церкви. Знов жінки з маленькими дїтьми повиходили у цвинтарь, а чоловіки обступили ограду і не допускали поліциї. Цікаво, що на поміч народови понаходило багато людей з Київщини та Херсонщини і спільно боронили козацьку церкву. Двісті чоловік поліциянтів нічого не могли зробити, ніякі уговори благочинного, станового і писаря не впливали на людей. „Не дамо руйнувати церкви, аж поки не приїде з Петербурга наш ходок!" — кричали люде. І не пускали начальство. І як раз у сей момент являєть ся посол із Петербурга з радісною вісткою, що сам Саблер сказав йому, що церков не руйнувати-муть. Коли почули урядники і попи, що він був аж у Саблера, то перелякали ся, а народ побачивши свого посла поміж своїми ворогами урядниками, спершу не хотів його пускати до себе боячись зради. Але все обійшло ся гаразд і начальство покинуло свою справу. Народ усе чекає синодського рішенця, який буде не ранїйш мая. Що буде, коли й синод допустить перенести церкву, не звісно, а у нас чути, що ввесь сусїдній народ дуже збентежений і не хоче віддавати своєї прадідівської церкви, яка нагадує йому старовину і славні часи. — *Кременчуцький інтеліґент.*

Цензура понад цензуру. Здавалось би, що для перешкоди розвою народньої мисли і житя в Росиї досить було-б одної цензури, та не так воно є... У нас либонь »їде цензура на цензурі і цензура цензурою поганяє«. Є на Поділю окрім Губернських Відомостей »Под. Епархіяльні Відомости«. Останній тижневник своєю неофіцияльною частиною, як виголошено в проґрамі, має спомагати обміні думок своїх обовязкових передплатників — сьвященників із Поділя, а тим часом в дійсности провадить цїлком лиш ідеї Епархіяльного Начальства і через те міняє своє обличє разом із переміною Владики. До минулого року на Поділю був дуже завзятий та нетерпимий Владика і Епархіяльні Відомости наповнялись як не його власними працями, то працями його невільних прихильників або підлизників на давані ним теми. Та ось той лайливий Владика за молитвами подільського духовенства забрав ся аж у Оренбург і нам дано архипастиря зі славою щиро осьвіченого, доброго і хорого мужа... Деякі панотці думали, що аж тепер уже настав час скористувати ся зі свого права: дїлити ся з колеґами поглядами та думками, що викликає розумна і щира праця в межах своїх службових і сучасних епархіяльних справ... Еге! Коли-б не так!... Пів року тому назад менї довело ся чи-

Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

тати рукопис одного Подоляка-сьвященника, де доволї гарною і живою мовою висловлена неможливість бороти ся з народнїми забобонами лиш церковними засобами і що до сеї боротьби повинна стати вся осьвічена краєва інтелїґенция, та ще й викликати до запомоги собі на се дїло самий народ, помагаючи його дїтям вийти на едукованого фершала, ткача, механїка, садівника, аґронома і т. и., і вийшовши не цурати ся свого народу, але працювати для нього... Здасть ся, нїчого антицензурного тутки не могло-б бути... По скорому часї рукопис був поданий у редакцию Епар. Відом., і от иньки у марті він уже надрукований: »Къ вопросу о борьбѣ съ народними предразсудками и суевѣріями. Свящ. А. Г.«. Але хто його пізнає?! Замісь сердечної, продуманої розмови — бездушне, нескладне і чудне (що до вислову думок) базїкання на тему: всї повинні йти за попами в справах народньої осьвіти... *Іонта.*

Оцїнки українських творів. В журналї »Міръ Божій« (ч. 3) в бібліоґрафічнім відділї уміщено прихильну рецензию на оповіданнє Нат. Кобринської, Виборець (Яким Мачук. Разсказ Н. Кобринской. Перевод с малорусск. А. Василевскаго. Изд. М. Дорошенко). Рецензент тільки справедливо завважає д. М. Дорошенкови (видавцеви сього переклада і авторови невеличкої передмови до його), що не треба ідеалїзувати галицького попівства. По всьому видно, що д. М. Дорошенко (він же, здасть ся, й М. Д. Орѣхов) — Українець; дивно нам, чого він видає переклади українських письменників, а не оригінали їх... Для Великоросів істнує нинї досить порядна бібліотека »народних изданій«, у нас же дуже за мало таких видань в порівнанню з ними. Отже всякий Українець повинен іти не туди, де вже й без його є багато робітників, а дбати про рідний край, про »народ-сироту«... *В. Дор.*

Нїмець не второпав. У російськім перекладї вийшла книжка дра Ґебгарта фон Шульце-Ґеверніца, професора фрайбурського унїверситету »Volkswirtschaftliche Studien aus Russland« (»Очерки общественнаго хозяйства и экономической политики Россіи. Пер. с нѣм. Б. Авклова и П. Румянцева с предисловіем. П. Струве, Спб. 1901). В сїй цікавій книзї є мова й про Україну, див. гл. III та IV (III: »Путевыя записки из Харьковской губ.«, IV: »Путевыя замѣтки из Украйны«. Мова тут про кобеляцьких козаків). В сїй книжцї, хоча й писав її чоловік гарно обзнайомлений з Росиєю, все-ж таки трапляють ся й куріози. Напр., говорючи про громаду (общину) на Вкраїнї і її розклад, автор завважає: »Тепер у козаків тутешнїх істнують лиш незначні слїди стародавнїх родинних спілок. Гоголь оповідає про такі стародавні козацькі родини, в яких зверхництво батька над сином уривало ся, від коли син доводив батькови про свою фізичну перевагу (себто, коли здужав його побити)... Тут треба бачити, каже автор далї, дуже стародавню побутову рису«. Оттакої! В неправдивій з боку історично-побутового сценї кулачки між Остапом та Тарасом Бульбою побачив Шульце Г. »стародавню рису побуту«, натяк на процеси, що відбувались в нутрі »стародавнїх козацьких сїмей« — послїдків »стародавнїх родинних спілок«!... Поклик на Гоголя в сїй справі дуже наївний, та чужинцеви приходить ся вибачити се — тільки-ж quod licet jovi, non licet bovi — російським перекладачам слїд би було зазначити хибність сього непевного покликання нїмецького професора. *В. Дор.*

Переклади українських творів. В Петербурзї має незабаром вийти в сьвіт переклад оповідань І. Франка »В потї чола«. До перекладу сеї збірки буде додана передмова віломого російського письменника Максима Горкого. Перекладом сеї збірки займає ся д. Ольхин. Має вийти й переклад Федьковичевого оповідання »Сафат Зінич«. *В. Дор.*

Дозволено цензурою: 1) Княжна, Шевченка. 2) Лесишина челядь, Франка. 3) Перекотиполе, Квітки-Основяненка.

Заборонено цензурою: 1) »Про сиріт«, книжочка для дїтей, зібрав Гнат Галайда. (Д. Галайдї заборонено протягом короткого часу вже чотири книжочки для дїтей).

Відослано до цензури: »Ясновельможний сват«, оповіданє М. Грушевського.

II. Нові книжки.

Материяли до українсько-руської етнольоґії. Виданнє Етноґрафічної Комісиї за редакциєю Хв. Вовка. Том IV. Гуцульщина. Написав проф. Володимир Шухевич. Друга часть. З 223 ілюстрациями і 5-ма хромолїтоґрафічними

Generated on 2015-07-12 11:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

таблицями. У Львові, 1901. Накладом Наук. Тов. ім. Шевченка. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 145—320, вел. 8⁰. Ціна 6 корон. Зміст: IX. Звичайні занятя Гуцулів. 1. Праця в оседку: Жорна. Робота коло лену і конопель. Робота коло вовни. Шитє. Олій. Копанє. Оранє. 2. Сїнокоси. 3. Бутини. Сплавачка. 4. Полонина. 5. Рибарство. 6. Стрілецтво. Ст. 146—239. — X. Домашний промисл: 1. Лижкарство. 2. Коритарство. 3. Боднарство. 4. Столярство. 5. Кушнїрство. 6. Ткацтво. 7. Гончарство. 8. Мосяжництво. 9. Вироби з ременю. 10. Різьбарство. Ст. 240—318.

Руська історична бібліотека. Видає Наукове Товариство ім. Шевченка. Том XXI. Розвідки про селяньство на Українї-Руси в XV—XVIII в. Частина перша. У Львові, 1901. Накладом Наук. Тов. ім. Шевченка. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. IV + 174, 8⁰. Ціна 2 корони. Зміст: 1) Вступне слово редакциї. Ст. III—IV. 2 Начерк історії селянської верстви в правобічній Українї XV—XVIII вв. Івана Новицького. Ст. 1—112. 3) Про правне та економічне становище селян у XVIII в. написав Володимир Антонович Ст. 113—161. 4) Показчик імен особових і ґеоґрафічних. Ст. 162—171. 5) Друкарські помилки. Ст. 172.

Хроніка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Р. 1901. Вип. II. Ч. 6. Січень-цьвітень. Львів, 1901. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 24. 8⁰. Ціна 25 сот. Зміст: Загальні Збори. — Засїданя Видїлу. — Засїданя секций. (М. Грушевський — Працї Кондакова з історії староруської штуки. В. Доманицький — Причинки до історії рухів Наливайка. М. Грушевський — Хронольоґія подій Галицько-Волинської лїтописї. С. Томашівський — Historya ruchów hajdamackich Ф. Равіти Гавроньского. І. Стешенко — Олекса Стороженко. Причинки до характеристики його творчости. К. Студиньский — Листи Максимовича, Копітара і Ганки до Дениса Зубрицького. І. Франко — Піп Іван, Половець Іван Смера і відкритє Тибету. В. Гнатюк — Словаки чи Русини? Причинки до спору про національність західних Русинів). Засїданя комісий. Нові інституциї, що приступили до обміни з Товариством. Нові виданя.

Спомини про Федьковича. Зібрав Роман Заклинський. У Львові, 1901. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 32, 8⁰. (Відбитка з II—III кн. »Лїт.-Наук. Вістника«).

Мик. Михайловский і його значінє в російськ-й лїтературі. (Публичний відчит проф. Мик. Кареєва, що відбув ся у Львові 8 (21) січня 1901 р. на дохід бібліотеки Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові). Львів, 1901, З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 18, 8⁰. (Відбитка з III кн. »Лїт.-Наук. Вістника«).

Богдан Лепкий. Щаслива година. (Заходом К. Студиньского). Львів, 1901. Накладом А. Хойнацкого. З друкарні В. А. Шийковского. Ст. 148, мал. 8⁰. Ціна 2 кор. Зміст: 1) Щаслива година. Ст. 5—16. — 2) Звичайна історія. Ст. 19—47. — 3) Месть. Ст. 51—64. — 4) Глум. Ст. 67—75. — 5) Барометер. Ст. 79—89. — 6) В лїсї. Ст. 93—115. — 7) На Сокільскім. Ст. 119—128. — 8) В коршмі. Ст. 131—145.

М. Копко. Бібліотека музикальна. Ч. 4. Часть шкільна. Школа народна. Часть I. Перемишль, 1901. (Друкарня М. Джулинського). Ст. 18, 16⁰. Ціна 20 сот. Тут надруковано тексти 13 пісень із нотами.

М. Копко. Бібліотека музикальна. Ч. 5. Часть шкільна. Школа народна. Часть II. Перемишль, 1901. (Друкарня М. Джулинського). Ст. 18, 16⁰. Ціна 25 сот. Тут надруковано 16 пісень із нотами.

О любвѣ. I. Листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицкого, Митрополита галицкого до вѣрныхъ Епархіи Станиславôвскои. Жовква, 1901. Печатня ОО. Василіянъ. Ст. 56, 8⁰. Ціна 20 сот.

Листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицкого, Митрополита Галицкого, Архіепископа Львôвского, Єпископа Каменця Подольского до вѣрныхъ Архіепархіи. Жовква, 1901. Печатня ОО. Василіянъ. Ст. 36, 8 . Ціна 15 сот.

Листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицкого, Митрополита Галицкого, Архіепископа Львôвского, Єпископа Каменця Подольского до всечесного священьства Архіепархіи Львôвскои. Жовква, 1901. Печатня ОО. Василіянъ. Ст. 30, 8 . Ціна 15 сот.

О Покаянію. VII листъ пастирскій Высокопреосвященого Андрея Шептицкого, Митрополита Галицкого до вѣрныхъ своихъ Епархій. Жовква, 1901. Печатня ОО. Василіянъ. Ст. 52, 8⁰. Ціна 20 сот.

Гр. Л. Толстой. Казки. (Виданє Руского педаґоґічного Товариства. Ч. 86). У Львові, 1901. З друкарні Наук. Тов.

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ім. Шевченка. Ст. 44, 8⁰. Ціна 40 сот. Зміст: 1) Божа сила. Ст. 1—4. 2) Казка про Івана-дурака, Семена лицаря, Тараса череваня і німу сестру Маланю, про старого чортяку та трьох чортенят. Ст. 5—33. 3) Бог правду видить — та не скоро скаже. Ст. 34—43.

Вибір з поем (?) Олександра Кониського. З портретом. (Виданє Руского педаґоґічного Товариства. Ч. 87). У Львові, 1901. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 36, 8⁰. Ціна 30 сот. В сій книжечці подано 26 поезий О. Кониського,

Покарана лож. Комедийка в 1 акті Олени Кучальскої. Перевів О. Макарушка. (Виданє Руского педаґоґічного Товариства. Ч. 88). У Львові, 1901. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 20, 8⁰. Ціна 20 сот.

Методика науки в школї народній. Часть II. Наука наглядна. Написав Микола Гаврищук. (Виданя тов. »Руска Школа« в Чернівцях. Ч. 6). Чернівці, 1901. З друкарні тов. »Руска Рада«. Ст. 116 + 8, 8⁰.

Явдоха. Оповіданє цікаве для всїх. (Виданя »Рускої Бесїди« в Чернівцях. Ч. 161). Чернівці, 1901. З друкарні тов. »Руска Рада«. Ст. 44. 8⁰. Ціна 24 сот.

Федір Заревич. Твори. Т. I. Хлопська дитина. Повість. (Белетристична Бібліотека. Ч. 30). У Львові, 1901. Накладом українсько-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 150, 8⁰. Ціна 1·80 кор.

Іван Франко. Коваль Бассім. Арабська казка. (Белетристична Бібліотека. Ч. 31). Львів, 1901. Накладом українсько-руської Видавничої Спілки. З друкарні Ставропигійського Інститута. Ст. 4 + 140. 8⁰. Ціна 1·60 кор.

Уілїям Шекспір. Антоній і Клеопатра. Переклад П. А. Кулїша. Виданий з передмовою і поясненями дра Ів. Франка. (Белетристична Бібліотека. Ч. 32). У Львові, 1901. Накладом українсько-руської Видавничої Спілки. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. XIV + 180, 8⁰. Ціна 1·80 кор.

Шематисмъ всего клира греко-католического епархій соединеныхъ Перемыскои, Самборскои и Сяноцкои на рôкъ вôдъ рожд. Хр. 1901. Перемышль, 1901. Зъ печатнѣ Николая Джулыньского. Ст. LIV + 438, 8⁰.

Шематизмъ всечестного клира гр. кат. митрополитальнои архидіецезіи Львôвскои на рôкъ 1901. Львôвъ, 1901. Изъ типографіи Ставропигійского Института. Ст. XX + 278, 8⁰.

М. О. Островскій. Вирнее средство отъ пьянства и запоя. Разказъ малоросса. Житоміръ, 1901. Типо-литографія Я. Дубинскаго. Ст. 32, 8⁰. Ціна 20 коп.

Г. Яблочков. Сїльська учителька. Переклав Антін Крушельницький. (Видавництво акад. тов. »Молода Україна«. Ч. 2). Чернівці, 1901. З друкарні тов. »Рускої Ради«. Ст. 78, мал. 8⁰. Ціна 50 сот.

Маруся Богуславка в українській лїтературі. Історично-лїтературний нарис С. Томашівського. Накладом редакциї »Лїт.-Наук. Вістника«. У Львові, 1901. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 76, 8⁰. Ціна 80 сот. (Відбитка з »Лїт.-Наук. Вістника«).

III. З ґазет і журналів.

„Одесскія Новости“ присьвятили в ч. 5159 з приводу 70-их роковин житя відомого письменника Д. Мордовцева сьому останньому чималу статю, де характеризуєть ся його лїтературна діяльність. Ґазета нагадує про його велику популярність і зве його гарячим та щирим »українофілом«, оборонцем української народности від нападів націоналїстів і чесним, осьвіченим письменником. *В. Степовий.*

„Вѣстникъ Европы“ помістив у 12-ій книжцї минулого року лист із Полтави, де оповідаєть ся про пригоду, яка трапила ся з першою книжкою відомих »Розмов про сїльське хазяйство« д. Чикаленка. Ся книжка разом із другою, як дуже корисна задля народу в справі поліпшення його господарства, була похвалена не тілько пресою, але й самим урядом. Її хвалили міністерство хлїборобства і народньої осьвіти, а останнє навіть допустило її у сїльські читальнї і бібліотеки при початкових школах. Вона швидко розійшла ся. Автора просять видати її у-друге, але коли він звернув ся до Одеської цензури, тут йому сказали, що »зверху« заборонено пропускати сю книжку. *В. Степовий.*

„Историческій Вѣстникъ“ помістив у ч. 12 з 1900 р. невелику статю Д. А. С—кого: »Къ воспоминаніямъ о Гребенкѣ«,

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

додаток до споминів того-ж таки самого автора, надрукованих у 9-ій книжці сього місячника за 1899 р. Автор зібрав листи до нього від людей, які знали Гребінку, лист самого Гребінки до свого зятя, поезиї його, що написав він у альбомі своєї жінки, і додав малюнки його могили. Статя сьвідчить про велику прихильність автора до Єв. Гребінки. *В. Степовий.*

„Русскія Вѣдомости“ подали в чч. 49 і 63 цікаву статю д. Якушкина »Изъ исторіи проведенія крестьянской реформы на мѣстахъ«, написану на підставі нових материялів — споминків Крилова, Носовича та Боровкова. З споминків Боровкова (»Новый Вѣкъ«, 1900 р., чч. 3—5 7—11), що був мировим посередником у Воронїжчинї, д. Якушкин приводить факт цікавий і для історії українського руху в Росиї. Р. 1864 автор споминків у кождій волости свого участка позаводив школи; оповідаючи про їх, д. Боровков завважає: »Наслїдки (нових шкіл) були-б лїпші, та й % письменних побільшив ся-б, як би менї не заборонено постачати українських книжок у школи в тих волостях, де більшість людности були Українцї... А шкода! Варто було побачити, з яким запалом, любовю та охотою недолїтки вивчували українські пісні та поезиї... В тій адмінїстративній заборонї я й тепер бачу необачність занадто запальних гнобителїв сепаратизма (в даному разї — »хохломанїи«)... Адже-ж цензура й тодї була, і дозволені цензурою видання не могли для народних шкіл бути шкодливими, — тим більше, що школи ті раз-у-раз були під доглядом мирового посередника, якого провіряли ще члени-ревізори з ради шкільної (»Русскія Вѣдомости«, ч. 63). На превеликий жаль, справедлива увага д. Боровкова і через 40 лїт не стратила своєї ваги: і тепер ще українська книжка, що перейшла навіть через цензурні »митарства«, не має ходу в народню школу, а разом з нею не має ходу і справжня осьвіта народня, заснована на єдино розумних підвалинах. С. Є.

Нова часопись. Протягом сего року в Камянцї Подільськім має почати ся видання часописї »Подолянинъ«. Дозвіл уряду вже є. Редактор і видавець М. А. Трублаєвич, тутешній городський голова, чоловік широко осьвічений і обізнаний із сучасними питаннями, далекий від усяких експлуаторських замірів і як нам здаєть ся, щиро зичливий до рідної країни. *Гентш.*

»X-Strahlen«, віденський тижневник, помістив у 5 ч. коротеньку але дуже прихильну характеристику діяльности дра І. Франка п. з.: »Iwan Franko. Ein literarisches Charakterbild«. *В.*

V. З науки і штуки.

Укр. театр у Харкові. Перед Різдвом мин. р. виїхала з Харькова в Одесу українська трупа Ярошенка, а до Харькова звідтіль приїхала трупа Суходольського. Трупа Ярошенка з початку виставляла пєси дуже поганенькі через що і публїки бувало не богато, але під кінець почали давати штуки лїпші, як »Доки сонце зійде роса очі виїсть« і иньш і публїка кинулась у театр, так що збори бували чималі. Суходольський дав 1 сїчня »Ой не ходи Грицю« Старицького і обіцяв поставити »Саву Чалого« Карпенка-Карого. Сеї великої траґедиї нашого славного драматурґа ще в Харькові не бачили. Вистави йдуть у т. зв. »театрі-цирку«. Се деревляний будинок, лїтом у ньому добре, але в зимі дуже холодно. *К. Бід.*

Укр. театр у Полтавщинї. В м. Старих-Санжарах, Полтавского повіту, д. 5 жовтня мин. р. інтелїґенти-аматори виставили драму Ів. Тобилевича »Розумний та дурень«. Над рікою Ворсклою на швидку руку збили загороду і тільки над лаштунками накрили ряднами. Перед вечером збирало ся на дощ, а у день таки трохи й побризкало і дороги сільські попсували ся. Бідні артисти і без того багато зазнали клопоту, а тут ще й погода погана. Та не дивлячи ся на се з околичних сїл понаїздило чимало заможних козаків та інтелїґентів. Для народа були призначені дешеві місця по 25 коп. Людей коло театру було багато, а білєтів нїхто не брав. Як згодом виясниле ся, причина була та, що 25 коп. для народа дорого. Коли-ж спустили цїну на 15 коп., то враз театр став повний. Була сливе виключно молодїж, парубки, дївчата та школярі. Комедия пройшла жваво, а деякі артисти грали зовсїм та-

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

лановито. Публїка була задоволена й висловлювала бажанє, щоб такі вистави давали як найчастїйше.

Зовсїм инакша була вистава в м. Решитилївцї. Се була не вистава для народу, а народня вистава, бо грав сам народ. З почину місцевої фершалки, що згуртувала коло себе декількох грамотних та жвавих дївчат і парубків, було задумано постановити в Решитилївському народньому домі драму Кропивницького »Зайдиголова«. Молодїж сама обібрала сю драму, сама розібрала ролї, а місцевий учитель, що має добрий досьвід як режисер, більше місяця провозив ся з репетициями і драма пройшла чудово. Поз'їздилась інтелїґенция, були навіть з Полтави, конешно щоб не драму послухати, а побачити, »як сам народ заграє«. Театр був повний. Перша дїя просто захопила всїх: до того натурально і жваво проносились малюнки перед нашими очима. Єдина роля Гапки, жінки Лободи, була взята інтелїґентною — самою ініцияторкою і то через те, що нї одна дївчина не схотїла грати ролю пяницї-баби.

Се перша щиро-народня театральна вистава в наших краях. Побажаємо-ж сїй симпатичній молодїй кумпанії й на далї успіхів у сьому дїлї. Покладаємо надію, що з такої молодїжи, яка не з горілкою, а з книжкою проводить вільний час після що-денної роботи, не повиходять дурні недоріки — огидливі перевертнї, а вийдуть »люде«, а там, де люде, й щастє буде. *І. Л.*

В Полтаві в новім будинку ім. Гоголя для »просьвітної мети« аматорами були дані дві вистави для народу, по дешевій цїнї: 5 лютого »Сто тисяч« Карпенка-Карого а 21 »Дві сїмї« Кропивницького. Обі вистави зібрали повну салю глядачів і були виконані добре. *П. П.*

Український театр у Москві. У Москві, в »Ермітажі«, починаючи від 20 лютого дає вистави українська трупа Кропивницького під зарядом Саксаганського та Садовського, при участи Заньковецької. Часописї згідно витають високоталановитих артистів і сьвідчать, що овациї й ентузиязм, з яким буває зустрічена Заньковецька, рідко діставали ся на долю й европейських знаменитостей. Поступові орґани, як »Курьеръ« та »Русскія Вѣдомости« сьвідчать про значний поступ нової художньої драми й комедиї в українськім репертуарі. Трупа пробуде в Москві до початку мая.

Український театр у Одесї. Трупа М. Л. Кропивницького при участи п. Заньковецької, дд. Карпенка-Карого, Садовського та Саксаганського буде грати протягом падолиста с. р. в Одеському мійському театрі. Се товариство, по умові мійської ради з антрепренером театру д. Соловцовим, з'явить ся на зміну віденській оперетній трупі, що грати-ме протягом жовтня; вересень грати-ме російська драма, а українську трупу змінить з 1 грудня італїйська опера. *Г. Ков.-Кол.*

Нові археольоґічні розслїди в Київі. Відомі Київські археольоґи Хвойко та Ханенко знову знайшли в Київі на Юрковицї дві давні печери: одна належить до кінця камінного віку, а друга до передхристиянської доби славянської. Крім того археольоґи знайшли чимало печер та тунелїв, що належать до нових часів і мають свою цікаву історию. В Київі з початку XIX віку була чутка, що після Полтавської битви Мазепа заховав свої несчисленні скарби, закопавши їх у Київі між церквами Йорданською та Кирилївською. 40 років перед сим ґенерал Баґгоут почав розшукувати сї закопані скарби, викопав багато печер і тунелїв, »прокопав« усе добро своє, але-ж 12 мілїонів, захованих Мазепою, не знайшов. Київські гори поміж церквами Йорданською та Кирилївською скрізь подіравлені тими печерами та тунелями, — сьвідками людської легковірности, — що викопав вельможний »копач«. С. Є.

Нові бібліотеки народнї в Київщинї. На останньому зібраннї Комитета народної тверезости ухвалено засновати в Київщинї по селах 700 бібліотек, виробивши для їх статут і катальоґ. Сільські громади згодили ся давати бібліотекам грошову запомогу (»Кіевлянинъ«, ч. 34).

Російські бібліотеки в Фінляндиї. Ґенерал-ґубернатор фінляндський видав наказ, щоб по всїх більших містах у Фінляндиї заведені були російські бібліотеки: по селах рухомі, а в Гельсінфорсї та Виборзї орґанізовані на зразок російських публичних бібліотек. Все обмірковано добре, одного тільки на увагу не взяли, — чи знайде-ж читачів російська книжка в Фінляндиї, де людність зовсїм не знає російської мови та до того ще й обурена вельми проти обрусительних заходів уряду? Не бувши навіть пророком, наперед можна сказати, що ледви чи удасть ся в Фінляндиї справа з російськими бібліотеками!... С. Є.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

VI. Із суспільного житя.

Засїданя Видїлу Наукового Товариства імени Шевченка.

VI засїданє дня 25 марта. 1) Принято до відомости деякі поясненя до касового справозданя, зложені головою. 2) Затверджено чотирьох нововибраних дїйсних членів секций.

VII засїданє дня 27 марта. 1) Порішено закупити для друкарнї машину не малу, а звичайної великости. 2) Вибрано комітет для роздаваня запомог із фонду лїтератів ім. Мордовця, до якого увійшли: В. Гнатюк, М. Грушевський, І. Кокорудз, І. Франко. 3) Ухвалено замовити другий ґабльот до музея. 4) Ухвалено подякувати д. М. Біляшевському за дар старинностей до музея. 5) Ухвалено скликати анкету для наради над дальшим улїпшенєм дїловодства в Товаристві, зложену з контрольної комісиї, референтів Видїлу і урядників Товариства. 6) При уконституованю Видїлу вибрано: С. Громницького, заступником голови; В. Гнатюка, секретарем; Льонґіна Цегельского, заст. секретаря; Ів. Макуха, адмінїстратором каменицї і маґазинєром; І. Кокорудза, касиєром; С. Томашівського, референтом друкарнї; М. Шухевича, контрольором; Е. Бурачинського, референтом друкарнї і »Лїт.-Наук. Вістника«; Гр. Гарматія, референтом бібліотеки; нагляд музею взяв на себе тим часом М. Грушевський. 7) До комісиї для справ каменицї вибрано крім д. Макуха: С. Громницького, О. Ганїнчака, В. Коцовського. 8) Ухвалено робити квартальні справозданя рахункові і найменше піврічні замкненя.

VIII засїданє дня 24 цьвітня. 1) Ухвалено взяти участь у з'їздї лїкарів і природознавців у Празї. 2) Принято пропозицию комітету для роздаваня підмог із фонду ім. Мордовця на підмогу у висотї 100 кор. 3) Ухвалено внести мемориял у справі науки руської мови в галицьких школах до мінїстерства, відповідно до ухвали загальних зборів. 4) Ухвалено, аби в разї хороби або виїзду бібліотекаря заступав його референт бібліотеки. 5) Принято до відомости справозданє проф. М. Грушевського з музея, і ухвалено подякувати д. Мекелитї за дар археольоґічної збірки, а дру І. Франкови за дар колекциї автоґрафів до музея. 6) Принято оферту Галицького акцийного товариства на заведенє водопроводів. 7) Принято до відомости, що електричні мотори функционують уже в друкарнї від сьвят. 8) Принято до відомости подяку проф. Ол. Маркевича за вибір його дїйсним членом.

IX засїданє дня 8 мая. 1) Принято до відомости, що мат.-прир.-лїкарська секция вибрала делеґатом на з'їзд лїкарів і природознавців у Празї дра Єв. Озаркевича. 2) Дискутовано буджет на рік 1901 предложений проф. М. Грушевським, який представляєть ся так: Записки — 9000 к. + 200 к.; Збірники секций — 5600 к.; Археоґрафічна Комісия — 4000 к.; Етноґр. Комісия — 5200 к.; Правнича Комісия — 2400 + 611 к.; Історична Бібліотека — 1000 к.; Хроніка — 1600 к.; Етноґрафічна експедиция — 340 к.; Виданя українських письменників — 2000 к.; Дефицит Вістника — 1200 к.; Адмінїстрация, експедиция, репрезентация, наукові зносини — 5600 к.; Бібліотека — 2000 к.; Музей — 1500 к.; Стипендиї і запомоги — 2000 + 600 к. Разом 44.251 к. 3) Ухвалено зробити контракт із »Руською Бесїдою« в Чернівцях у справі виданя творів Федьковича.

Женський інститут Руського Товариства педаґоґічного у Львові. Інститутом управляє комітет, вибраний Видїлом Руського Тов. педаґоґічного. До комітету належать: голова дир. Едвард Харкевич, економічна директорка Гер. Шухевичева, наукова директорка Мар. Білецька, о. Евг. Гузар, лїкарь др. Зофія з Окуневських Морачевська, правний дорадник др. Стефан Федак і настоятелька Юл. Танчаковська. Інститут отворено з початком вересня 1899. На внутрішнє урядженє видано 1064·98 злр. В минулім 1899/1900 роцї умішених було в інститутї 12 дївчат: 9 доньок сьвященників, 2 доньки учителїв, а 1 донька купця. З них ходило 2 до V (I) кл. руської женської школи видїлової ім. Шевченка, 7 до VI (II) кл. тої школи, одна до 7 (III) а одна до VIII (IV) кл. иньшої школи публичної, а одна до учительської семінариї. В першім півроцї сьвідоцтво дуже доброго поступу дістали 3, першу клясу 9, — в другім півроцї поступ дуже добрий одержала 1, а першу клясу 11. Помочи в науцї удїляли їм настоятелька і одна учениця IV-го року учительської семінариї. В інститутї пробували також часово, на два

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

місяці, дві доньки сьвященників, що учили ся кравецтва. Шкільну науку розширювано домовою лектурою з особливою увагою на руську літературу під проводом наукової директорки. Інститутки учились крім шкільних наук також співу, гри на фортепяні, на цитрі і танців, а по мисли домашнього реґуляміну (ухваленого Виділом) вправляють ся також у домашнім господарстві жіночім, помагаючи настоятельці при порядкованю біля, праню, вареню. В році шкільнім 1900/1901 було в інтернаті поміщених 22 дівчат — (з того 5 на короткий час). Між ними було 12 доньок сьвященників, 6 доньок учителів народних, 3 доньки властителів реальности і 1 донька купця. Помочи в науці уділяли їм настоятелька і учителька школи виділової.

Інститут поміщений в одноповерховій камениці ґр. Волод. Дідушицької при ул. Сави ч. 3. Цілий будинок з шіснацятьми убікациями займає інститут сам для себе. Розклад такий, що інститутки мають осібні спальні, ґардеробу, салю до науки, комнату до музики, рефектар (їдальню) і інфірмар. Крім того є почекальня (покій для гостей), прачкарня, покій для служби і обширний город до свого ужитку. Ул. Сави, бічна Куркової, лежить в затишу, — а город інституту притикає до великого парку при палаті Дідушицьких, — парк межує з лїсистою горою Стрільниці. Поміщенє інституту є отже не тілько під кождим зглядом вигідне, але спокійне та здорове. До інституту приймаєть ся учениці шкіл народніх, виділових, семінарій учительських і приватних, женської ґімназиї. Також приймаєть ся дівчата на короткий час на науку кравецтва, моднярства, рахунковости, рисунків, малярства, співу, музики і танців. В інституті можуть також знайти поміщенє приватні абітурієнтки до матури семінарії учительської і учительки, що приїздять здавати іспити. Місячна оплата 40 корон.

В грудню 1899 року уладили інститутки сьв. Николаївський вечер, опісля музикально-вокальний вечер; від часу до часу уладжували також аматорські вистави відповідних штук Дня 28 червня відбув ся річний попис гри на фортепяні і цитрі зі співом і декламациями. Про здоровлє інституток дбала управа інституту, пильнуючи проходів, купелї і — само собою розумієть ся — здорового харчу. В грудню 1900 року уладжували інститутки також Николаївські вечерниці, а 28 н. ст. червня 1901 р. відбудеть ся попис музикально-вокальний. Рахунок за рік шкільний 1900/1901 ще не замкнений. *Едвард Харкевич*, голова. *Юлїя Танчаковська*, настоятелька.

В руській гр.-кат. духовній семінарії у Львові є сего року 230 питомців-богословів. До Українців зачисляєть ся 160 богословів; иньші уважають себе »рускими«. Українці мають у себе ось які товариства: »Читальню«, до якої належить кождий Українець; »Літературно-наукове Товариство«, »Драматичне Товариство«, »Музичне Товариство« і »Ґімнастичне Товариство«. »Читальня« передплачує часописї щоденні й періодичні (українські, польські, німецькі, чеські і русскі — числом понад 40 кілька), удержує бібліотеку, в якій є тепер коло 1400 томів. »Літературно-наукове Товариство« ділить ся на такі кружки: 1) кружок богословський, 2) суспільно-економічний, 3) літературно-научний, 4) садівничо-пасічничий, 5) славянський і 6) кружок перекладчиків. Кождий з чотирьох перших кружків сходить ся що тижня, виголошує відчити, ведуть ся диспути і т. и., два иньші кружки сходять ся рідше. Кружок славянський має передовсім метою удержувати зносини з усіма славянськими католицькими духовними семінаріями. В кружку перекладчиків відчитують ся переклади найлїпших і найновійших творів, зладжені членами кружка — задля вправи в мові і стилю. »Літературно-наукове Товариство« почало сего року видавати спорадично деякі важнійші твори з области богословя і суспільної економії. Поки-що видало перекладом на українську мову Енциклїку Rerum novarum, а незабаром вийде друком переклад: »Перших основ Економії« Cossa-u. »Літ.-наук. Товариство« устроїло сего року літературні вечерниці раз в честь М. Шашкевича, другий раз з нагоди нового столїтя. Оба Товариства »Літ.-наукове Товариство« і »Читальня« разом устроюють що року вечерниці в честь Т. Шевченка, а надто ще сього року уладили вечерниці в честь нового митрополита о. Шептицкого.

Щоби вже загодї приготовитись до народньої роботи на економічній ниві та обзнайомитись з веденєм кредитових інституций, уряджує кружок суспільно-економічні відповідні практичні виклади, а надто ще ходять раз в тиждень богослови на практику до кредитового Товариства »Союз«, де дає їм інструкциї

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

п. Паньківський. Взагалї житє товариське і наукове через Українців щораз то змагаєть ся. Кружок людей, що щиро працюють над собою та беруть активну участь у житю товариств, збільшаєть ся рік-річно і дасть Бог, що при лїпших обставинах, які безперечно настануть незабаром за нового митрополита, не лише частина богословів, але цїлий їх український загал зрозуміє належно своє становище, зміркує відносини часу і візьметь ся горячо до інтензивної працї над собою. Що тичить ся »русскихъ« богословів, то цїле їх »житє« і цїла »робота« лежить в передплачуваню »Галичанина« та постійній повздержности від усяких товариств, сходин, вечерниць та зборів. На разї і се богато значить... *Я. Л.*

„Мальованцї" в Галичинї. Кільканацять лїт тому назад оснував селянин Кіндрат Мальований з Таранцї (Васильківського повіту, Київської ґубернії) нову релїґійну секту, прозвану від нього »Мальованцями«, яка відкидає усї догми християнські і обряди, а приймає тільки сьвяте письмо, яке читає й виясняє по свойому розуміню, беручи його слова все символїчно і кладучи вагу виключно на етичний бік християнства. Коли секта почала ширити ся, арештували російські власти її апостола, Мальованого, замкнули його в Київській тюрмі, де просидів цїли три роки, а опісля перевезли його до закладу для божевільних у Казанї, де він пробуває вже одинацять лїт. Власти думали, що тим способом спинять дальше ширенє секти. Тим часом на місце Мальованого виступили иньші люде, хоч менше здібні від нього, і почали підтримувати розпочате дїло. По 14 лїтах істнованя дійшло число душ, що виразно признають ся до секти, до цифри 600 — крім того багато иньших сектантів годять ся з наукою сеї секти, але не виступають із тим публично, боячись переслїдувань із боку російських властей. При кінцї цьвітня розійшлась по Львові звістка, що 24 душі з тої секти перекрали ся через границю і прямують до Львова, маючи намір через цїсаря виєднати собі права свободи віри в Росиї. І справдї 29 цьвітня з'явилось їх тут 12, а опісля ще 5 душ і звернулись за помочію до тутешнїх Русинів у своїй справі. Решту їх, 7 душ, було затримало староство в Перемишлянах, але сконстатувавши, хто вони, випустило їх на волю, почім вони прибули також до Львова. Коли почали оповідати, як усякі »мелкіе чиновнички« переслїдували їх у Росиї, як їх бито, тортуровано, аби тільки відрекли ся своїх поглядів, як їм забирано майно, насилувано жінок і дївчат і ин., то волосє ставало дубом на голові. Не лишалось нїчого иньшого — говорили вони — як утїкти до »цїсарщини«, поїхати до вашого цїсаря і просити, аби вставив ся за нами перед царем, бо нас, анї наших просьб не пускають до нього... Удалось їм вияснити, що такий крок не доведе до нїчого і вони згодились лишити ся в Галичинї та при помочи деяких Русинів шукати собі кавалка хлїба. І тут сталось щось нечуване. »Найпоступовійший« полїтичний орґан великої руської партії, в якого редакциї засїдають самі »свободолюбні« люде, не хотїв помістити на своїх шпальтах звичайного оголошеня, що такі й такі люде глядають такої й такої роботи — хто схотїв би їх узяти, нехай вдасть ся туди й туди. Вправдї роботу найдено й так для сектантів і вони вже всї пороз'їздили ся по селах у невеличких ґрупах, але сей поступок »свободолюбного« орґану такий характеристичний супроти всяких посторонніх цензур, які на нас насїдають, що мусить бути зазначений на вічну память. *В.*

В справі германїзациї в Прусиї. Ґазета »Волынь«, звертає увагу на події, що виникли останнїми часами в східній Прусиї. В справі даремних заходів коло »ґерманїзациї« краю і що там останнїми часами почалась навіть польонїзация кольонїзаторів, часопись каже: »Ґр. Більов користуючись із реакцийного поступу, що виник останнїми часами в Німеччинї, зважуєть ся, крім уживання »економічних заходів« — (ріжні полекші німецьким володарям ґрунтами на шкоду польским) — удатись ще до оригінального способу: заснованя німецьких »клюбів з державними урядниками на чолї« і таким чином тих »бравих« кольонїзаторів будуть пильнувати від заблуду (польонїзациї) ті державні урядники в ролї доглядачів при німецьких клюбах. »Можна-б з усьмішкою поглянути на сей новий спосіб ґр. Більова, каже далї ґазета, коли-б на жаль сучасний стан річей не був такий сумний та невідрадний, коли-б не повилазили з усїх усюд усякі гади, почувши, що час їх настав«... Пригадуючи при сїй вірній оказиї і нашу нову інституцию »доглядачів за враженнями, що роблять на народ театральні вистави« ґазета ставить гумористичне питання:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

»хто у кого позичив ідею про »доглядачів« за переконанням та вражінням: ми у Німців, як звичайно, чи може проти звичаю Німці у нас?« *Гр. Ков.-Кол.*

Еміґрация із Фінляндиї в останні роки починаючи від 1899 все більшає та більшає. З гельсінґфорської ґазети Hufundstadsbladst довідуємось, що за рік 1900 еміґрувало за межі Европи 5.444 чол., а в них 2970 мущ., 1835 жінок і 693 дітей. З того числа еміґранти залишили дома жінок 596 і дітей 1455. Головна частина еміґрантів єсть власне молодь сільского та робучого стану. Коли підчас покорення Кавказу сила тубольців виселялась до Туреччини, то то було цілком зрозуміло, а чим пояснити масове виселення такого культурного народу як Фіни? Певно тільки взірцевими утисками та кормигою »культурної« держави, з якої виселяють ся. *Гр. Ков.-Кол.*

В справі еміґрациї з Полтавщини. »Хуторянинъ«, подаючи уваги про переселеннє з Полтавщини зазначує між иньшим, що значна більшість населення Полтавщини не еміґрує до Сибіру, Амуру то що, через те тільки, що воно вбоге і йому не вільно знятись з місця; а далі міркуючи про те, що треба зробити, як допомогти тим селянам, що не мають змоги перейти на вільні землі, часопись каже: »Сам він (селянин) безпомічний, у нього нема досьвіду, аби міг він зі свого малого чорноземного наділу вжиточно користатись. Він роздратований життям і невдачею і йому не спадає на думку, що самота — злий помічник у бідности і що купчачись у спілки біднота найшла-б може й спосіб до поліпшення свого хазяйства. Коли нам кажуть, що в Полтавщині немає землі, ми тільки дивуємось: а всї ті чагарники та пущі, повз котрих завше ходиш та їздиш? Чому коли ви переїздите з Росиї до Німеччини та Франциї, не спостерегаєте їх там, а уся земля там оброблена чи під город, чи під поле, чи під сад та сїножать? Немає клаптя землї, з якого-б хазяїн не користав ся, обробляючи під ріжні плодозмінні культури. Там нїде немає того добродайного чорнозему, що міг би стати золотим дном для Полтавця і прохарчувати втроє більше число людей. Більше досьвіду, більше спілкової самопомочі і бадьорої самодїяльности, каже часопись, ось що перш за все конче потрібне для нашого малоземельного населення«. Від себе можемо додати тільки, що »досьвід« набуваєть ся лише наукою, а ся остання може прийти до нас тільки через національну школу. Отож і повинні ми перш усього дбати про неї, домагатись її, а все иньше »само приложить ся«. Самими-ж покликами на Францию та Німеччину, з культурою яких нам не зрівнятись, нїчого не вдїємо. *Гр. Ков.-Кол.*

Переселеннє з України. В першій половині марта із Одеси відплила на пароході »Добров. флоту« »Екатеринославъ« друга партия переселенців до південно-Усурийського краю. Складаєть ся та партия з селян Київщини числом 667 чоловіка, з повітів: Васильківського — 202, Канївського — 8, Сквірського — 160, Бердичевського — 102, Липовецького — 144 і Звенигородського — 51.

Гр. Ков.-Кол.

Скільки вмирає дітей у Росиї? В товаристві забезпечення народнього здоровля др. Никитенко подав цікаві вісти про дитячу смертельність у Росиї. У 50 ґуберніях Европейської Росиї вмирає що року дітей до одного року 1,169.000, до 5 років 1,858.000 і до 15 років 2,100.000, на той час як дорослих умирає річно тільки 991.000. Чи не сьвідчить і ся статистика про наш (російський) надзвичайно культурний рівень?... *Гр. Ков.-Кол.*

Скільки стоять Росиї клясичні мови? Сим питанням заняв ся один сьвященик, зробив розвідку і видрукував її в часописі »Неділя«. Ось вона: „На 1 січня 1900 р., каже він, по всїй Росиї було 199 кляс. ґімназий з 73524 учениками, і 42 проґімназиї з 6854 уч., всього уч. 80.378. Припускаючи, що утримуванє кожного ученика стоїть батькам та урядови по 300 р. річно, та що одну третину принаймні свого часу і праці ученики присьвячують клясичним мовам, на пай тих мов слїд віднести $1^1/_3$ грошевої трати: знач., що кожний ученик утрачує на клясичні мови пересїчно коло трьох місяців на рік, а за весь ґімназияльний курс не менш трьох років свого життя: гроший усї разом витрачують на вивчування мертвих мов що року 8,037.800 р.«. Далї числячи утримуваннє професорів по ґімназиях, що одержують платню по 1500 р. пересїчно на рік, — випаде на всїх 1.500.000 р. А коли додати ще до сих цифр копти на клясичні мови по семінариях (до 3½ мілїйонів), то сума буде цілком кругленька. *Гр. Ков.-Кол.*

Пропащий город. Під одною широтою з Парижем на річці Лопані, де вона

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

приймає у себе ще Нетечу, стоїть велике місто, колись столиця Слободської України — Харьків. Засноване Українцями, що втікли сюди на нові місця з Київщини від ляцької неволї, се місто тепер числить до 180 тисяч мешканців, має пять ґімназий, реальне училище, комерческе училище, три вищі школи — (не числючи семінариї) — університет, Институти Технольоґічний і Ветеринарний, велике число низших шкіл і жіночих ґімназий та інституту шляхетних панночок, веде великі торговельні операциї, має чотири зелїзниць — і мертве задля рідного краю задля України. »Диво дивне, чудо чудно« — скаже всякий почувши се. Як може бути, щоб таке велике місто, яке що річно висилає до 800 молодїжи з вищою осьвітою, не відгривало видної ролї і не впливало на Україну? Але нї, воно відграє тим, що навкруги розпускає русифікацию. Місто, де колись писали Гулак-Артемовський, Квітка-Основяненко, де вчив ся Костомаров, де читав лекциї Потебня — стало не нашим, порвало звязки з рідним краєм і рідною мовою і не тілько не соромить ся сього, а навпаки хвалить ся і ганьбить і українську мову і справу і навіть українофільство. Се подія дуже характерна задля нашої суспільности і дуже ганебна задля нашого народу! Ось українські трупи грають у Харкові по циркам та по лїтнїм театрикам, але нїколи не наважують ся грати у великих театрах, яких у нас аж два. Коли театр Берґонє у Київі ломить ся від публики, що дивить ся на наших артистів — Саксаганського, Заньковецьку і иньших — той самий Саксаганський з Карпенком-Карим грав у Харкові років з шість назад у пустїсїнькому театрі і мусїв виїздити з великим дефіцитом. Харківська Громадська Бібліотека має до 60 тисяч книжок і власний будинок за 200 тисяч карбованців, а не має майже нїяких українських книжок, анї матеріялів по історії, етноґрафії і економії України. Харківське Товариство просьвіти за весь час своєї працї видало 1.200.000 російських книжок для народу, поодкривало читальнї, книгозбірнї і т. и., збудувало школу імени Гаршина, а українських книжечок надрукувало одну і не думає одкривати школи імени Шевченка, Квітки чи ще в память якого нашого рідного поета! Книжний склад при Харківському ґубернському земстві має так мало наших книжечок і так мало піклуєть ся ними і їх читачами, що вони гниють у складї. Коли уся Україна устроює концерти та вечерницї памяти Шевченка, один Харків не устроює нїчогісенько і не думає! Коли в Харкові чують українську мову від інтелїґента, то думають, що се »Поляк«! *Gutta.*

Українська кольонїзация на схід. Селяне Українцї набувають на власність землю в надволжських ґуберніях: Астраханській, Самарській, Саратовській. Минулого лїта купець Зайферт у Саратові продав близько 15 тисяч десятин кільком селянським спілкам. Недавно продав у Царевськім повітї д. Ровінский укр. селянам 11 тисяч десятин. До декількох властителїв, окрім того, прийшли так звані »ходоки« від селян ґуберн. Чернигівської. Купують землю за посередництвом Жидів-факторів, що отримують від кожної сторони по одному рублю з десятини. В кишенях оттих факторів найшлось таким робом 50 т. карбованців від російських, німецьких та українських селян (»Хуторянинъ«, ч. 42).

Вс. К.

VII. Від редакциї.

Переписка редакциї. Повідомляємо отсих Вп. авторів: В. Пот-а в К. (Кладовище), Ос. Осипенка в Дрогобичи (На засїдцї), Е. М-ого у Л. (Мала родина), Ів. Паламаренка (Блоха та муха), В. Д. (Живий телеґраф), що їх твори, подані в скобках, не будуть друковані. По надісланю марок на почтову оплату можемо ті твори звернути.

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ПОЛЄМІКА.

I.

В »Літературно-Науковім Вістнику« за місяць март стор. 216 помістив якийсь В. досить тенденційну оцінку книжочки виданя Руського педаґоґічного Товариства під заг. »Народні думи«. На сю критику, хоч вона криптонімна, хочу дуже коротенько відповісти. Найперше зверну увагу шан. критика, що спосіб його вислову зовсім не відповідає поважному оцінюваню хоч би найменьших видань, скоро під іменем автора написано і його становище. Критика принята у всім науковім сьвіті тай вона чимало причиняєть ся до розсліду предмету, але вона ніяк не повинна сбиджати автора, хиба що пише її такий, котрий не може обидити. Дальше критик висловлюючи свої відмінні погляди, повинен поперти їх висказами звісних у науковім сьвіті поваг, що вже не один рік просиділи працюючи на домашньому полї. Взірці такої критики можна найти у всїх поважних журналах, як нпр. в »Archiv-і für slav. Phil.« або »Київській Старинї«, а тепер і в »Записках Наук. Тов. ім. Шевченка«. Тому уважаю мого шан. критика чоловіком, що може у-перве приняв ся оцінювати предмет з поля мало ще собі звісного, бо хто тільки уважно прочитає поясненя дум, поміщені у моїй збірці призначеній для молодїжи лїт 10—15, той дасть сам достойну відповідь на таку оцінку.

Отже: 1) Виданя для молодїжи не можуть бути по університетському редаґовані, а мусять бути такими, щоб підготовляли її до шкільної науки в висших клясах, щоб містив ся там — як се замітив пок. професор-фолькльорист Митрофан Андрієвський — елємент етичний, естетичний і взірець, як аналїзувати твори для ясного перегляду і тривкійшої тямки, взагалї: щоб зробити їх зрозумілими навіть для селян. 2) Тому-то при »укладї« і »будові« твору звертаєть ся часто увагу і на зміст (рекапітулюєть ся), як се зробив також при розборі траґедиї »Галькка« О. Огоновського Др. В. Коцовський (у »Правдї«), а Др. І. Копач у »Зорі« при оцінцї Шевченкової поеми »Сон«. 3) Шан. критик вичитав десь там у збірці, що »**всї** коломийки веселі« — а того там нема! Чимало значить його самовільно додане слово »всї«, бо тодї справдї мав би він по своїй сторонї право, але тепер ніяк! Там подав я мінятурну характеристику словесних творів і в порівнаню до всяких иньших пісень нашого мелянхолїйно настросного люду назвав я »коломийки веселими«. Що коломийки в порівнаню до думок загальну цїху мають веселу, се знає кождий селянин і коломийки анї не грають, анї не співають за покійником ідучи; се не суть »голосїня«. Певно є між коломийками велике число т. зв. спрітських коломийок, що дали пізнїйше музикам спонуку до композиций (коломийок) в мольовій тонациї; сї сумні коломийки-пісні зворушують у нас жаль, співчутє, але бо і всї наші пісні під історично тяжкою судьбою мають взагалї сумний характер о різноманїтнім нїянсї. Всеж таки в горю заспіваємо скорше думку, чим навіть мішану пісню »Верховино сьвітку ти наш!« 4) Що таке думи? Звісна річ, що історичні пісні становлять висше понятє, а в нім містять ся і ті пісні, що малюють нам історичні спомини: а) темнїйше (великорус. билини, а в нас по части колядки — в прозї же казки, перекази, б) яснїйше, з новійших часів, с. є. думи иноді основані на билиннім, епічнім підкладї, як се доказав проф. Ягіч в »Славянскомъ Ежегоднику«. Думи отже не належать чейже до мітичних, але до історичних пісень! Що до сортованя дум а пісень, то зверну увагу шан. критика на слова Житецького в його »Мысляхъ«: »...Думы сливаются съ пѣснями, изъображающими черты народнаго быта« (стор. 163) і на стор. 246; нехай лїпше познайомить ся з тим дїлом, бо видко, що воно йому мало є звісне, як мало суть звісні гадки Ягіча, Драгоманова та Антоновича, на котрих я зовсім, як на наукових повагах, опер свої замітки.

То само мушу сказати про ґенезу і авторів дум. Шан. критик виступаючи проти моєї гадки виступив і проти гадок повисших учених, а поставив нову теорию, якої годї приноровити до старовини. Ґенезу пісень про еміґрацию до Бразилії, про смерть Цїсаревої годї приложити до ґенези дум. Нинї селяне письменні, читають часописї, чують новини від других

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

сьвітових »бувалих« людей, тож не потребують бути наочними сьвідками або участниками події; але в старині так воно не могло бути тай самі думи вказують, що їх автори були по найбільшій части участниками походів. »По всему видно, что творцы думъ сами были непосредственными свидѣтелями событій... бандуристы были постарѣвшіе воины-козаки, которые по старости и другимъ причинамъ не владѣли оружіемъ и входили въ составъ полковой »музыки«, а по окончаніи похода разносили славу о герояхъ по всей Украинѣ«. (»Мысли«, стор. 170—171 і т. д.).

Вкінци про поясненя, мов би вони були лише переповідженим в прозї змістом — годї і полємізувати, бо шан. критик мабуть не прочитав цілої книжочки; в противнім случаю був би знав, що й там немало історичних дат, описи поневоленя і побуту в неволї (до чого взяв я подекуди і ті коротенькі історичні піснї, що можна їх уважати останками дум, або після Житецкого, що немало вплинули на ґенезу і розширенє образів дум), найшов би розмальовану, в педаґоґічних цїлях, характеристику осіб, описи повороту і утечи бранців, естетичну аналїзу і загальну характеристику дум, найшов би і так важну для шкільної науки концентрацию предмету з анальоґічними творами так рідного як і чужого письменства, а при думі про Самійла Кішку і наукове поясненє, оперте на документї, як се може найти і у Житецкого. Впрочім може шан. критик заглянути до шкільних підручників для науки руської словесности в висших клясах, а побачить, які там є поясненя. Тим уже і кінчу мою коротеньку відповідь, котру даю тільки з тої причини, що дехто може й не маги в руках сеї збірки дум, а міг читати лише повисшу оцїнку шан. критика. Впрочім не думаю більше тратити часу на полєміку, з якої не бачу хісна, хоч »специялїсти на рівному собі становищи« иноді люблять богато перечити ся та взаїмно собі реплїкувати, навіть задля марниці або і одної букви! У нас так на полїтичнім як і лїтературнім полї »ще ся той не вродив, щоб всякому догодив!«

Др. Мих. Пачовський.

Отсю відповідь д. Пачовського передала редакция авторови замітки на його книжочку, який додав від себе такі поясненя:

II.

Відповідь д. Пачовського на мою думку нїчим не збила моїх закидів, тому я не тільки не відкликую нїчого з того, що перше сказав, але піддержую все, розширивши тільки попередні арґументи, аби вже не було нїякої неясности.

Чого моя оцїнка тенденцийна і яка в нїй тенденция, того не розумію! Пишучи свою замітку, я бажав, аби народнї думи, призначені на лєктуру для молодїжи, були лїпше видані, бо по мойому, вони видані зле. Коли се називає д. Пачовський тенденцисю, тодї я признаюсь до неї — а на скілько вона погана чи злобна (бо лише з такої тенденциї можна робити комусь закид) — се най осудять читачі. Так само не потрібую мабуть відповідати на закид д. Пачовського, що буцїм то мої закиди не поважні, бо я не респектував його становища. Може теж д. Пачовський говорити, що він не буде зо мною багато балакати, бо я не »специялїст на рівному становищи« з ним; але на мою думку і найвисше становище не дає нїкому права говорити про »неможливість образи« зі сторони людей на низших становищах.

Д. Пачовський робить менї дальше закид, що я не підписав ся повним іменем, але криптонїмом. Він догадуєть ся очевидно, що я зробив се для того, аби він не знав, до кого звертати ся за сатисфакцією в сїй справі, що його кривдить. Я на сю справу маю одначе иньший погляд. Я не уважаю потрібним підписувати себе повним іменем під короткими, без великих претенсий замітками, бо інакше мусїв би підписувати ся і під такими звістками, що мають вірш або два друку. Се, по мойому, було-б занадто претенсиональне. Коли-ж д. Пачовському так залежить на мойому імени, то най звернеть ся до редакциї, а я уповажню її відкрити свій криптонїм.

Чим я обидив видавця — також не розумію, бо одинокі слова, що казали-б догадувати ся обиди »видавець не має ясного розуміня устної словесности« — не обиджають його. Не кождий же мусить усе розуміти... Коли одначе автор видає книжку, то повинен усе, що в нїй пише, дуже добре знати, бо інакше мусить бути приготований на такі закиди, які я поробив у сьому випадку д. П—му.

Попирати свої погляди »висказами звісних в науковім сьвітї поваг« я не мав потреби і не міг, бо про те, що я

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

говорив у замітці, не писали поваги з виїмкою питаня повставаня і ширеня дум, про що скажу дальше. Цитувати знов імена поваг таким способом, як зробив д. П—ий — я не маю охоти. Чи бачив я взірці критики, про те не буду говорити тим більше, що д. П—ий і так не повірив би мені; натомісь признаю ся, що я »у-перве приняв ся оцінювати« його працю.

Що видане для молодїжи не може бути редаґоване по університетськи, се признаю, але я й того не жадав нїде. Думаю одначе, що воно не може бути також редаґоване занадто по ґімназияльному, де кождий твір мусить розпадати ся на стільки і стільки шуфлядок, мусить мати »вступ, головну річ і закінчене« — як учать по ґімназиях — мусить мати всякі елементи, взірці і т. и. Видане дум для молодїжи повинно містити тексти і конечні поясненя для їх зрозуміня, значить: поясненя топо- і ґеоґрафічні, історичні, язикові. »Взірці і елементи« може ученик далеко лїпше пізнати звідки інде, як із книжочки д. П—го, тому уважав я їх непотрібними. Не розумію теж, чому мене автор відсилає до шкільних підручників народньої словесности; вони, хоч менї звісні, не імпонують менї, анї не уложені нїякими »повагами«, за які автор залюбки ховаєть ся.

Д. П—ий заперечує, мов би то він сказав, що всї коломийки веселі. Для того я наведу дословно відповідне місце. Говорячи про поділ устної словесности, каже, що вона обіймає (крім прози) »пісні, і то дуже ріжнородні, як: найстарші сьвітські коляди і щедрівки, історичні пісні з часів козаччини с. с. думи, та всякі принагідні, як сумні думки, веселі коломийки, козачки і и.« (стор. 3). Не знаю як хто, але я вислов »веселі коломийки« розумію так, що вони всї веселі. Коли-б я мав розуміти його інакше, то був би сказав »деякі веселі коломийки«, або щось подібного. Д. П—ий заявляє тепер, що він не мав на думцї всїх коломийок — гаразд, але-ж бо при тім попадає у нову крайність, кажучи, що коломийок анї не грають, анї не співають за покійником йдучи... Я се знаю, але менї звісно також, що за покійником ідучи не співають нїяких пісень — крім церковних — хоч би вони були й такі сумні, що розривали би серце. Чи вийде з того, що в нас нема сумовитих пісень зовсїм? Відклик д. П—ого на пісню »Верховино, сьвітку ти наш« стверджує тільки, що він дуже шпортаєть ся на тім полї, по якім учить мене ходити. Занадто-ж звісна річ, що ся пісня не народня, хиба на стільки, на скільки розширена між народом, але такою самою »народньою« піснею є й гимн деяких людей »Мир вам, братя« і »Де єст руска отчина« і »Козак пан« і т. д. Що знов до сирітських коломийок, то зазначу, що й тут автор промахнув ся. Нехай автор перегляне хоч збірку коломийок Головацького, то побачить, кілько між ними єсть сумних, хоч і не сирітських. А може знає автор між ними хоч одну веселу коломийкову мельодию?

Дальше закинув я д. П—ому, що він »не має ясного розуміня устної словесности« і се потверджуєть ся не тільки його книжочкою, але й теперішньою його відповідю. Д. П—ий, на мій погляд, не має ясної гадки, що таке дума. У нього »історичні пісні з часів козаччини« — думи. Я написав уже перше, що такі думи, як: »Вдова в городї Чечельницї«, »Брат та сестра«, »Козак прощаєть ся з сестрами« — не мають нїчого спільного з історією; якже вони можуть бути історичними піснями з часів козаччини? З другого боку, такі »думи«, як він подає в своїй книжочцї (Коли Турки воювали, Зажурилась Україна, За річкою огнї горять, Ізза гори буйний вітер віє) — вправдї історичні пісні, але не мають нїчого спільного з думами. Коли-ж книжочка д. П—ого видана в педаґоґічних цїлях, то най він буде ласкав пояснити, якого погляду набере дитина на думи з його дефініциї? Чи не хибного? Якже знов розуміти слова відповіди д. П—ого: »Дума отже не належить до мітичних, але до історичних пісень?« Звичайно, коли хто клясифікує народні пісні по тім, чи історичні спомини висказані в них »темнїйше« чи »яснїйше«, то напустить такого тумана, що й сам не розбере. А в головах молодїжи, що буде вчитись із сеї книжки, хиба цїлком потемнїє... Щож до їх ґенези, то тут годї навіть з д. П—им спорити. У своїй замітцї виступив я проти звісної теорії д. Житецького (д. П—ий запевняє, що вона менї незнана), не вдаючись очевидно в детальний її розбір. Не признаючи сеї теорії — менї доси незвісно також, аби хто небудь, з виїмком д. Пачовського, признавав її вповнї — я покликав ся на анальоґію таких пісень, які повстають на наших очах: з них видно наглядно, що їх не складають нї школьники, нї калїки, так само не ши-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

рять їх ні одні, ні другі. Ба навіть д. Житецький не розтягав своєї теорії на иньші пісні. Чому-ж ся теорія мала-б дотикати тільки дум і робити з них якісь виїмки, нічим неоправдані? Чому тільки думи звязані зі шпиталями? Чому школьники і калїки не складали по шпиталях і иньших пісень? Замісь застановити ся над тим, д. П—ий пише про часописі, про участників подій і т. и. Але-ж нинїшні еміґрацийні пісні складають також »участники« і ширять їх не при помочи ґазет, анї при помочи калїк... Нинїшні пісні творять ся по найбільшій части неписьменними людьми, передають ся з уст до уст, з села до села, з повіту до повіту — і так само мусїло бути давнїйше.

Тепер кілька слів про коментар. Зараз на початку книжочки говорить д. П—ий про творців дум — меньше з тим, що; хто схоче знати, то загляне до книжки — і нараз нї звідси, нї звідти переказує зміст Шевченкового »Невольника« (стор. 4 і 5). Говорить про предмет дум і наводить нараз чотири пісні, що не мають нічого спільного з думами, а опісля подає до них поясненя, виймлені з книжки Антоновича і Драгоманова, не зазначуючи при тім того. Коли-б був автор таки обмежив ся на переповідженю їх коментарів, то за се ще можна було-б його похвалити; а так він що крок просто дивує всякими ориґінальними замітками. У нього приміром у давній Руси найстарший бог — се Дажбог (стор. 3), хоч кождому ученикови повинно-б бути звісно, що таким богом був Перун. Д. П—ий учить теж, що історичні думи »обіймають всї періоди історичного житя Русинів від 15—18 в.; вони розповідають нам про напади Татар і Турків« (стор. 5). Куди подів отже автор Хмельницину і гетьманщину? Чи на се треба аж університетського виданя? До думи про »Вдову і синів« додав автор такі дивні замітки: »Для рідної мами має наш нарід велике почитанє вже з давен-давна. Християнська віра ще більше скріпила і піднесла ту гадку і любов, бо ідеал матери з її муками і любвою до свого сина представляє нам Пр. Діва Марія. З того погляду виходячи, зложив наш нарід красні пословиці про рідну маму, а ще красші сирітські коломийки та думки« (стор. 17). Або возьмім такий коментар до невільницького плачу: »Тай тепер ще при всякій роботї селянин розмовляє чи то з своєю нивою, чи садочком, чи з конем, чи з собакою, чи з птицями, бо вірить, що зьвірина його розуміє тай сама колись говорила, а тепер має лише говорити раз в рік, на Сьвятий Вечер« стор. 25). Народня дума говорить про Ляха-потурнака, одначе авторови тяжко чомусь признати, що якийсь Поляк став ренеґатом і запевняє, що »наглядачами часто були руські ренеґати« (стор. 24), а в думі потурнака названо умисно Ляхом, щоб показати твердість Русинів у вірі (стор. 63). До того слово »потурнак« у д. П—ого прізвище якоїсь людини, а не характер! При коментарі думи про »Марусю Богуславку« автор не вірить простим і зрозумілим словам самої героїнї, що вона »потурчилась, побусурменилась для роскоши турецької, для лакомства нещасного«, але думає, що »вона може нарочно« се зробила, аби визволити козаків (стор. 29). Не знати теж, яким правом коментує автор закінченє сеї думи »Визволь Господи...«, що тут слово »визволити« значить те саме, ще »дістати ся без пригод« (стор. 31). Д. П—ий помилив ся також, бо згадує лише три перерібки »Марусї Богуславки« (драма Старицького у нього теж оперета); а замітки його про Кулїшеву поему доказують хиба, що її не розуміє. Говорячи про »поворот« із неволї чомусь автор бачив конечність сказати дещо про »Москалеву криницю« і »Наймичку« Шевченка, про Байрона (sic!), про поетичні повісти (стор. 33). Звісна поема д. Грінченка »Дума про княгиню-кобзаря« у автора стає нардоньою думою (стор. 33).

При думі про »Побіг трьох братів із Азова« говорить кількома словами про топоґрафію її, про фантастичність числа 3, про »уклад« думи, в якому переповідає її зміст і повторяє іще раз те, що вже сказав на стор. 33—34. Надто додає таку »моральну гадку«: »(Дума) малюючи нам три характери пильно слїдить всяку зміну гадок, зазначує сильно чувства кождого з братів та будить в нас співчутє до піхотинця, симпатию до середущого, а відразу до найстаршого. Конець думи викликує в нас задоволенє (sic!), що постигла божа кара старших братів, а заразом жаль за піхотинцем і середущим« (стор. 46). Що єсть ще иньший кінець думи, автор не згадує. При думі про »Самійла Кішку« крім кількох виписок із Антоновича і Драгоманова, говорить знов подібну »моральну гадку«: »(Потурнак) не має з ким поговорити о своїй рідній вірі християнській. Се найкрасше показує, що первісна, Христова віра, ніколи

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не запропащуєть ся в серцю людини. Хоч вона на часок затихне, але все не вигасне ніколи! Рідна віра, рідне слово се так кріпко защеплені ростини, що вони не загибають до смерти чоловіка« (стор. 66). Далї автор висловляєть ся так, мов би вірив у сни і їх справдженє (стор. 65).

Взагалї, в сих коментарях бачимо змаганє виводити всякі »моральні науки« і клясифікувати характери на »добрі« й »погані«, хоч і як се банальне та пусте. До того поставив собі автор метою дати при тім схолястичний, на нїщо нездалий т. зв. розбір поетики, що ось тут елємент лїричний, там епічний, тут знов драматичний і т. и. Має д. П—ий ще одну цікаву прикмету, а се у коментарях повторяти зміст думи, хоч се й як чудно. У сїй відповіди він покликуєть ся на оцїнки дра Коцовського і дра Копача, хоч я таких їх оцїнок, де після тексту твору був би ще раз його зміст — цїлком не знаю. Та коби то хоч короткий зміст, але се предовге розтяганє на части (по всяким приписам схолястики, та при тім нераз цїлком фальшиве. Я не розумію, як міг автор після тексту думи про »Марусю Богуславку« передати опісля її зміст так: »Маруся виступає перед невільники (sic!) та з ними говорить питаючи, неначе на сьміх, що нинї за день в християнській землї. Таке питанє страшно вразило в серце бранців і вони її кленуть, що вона потурчивши ся ще кепкує собі з них нещасливих. Відтак заявляє їм вона, що се Великдень! Така вість ще сильнїйші викликала проклони з їх уст« (стор. 30 і 31)? Думи такого змісту в цїлій українській народнїй словесности нема і про се може автор переконатись, прочитавши уважно текст надрукованої ним думи. Яка в автора мова, бачать читачі з виписків; він допускає переміни й у текстї думи, одначе ще цікавійші його язикові коментарі, прим. хуртовина = непогода, на поталу = на жир, опрощенє = пращанє, пищалї = армати і т. и., або що »на Українї (чи лише?) говорять місто: княжа — княжя. При тім поясняє богато таких слів, які загалом зрозумілі і пояснень не потрібують, або толкує деякі звороти ось як: сїмсот козаків = дуже велике число бранців, трийцять лїт = дуже довгий час, прохати — старша форма, зворот »доля побила« доводить автора до глибокоумної гадки: »Тут доля уособлена, мов яка женщина« (стор. 16) і т. ин. Коли-б прийшлось менї розібрати книжочку д. П—ого докладно, то мусїв би хиба в-двоє більшу написати, але маю се переконанє, що се непотрібне по всїм сказанім.

В.

Generated on 2015-07-12 15:18 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112001469425
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN